

MOKSLO LIETUVA

2004 m. liepos 1–14 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 13 (303)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Kai mokslas ir gamyba ranka rankon

Birželio 16 d. Lietuvos žemės ūkio inžinerijos institute, Raudondvaryje, vyko bendra Lietuvos mokslų akademijos Žemės ūkio ir miškų mokslo skyriaus bei Žemės ūkio mokslo tarybos prie LR žemės ūkio ministerijos sesija *Žemės ūkio inžinerijos mokslo strateginės veiklos kryptys ir problemos jas įgyvendinant*.

Mokslo Lietuva pakalbino LR žemės ūkio ministerijos Mokslo ir mokymo skyriaus vedėją Vandą Eleną NARUŠYTE, kuri sesijoje kalbėjo apie EURAGRI konferencijos, šiemet vykusios Braunšveige, Vokietijoje, aktualijas.

Ūkininkui bet ko neįsiūlysi

Raudondvaryje akivaizdžiai įsitikiname, kad Lietuvos žemės ūkio universiteto Žemės ūkio inžinerijos institute sukaupta didelė taikomųjų darbų patirtis, mokslininkai turi daug gerų idėjų. Ir vis dėlto ar pakankamai panaudoja-

ma Instituto darbuotojų patirtis?

Idėjų privalo turėti kiekvienas mokslo institutas, tam mokslininkai ir dirba. O tų idėjų įgyvendinimas dažnai priklauso nuo galutinio rezultato, kuris dar turi būti patikrintas gamybos sąlygomis. Žemės ūkyje mokslo produkcijos vartotojai yra

Nukelta į 14 p.

Lietuvos žemės ūkio inžinerijos instituto darbuotojas Algirdas Genutis pristato saulės kolektorius vandeniui šildyti

Biokuro pavyzdžius apžiūri LMA narys korespondentas prof. Vytautas Konstantinas Sirvydis, LR žemės ūkio ministerijos vyriausiasis specialistas Gediminas Burneika ir Lietuvos miškų instituto direktorius prof. Remigijus Ozolinčius

Sizifo akmenį ritino į kalbos kalną (1)

2003 m. pabaigoje leidykla *Tyto alba* 3 tūkst. egzempliorių tiražu išleido *Lietuvių-italų kalbų žodyną (Dizionario lituano-italiano)*. Tai 856 puslapių foliantas, kuriame telpa 32 tūkst. žodžių. Šis *Žodynas* – puiki parankinė priemonė italams, pasiryžusiems suprasti lietuvių kalbą, taip pat lietuviams, norintiems kalbėti ir rašyti itališkai.

Žodynas ypatingas tuo, kad sudarytojas nesitenkino tik tais žodžiais, kurie pateikti *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne*. Į jį

įtraukti ir naujai atsiradę, tik šnekamojoje kalboje vartojami žodžiai, kartais net nerekomenduojami vartoti bendrinėje lietuvių kalboje. Neapeitos tarmybės, žargonizmai, net svetimybės, kurios vartojamos gyvojoje bendrinėje lietuvių ir italų kalboje. Skaitytojas *Žodyne* ras nemažą svarbiausių lietuvių kalbos frazeologizmų, patarlių bei jų itališkų atitikmenų.

Žodyno sudarytojas – Vytauto Didžiojo universiteto lektorius, šiame Universitete rašantis daktaro

disertacija, Stefanus M. LANCA (Stefano M. Lanza). Jis yra lotynų kalbos specialistas, baigęs Bolonijos universitetą Italijoje. Kalbina šį didžiulio ir solidaus darbo autorių.

Italų kalbininkai nusiginklavo

Kalbėsimės apie naująjį „Lietuvių-italų kalbų žodyną“, vadinasi, taip pat apie kalbą ir kalbininkus. Įdomu, kuo skiriasi Lietuvos ir Italijos kalbininkų veikla. Jūs tarsi atstovaujate abiejų šalių kalbų mokslams.

Nukelta į 8 p.

2 p.

SOCIALINIO
KAPITALO
DEFICITAS
LIETUVOJE

12 p.

SUGEBĖJAI
UŽSIDIRBTI –
IŠMOK
IŠSAUGOTI

13 p.

DAŽNESNĖS
DISERTACIJŲ
KALBOS
KLAIDOS

16p.

PARIBIO
ŽMONĖS
PRŪSIJOJE,
LIETUVOJE IR
MOZŪRIJOJE

19 p.

IŠ BAROKO –
Į BARAKUS

Prof. Vygandas Paulikas

Lietuvos teisės universiteto

Politologijos katedros vedėjas

Siekis – žinių visuomenė

Lietuvos mokslas tampa sudėtine Europos Sąjungos (ES) mokslo dalimi. Kad mūsų visuomenė neliktų pasaulio visuomenės šalikėle, valstybės integracija į ES neišvengiamai privalo lemti ir mūsų mokslo perorientavimą pagal šiuolaikines ES ir viso pasaulinio mokslo plėtros tendencijas.

ES Taryba 2000 m. Lisabonoje nustatė artimiausią tikslą: iki 2010 m. sukurti žiniomis grindžiamą Europą. Vėliau buvusiuose ES tarybos posėdžiuose Stokholme (2001 m.) ir Barselonoje (2002 m.) numatytos priemonės ir būdai, kaip įgyvendinti Lisabonos deklaracijoje numatytus tikslus pagal atskirus etapus: žinių kūrimo, žinių perdavimo mokslo ir švietimo keliu, žinių sklaidos informacinėmis technologijomis, žinių panaudojimo gamybos ir paslaugų technologijose.

Daugelyje pasaulio valstybių vien tik mokslo ir technologijų plėtros finansavimui, be švietimo ir studijų, kasmet skiriama apie 1,5 proc. BVP, o ekonomiškai išsivysčiusiose – iki 2–3,6 proc. BVP. Tuo pat metu tarptautiniai mokslo žurnalai skelbia, kad Lietuvos mokslo finansavimas yra pats mažiausias iš visų Vidurio Europos ir Baltijos valstybių naujųjų ES narių.

Lietuvos mokslo ir technologijų *Baltojoje knygoje* ši statistika pateikiama JAV dolerių išraiška, iš kurių matome, kad mokslo ir technologijų plėtrai per metus kiekvienas JAV gyventojas skiria po 681 dolerį, Japonijoje – 649, Prancūzijoje – 465, Italijoje – 222, Lietuvoje – 17. Lisabonos strategijoje apibrėžtas ES siekis tapti rimta konkurente labiausiai išsivysčiusioms pasaulio valstybėms – pirmiausia JAV. Nurodomas ir kelias, kaip to pasiekti: 2010 m. skiriant mokslo finansavimui ne mažiau kaip 3 proc. bendrojo šalies vidaus produkto.

Socialinių mokslų dalis

Kaip šiame kontekste atrodo Lietuva, kur mokslui finansuoti realiai skiriama tik apie 0,5 proc. BVP? Be to, būtų pravartu pasižūrėti, kokiems mokslams mūsų valstybėje tenka didžioji šių lėšų dalis.

Lietuvoje, kur „akis bado“ socialiniai nepriekliai, tiksliesiems mokslams skiriama net 41 proc. visų mokslui skirtų lėšų. Tuo pat metu JAV tiksliesiems mokslams teišgali skirti vos 16 proc. visų mokslui skiriamų lėšų. Ne vien tik JAV, bet ir kitos turtingos pasaulio valstybės taikomiesiems ir plėtros mokslams skiria nepalyginamai daugiau lėšų nei fundamentiniams mokslams. Tai įrodo ir ES Penktosios bei Šeštosios (*Framework*) mokslinių tyrimų programų tematika. Daug turtingesnių nei Lietuvos pasaulio valstybių mokslo strategai suvokia, kad geriau naudotis kitų šalių mokslininkų fundamentinių tyrimų rezultatais. Tuo labiau, kad jie lengvai prieinami, kadangi skelbiami indeksuotuose mokslo žurnaluose.

Nors dėl tokių Lietuvos mokslo finansavimo „prioritetų“ jau senokai netyla mokslininkų diskusijos, tačiau valdininkai nepasiduoda: pagal jų nustatytus mokslingumo kriterijus, vertinamos tik tos mokslinės publikacijos, kurios paskelbtos Mokslinės informacijos instituto leidinių sąrašuose. O tie leidiniai daugiausia skirti fundamentinių mokslų darbų publikavimui. Socialiniai mokslai taip ir lieka nuosalyje. Tuo pačiu nuvertinami nacionaline kalba publikuojami mokslo leidiniai.

Prioritetas – agrarinė visuomenė. Ar tas kelias?

Lietuvos valdžia, priešingai nei labiausiai išsivysčiusios pasaulio valstybės, prioritetus akivaizdžiai teikia tiksliesiems mokslams ir fundamentiniams tyrimams, kurie tik tolimesnėje ateityje galėtų veikti pasaulinės žmonių visuomenės pažangą.

Atrodo, tarsi Lietuvoje norima dirbtinai sulaikyti ir visuomenės virsmą į žinių bei informacijos visuomenę bei kuo ilgiau išlikti užsi-konservavus agrarinės-industrinės visuomenės griuvėsiuose, nepaisant nei Lietuvos integracijos į ES proceso, nei demokratinės visuomenės raidos tendencijų, nei pasaulinio mokslo finansavimo ir plėtros prioritetų.

Ar ne čia reikėtų ieškoti ir demokratinės visuomenės kūrimosi Lietuvoje ne-

Socialinio kapitalo deficitas Lietuvoje

Lietuvos teisės universiteto studijų programos labai paklausios. Socialinių mokslų studijas renka si gambiausias ir intelektualiausias jaunimas. Statistika liudija, kad absolventai sėkmingai įsidarbina

Profesorius Vygandas Paulikas

sėkmių, neprognozuojamų visuotinių rinkimų rezultatų, populistinių partijų triuškinančių pergalų prieš tradicines partijas valstybės Prezidento, Seimo ar Europos Parlamento rinkimuose bei iš to kylančias mūsų nesėkmes?

Prisiminkime nesenus laikus, kai sovietų valdžia socialinius mokslus laikė ideologiškai pavojingais, nes jie ugdė žmogaus mąstymą. Mąstantis žmogus uždarai sistemai pavojingas. Ar labai nutolstame nuo tos pačios ideologijos, nuvertindami socialinių mokslų reikšmę ir teikdami finansavimo prioritetus tiems mokslams, kurie simbolizuoja agrarinę-industrinę visuomenę, nuolat aitrindami visuomenę svarstymais, ar ne per daug Lietuvoje studentų?

O gal būtų dėl tokios politikos pasaulis Lietuvą tebemato kaip atsilikusį, archajišką kraštą, vis dar tebesprendžiantį agrarinės-industrinės visuomenės problemas, o lietuviai šiuolaikinės visuomenės žmogui tampa atstumiančiais ir siaurą keliančiais literatūros kūrinių personažais?

Ar nesama suinteresuotų įtakos grupių, kurios palaiko tokią padėtį mūsų visuomenėje ir valstybėje. Kam tai galėtų būti naudinga?

Socialinis kapitalas. Kas tai?

Lietuvos politiniame gyvenime ir moksliniuose sluoksniuose „socialinio kapitalo“ sąvoka dar nėra tapusi rimtų diskusijų objektu, nors Vakarų demokratinėse valstybėse jau visą dešimtmetį šia tema daug ir intensyviai diskutuojama, keičiami visuomenės ir valstybės prioritetai. Jeigu seniau buvo dogmatiškai tvirtinama, kad stipri ekonomika yra stiprios visuomenės ir stiprios valstybės pamatas, tai pastarąjį dešimtmetį vis dažniau suvokiama, kad stiprios valstybės ir stiprios ekonomikos pagrindas yra stipri visuomenė.

Italijos pavyzdžiais R. Putnamas 1993 m. išleistoje savo knygoje *Kad demokratija veiktų* (lietuviškas vertimas paskelbtas 2001 m. *Margų raštų* leidykloje) akivaizdžiai įrodė, kad Pietų Italija yra skurdėsnė už Šiaurės Italiją ne tiek dėl blogesnių gamtinių ar ekonominių sąlygų, kiek dėl skirtingo pilietiškumo pagrindo, skirtingo socia-

linio kapitalo, kuris Šiaurėje yra nepalyginamai tvirtesnis ir gausesnis nei Pietuose.

Kaip vieną iš pagrindinių socialinio kapitalo komponentų R. Putnamas nurodo pasitikėjimą. Jam reikalinga bendro veikimo patirtis ir išsami informacija. Tai toks moralinis resursas, kuris naudojamas didėja, o nenaudojamas sunyksta. Kitas svarbus socialinio kapitalo komponentas yra pilietinio angažuotumo tinklai, tankus nevyriausybinių organizacijų tinklas. Kuo šis tinklas tankesnis, tuo daugiau tikimybės, kad piliečiai sugebės bendrauti bendrajam labui.

R. Putnamas nurodo, kad Šiaurės Italijos visuomenė rodo tokio bendro veikimo naudą valstybės ir ekonomikos stiprinimui, o Pietūs labiau linkę pasitikėti savo „boso“ malonėmis ir akiai paklūsta jo valiai.

Argi ši Pietų Italijos padėtis neprimena didelės dalies Lietuvos gyventojų „tvirtos rankos“ ir „tvarkos darytojo“ lūkesčių, kai nuoširdžiai tikima, kad vos tik susikūrusios partijos lyderis ar prezidentas viską duos, ko tik reikia kiekvienam žmogui, kad vos ne kiekvieną apgins nuo sukčių ir plėšikų, o žmonėms belieka tik laukti iš savo „dievuko-boso“ visokių malonių, patiemis nieko neveikiant?

Socialinis kapitalas – labai svarbus visuomenės plėtros resursas. Jis itin svarbus pilietinės visuomenės gyvybingumui. Socialinio kapitalo sferos egzistavimas įrodo, kad investicijos į „visuomenę“ yra ne mažiau reikšmingos nei investicijos į „ekonomiką“. Iš to darytina išvada, kad gyvybingoje pilietinėje visuomenėje turi vykti nuolatini dialogas bei jos piliečių dialogas ir bendradarbiavimas. Valstybė privalo tapti pilietinės visuomenės dalyve.

Tarpukario Lietuvos politika galėtų tapti pavyzdžiu, kaip valstybė savo aktyviu dalyvavimu ir finansine parama siekė socialinio kapitalo gausinimo, nors tuo metu dar nebuvo suformuota net pati socialinio kapitalo sąvoka. Tai liudija ne pagal to laiko išgales didelė valstybės parama (neretai didesnė nei nūdienos Lietuvoje) piliečių vienijimuisi į kooperatyvus, sąjungas, organizacijas. Vien ko verta tarpukario Lietuvos Že-

mės ūkio rūmų veiklos patirtis, kuriant gausias nevyriausybines organizacijas, pilietinio angažuotumo tinklus. Ne mažiau iliustratyvus tarpukario Lietuvos valstybės vaidmuo socialinio kapitalo kūrimo procese. Tai pilietinės visuomenės aktyvinimas per švietimo ir mokslo finansavimą, naujų aukštųjų mokyklų steigimą, studijuojančio jaunimo skatinimą telkiant į gausias visuomenines organizacijas.

Ar šiuolaikinėje Lietuvoje palanku kurti socialinį kapitalą?

Šiandienos Lietuvoje stinga bendruomeniškumo, nes trūksta išsilavinusių žmonių, kurie galėtų burtis į pilietinio angažuotumo tinklus.

Tik 13 proc. mūsų visuomenės narių teturi aukštąjį išsilavinimą. Didelė visuomenės dalis dar vis neišsivaduoja iš sovietinio viduriniojo ar aukštojo išsilavinimo sistemos įtakos. O juk ši sistema auklėjo tikrai ne laisvą, mąstantį, kūrybingą, draugijas ir organizacijas linkusį vienyti, bet paklusnų, vienai partijai ir vienai ideologijai ištikimą pilietį...

Kas pasikeitė per 13 nepriklausomybės metų? Iš esmės – nedaug kas. Švietimo sistema ir toliau stengiasi ugdyti ne visuomenės elitą, o tokį pat individualistą, nekuriantį terpsės socialinio kapitalo formavimuisi. Ar ne todėl vis dar tebegyvoja nuomonė, jog kelias į visuomenės elitą eina ne per atkaklias ir nuoseklias studijas, darbą, bet per vietą prie „valdžios lovio“, per ištikimą tarnavimą savo partijai „bosui“? Ir kad būtent tokia vieta visuomenėje suteikia jos nariui reikalingą kompetenciją.

Pastaruoju metu atsirado dar vienas įdomus reiškinys: tokiu būdu „iškeptą“ valdininkų mėginimas bet kokias savo išmones pateisinti neva ES reikalavimais. O kodėl ne? Juk jie įsitikinę, kad žmonės to nepatikrins. Ir liejasi masinės informacijos kanalais viena už kitą siaubingesnė informacija apie nežmonišką ES reikalavimus.

Užuot gyresi visam pasauliui, kad į vieną vietą suplakėme aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą, turėtume pripažinti, kad mums labai stinga išsilavinusių žmonių. Šiais informacinės visuomenės laikais aišku, kad žmogus be išsilavinimo negali turėti įtakos visuomenėje. Lietuvoje kol kas, deja, dirbtinai palaikomos tokios užimtumo darbo rinkoje proporcijos, kurios jau seniai nebūdingos išsivysčiusioms šalims.

Štai Lietuvoje žemės ūkyje dirba 17,3 proc., tuo tarpu Estijoje – 6,5 proc., Suomijoje – 5,5 proc., Danijoje – 3,2 proc., Švedijoje – 2,5 proc., Vokietijoje – 2, 6 proc. gyventojų.

Seniai laikas suvokti, kad gyvename informacinėje, žinių visuomenėje, kurioje atsiranda visai kiti specialistų rengimo poreikiai, auga socialinių mokslų svarba. Todėl mąstant apie šiuolaikiškos pilietinės, demokratinės, žinių visuomenės raidą, dera teisingai sudėlioti prioritetus.

Tačiau valdininkai ir vėl eilinį kartą mėgina reguliuoti primamųjų studijuoti aukštosiose mokyklose skaičių, net siūlydami, kokias profesijas jiems rinktis... Ir vėlgi – neva remdamiesi ES patirtimi, jie rekomenduoja Lietuvoje rengti daugiau techninio profilio specialistų. Kam Lietuvai tiek daug techniškių mokslų ir investicijų į juos? Kam tokie būriai melioratorių, inžinierių, technikų, kurie gavę diplomus Lietuvoje, išvyksta į užsienį?

Lietuvai reikia daugiau teisininkų, viešojo administravimo specialistų, socialinių darbuotojų, ekonomistų. Prioritetai turėtų būti skirti socialiniams mokslams, nes bendrasis vidaus produktas šiuolaikinėje valstybėje sukaupiamas ne pramonėje, ne žemės ūkyje, o paslaugų sektoriuje, kuris turėtų viršyti 70 proc., kaip Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Prancūzijoje ir kitose šalyse, į kurias mes, norėdami, kad Lietuva taptų visavertė Europos bendruomenės dalimi, turėtume lygiuotis.

Vakarų Europos valstybių vien tik ne pelno sektoriuje (pagrindiniai nevyriausybinių organizacijų tinklai) yra įdarbinta 6,9 proc. darbo jėgos, o skaičiuojant su savanoriais – 10,1 proc., Jungtinėje Karalystėje ne pelno sektorius sukuria 4,8 proc. bendro vidaus produkto, Vokietijoje – 3,6 proc.

Lietuvoje kol kas apie tokius pilietinio angažuotumo tinklus, tokį bendruomeniškumą ir tokį socialinį kapitalą belieka tik svajoti.

Pabaiga, pradžia Nr. 12

Pokalbj su *Mokslo Lietuva* tęsia Lietuvos mokslų akademijos Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus pirmininkė akad. Veronika VASILIAUSKIENĖ.

Genetikos žolininkai nepamiršta

Gerbiamą Akademikę, dalyvaudami gegužės 20 d. Lietuvos žemdirbystės institute (LŽI) surengtoje mokslinėje praktinėje konferencijoje „Žolininkystės moksliniai tyrimai ir plėtra: būklė ir sprendimosios problemos“, beveik nieko neišgirdome kad ir apie šios krypties genetikos darbus. O juk šie darbai Institute atliekami, jie žinomi ir tarptautiniu mastu.

Išties neišgirdome, nes minėtoje konferencijoje šie darbai liko neaparti. Lietuvos žemdirbystės institutas atlieka Europos Sąjungos V bendrosios programos projektą, kuriam vadovauja Žemdirbystės instituto Genetikos ir fiziologijos laboratorijos vedėja habil. dr. Izolda Pašakinskienė. Už šį darbą ji kartu su prof. Algirdu Sliesaravičiumi ir dr. Henriku Černiausku apdovanojta 2002 m. Lietuvos mokslo premija. I. Pašakinskienės laboratorijoje kaip tik ir naudojami genetiniai metodai. Tačiau mūsų konferencija buvo orientuota į taikomąją žolininkystę, tai yra, prof. J. Tonkūno tyrimų tematiką.

Kaip galėtume įvertinti dabartinį žemės ūkio mokslą, lyginant kad ir su nesenos praeities laikais?

Pirmiausia turėčiau priminti, kad tarybiniais metais Lietuvos žemės ūkio mokslas buvo aukšto lygio ir plačiai pripažintas. Dotnuvoje vykdavo labai reikšmingi sąjunginiai renginiai, o Lietuvos mokslininkai juk ne už gražias akis buvo vertinami. Lietuvos MA nario korespondento prof. J. Tonkūno mokiniai, prof. Leonas Kadžiulis ir kiti buvo gerai žinomi visoje šalyje. Antai L. Kadžiulis, grįžęs iš tarptautinio kongreso, inicijavo ir su bendradarbiais parengė labai įdomų *Valinavos* projektą, kurį vykdė pats ir LŽI Žolių skyriaus mokslininkai (Viktoras Bilevičius ir kiti). Juk kaip buvo anuomet: pirmiausia produkcijos kiekis, o paskui – kiek ji kainuoja, todėl kone pusę galvijams duodamo pašaro sudarydavo brangūs kombinuotieji pašarai. Karvės buvo šeriamos beveik panašiai kaip ir kiaulės. Minėtame projekte šerimo pagrindą sudarė pigūs žoliniai pašarai. Vakarų Europoje, kur vyravo privatus ūkis, visą laiką buvo skaičiuojamos sąnaudos, tad ir gyvulių racione svarbią vietą užėmė geros kokybės žoliniai pašarai. Todėl Vakarų šalyse ir išplito daugiametės svidrės bei kitos žolės, šienainio gamybos technologijos. Jeigu žolės nupjauamos optimaliu brendimo tarpsniu, iš jų galima pagaminti aukštos maistinės vertės šienainį. Žemdirbystės instituto eksperimentinio ūkio Valinavos fermeje įdiegus tokį mūsų kraštui naujovišką, o Vakaruose įprastą, ūkininkavimo pavyzdį, pavyko iš karvės kasmet melžti vidutiniškai po 4 tūkst. ir daugiau kilogramų pieno. Šis eksperimentas parodė, kad Lietuvos klimato sąlygomis naudojant geros kokybės žolinius pašarus ir laikant geros veislės gyvulius galima gauti gana gerą ir konkurencingą produkciją.

Ta žolynų įvairovė

Kai kurie kalbėtojai konferencijoje nuogaštavo dėl daugiametėjų svidrių, esą, atšiauresnę žiemą galinčios iššalti. Ūkininkams būtų nuostolio, nusivylimas, ir vėl kuris laikas turėtų praeiti, kol daugiametės svidrės įgytų pasitikėjimą.

Tai šių žolių savybė – retsykiais mūsų sąlygomis iššalti. Matyt, mūsų selekcininkams reikėjo aktyviau dirbti su svidrėmis. Tiesa, buvo anksčiau išvesta lie-

NAUJOVĖS ŽOLININKYSTĖS MOKSLE (2)

Lietuvos žemdirbystės instituto ganyklinių žolynų lauko bandymuose

tuviška svidrių veislė, bet ne visai atspari žiemojimui. Beje, svidrės imlios azoto trąšoms. Prof. J. Tonkūnas su savo mokiniais tyrė ganyklinių žolių mišinius su svidrėmis. V. Viljamsso pašarų institute prie Maskvos teko matyti augančias svidres, atsparias žiemoms. Dabar Žemdirbystės institute atliekami tyrimai su šia vertinga žole. Tačiau stokojant šių žolių sėklas, gamybinių mišinių sudarymui įvežama ir iš užsienio. Kaip teigė UAB *Dotnuvos projektai* komercijos direktorius Rimvydas Brazauskas, ruošiant mišinius dėl geresnio prisitaikymo vietos sąlygoms, užsienietiški veislių sėklos maišomos su lietuviškomis.

Gal iš tiesų geriau sėti mišinius, o ne atskiras žoles?

Žolininkystė – ištisas mokslas. Juk priklauso ir nuo to, kokia tų žolynų paskirtis. Jei tai ganykliniai žolynai, tai jie paprastai yra ankstyvo, vidutinio ir vėlyvo naudojimo. Jų viena paskirtis. Yra pieviniai žolynai, tarp jų – ilgalaikiai. Yra ariamos žemės žolynai, auginami sėjomainos laukuose, paprastai ankštinių ir varpinių mišiniai. Tačiau, yra ankštinių ir varpinės, aukštosios ir žemosios žolės, iš kurių sudaromi įvairūs mišiniai. Lietuvos mokslininkai yra gerai ištyrę ir rekomendavę vadinamuosius klasikinius žolynus, pritaikytus naudojimo būdai bei įvairiems dirvožemio genetiniais tipams. Tai atitinka ir Vakarų Europos žolynų sudarymo principus, kuriuos įtvirtino prof. J. Tonkūnas su savo mokiniais Lietuvoje. Beje, yra ir nau-

jų duomenų, tyrimai tęsiasi. Lietuvos žolininkystės krypties mokslininkai aktyviai bendradarbiauja su Vakarų šalių mokslininkais, dalyvauja įvairiose konferencijose, bendruose projektuose. Antai neseniai vyko žolininkų kongresas Šveicarijoje, kuriame dalyvavo 14 mūsų mokslininkų, skaitė pranešimus.

Jei nenorime, kad žolynas virstų šunažolynu

Kaip skirtingos žolės mišinyje veikia viena kitą?

Literatūroje yra duomenų, kad ankštinių žolės dirvožemyje kaupia azotą ir padeda varpinėms, bet tai truputį kitas dalykas. Kai kurios konkurencinės žolės stelbia kitas. Iš agresyvių žolių labai būdingos paprastosios šunažolės *Dactylis glomerata* L. Prof. J. Tonkūno ir A. Kaselytės bandymuose kaip tik buvo nustatyta, kad jeigu mišinyje yra 10 proc. paprastųjų šunažolių, tai po dvejų metų vyraus šunažolės.

Tai nėra geriausi žolynai, nors gerai žiemoja, bet jie reikalauja daug azoto trąšų, greitai perauga, blogėja jų virškinamumas. Dabar *Dotnuvos* selekcininkai tiria šias žoles norėdami išvesti geresnes veisles.

UAB *Dotnuvos projektai* – mokslo ir gamybos pavyzdys

Žolininkystei skirtos konferencijos dalyviai lankėsi UAB „Dotnuvos pro-

jektai“. *Ką galėtumėte pasakyti apie šią bendrovę? Kiek žinau, jai vadovauja buvęs žolininkas, Jūsų buvęs doktorantas ir kolega, atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pirmasis Instituto direktorius, apgynęs daktaro disertaciją Rimantas Dapkus. Daugelis konferencijos dalyvių tikriausiai sutiks, kad *Dotnuvos projektai* yra puikios mokslo ir gamybos integracijos pavyzdys?*

Taip galima vertinti. Bendrovė *Dotnuvos projektai* parduoda modernias žemės ūkio mašinas, taip pat gamina labai aukšto produktyvumo gerų veislių žolių mišinių sėklas Lietuvos ūkininkams ir eksportui. Europos šalių rinkoje sėklų paklausa yra labai didelė, jas mieliai perka Vokietija, Lenkija, Latvija ir kitos užsienio šalys, tad mūsų žemdirbiai šito neturėtų pamiršti.

Ne vienas R. Dapkus Lietuvoje kūrė savo verslą, bet nemaža pradėjusių verslą sužlugę, nes nepakako ekonomikos, vadybos, dalykinių profesijos ir kitų žinių. Norint pradėti naują verslą, reikėjo ir ryšių. Dr. R. Dapkus yra agronomas, kaip mokslininkas stazavosi Nyderlanduose, gavęs paramą per PHARE programą, užmezgė ryšius su užsienio partneriais, danais ir kitais. Bendrovė pradėjo Lietuvoje prekiauti naujausia užsienio žemės ūkio technika. Pertvarkos metais, kaip buvo minėta, R. Dapkus buvo išrinktas Lietuvos žemdirbystės instituto direktoriumi, daug padarė Instituto mokslininkams integruojantis į Vaka-

ry Europos mokslą. Ir kiti instituto darbuotojai buvo pavažinėję po Europą, gerai susipažinę su žolininkystės plėtojimu kitose šalyse. Žodžiu, reikėjo mokėti organizuoti darbą tiek Institute, tiek vėliau bendrovėje *Dotnuvos projektai*. R. Dapkus tą sugebėjo. Atsistatydinęs iš instituto direktoriaus pareigų, atsidėjo *Dotnuvos projektams*, ir labai sėkmingai vadovauja bendrovei. Sugebėjo suburti gerus specialistus, ten dirba ir mokslininkų. Dabar bendrovėje dirba apie 100 žmonių.

Galima teigti, kad per UAB *Dotnuvos projektai* skleidžiama pažanga šalies žemės ūkyje.

„Dotnuvos projektų“ direktoriaus pavaduotojas komercijai Rimantas Brazauskas teigė, kad mūsų ūkininkai nelabai išrankūs žolių veislių atžvilgiu. Užsisako baltųjų dobilų sėklas, gal net nelabai suvokdami, kad tų veislių daug ir jos skirtingos.

Norint orientuotis veislėse, reikia nemažai žinių. Kad ir baltieji dobilai: yra labiau lapingos, geriau išsilaikančios veislės. Bet tai jau subtilūs dalykai, kuriuos ne kiekvienas ūkininkas išmano. Labai subtilaus žinojimo iš kiekvieno ūkininko gal ir nereiktų reikalauti, tačiau *Dotnuvos projektai* konkuruoja su kitomis bendrovėmis, spraudžiasi ir į Europos šalių rinką, todėl turi rūpintis labai aukšto produktyvumo sėkla.

Žolininkystė – perspektyvus verslas

Tad kodėl mūsų ūkininkai nepakankamai priaugina tų žolių mišinių sėklų? Juk paklausa didesnė už pasiūlą.

Iš tiesų dar turime didelę nišą, kurią Lietuvos ūkininkai dar ne visai panaudoja. Tiesa, žolių sėklininkystė nėra labai paprastas reikalas. Sėkmė priklauso nuo augintojų profesionalumo, meteorologinių sąlygų ir daugelio kitų veiksnių. Reikia mokėti auginti žoles. Radviliškio rajone tarybiniais laikais buvo *Draugo* kolūkis, kuriam vadovavo A. Malinauskas. Ten buvo auginamos pievinės miglės, tuo metu pagrindinės Lietuvos ganyklinės žolės. Auginama ir dabar. Ją sudėtinga auginti, tačiau *Draugo* kolūkyje buvo užauginami dideli miglių kiekiai, ūkis gaudavo didelį pelną. Dabar Lietuvoje yra ūkininkų ir žemės ūkio bendrovių, kurios sugeba užauginti aukštos kokybės žolių sėklų.

Panašiai ir dobilai. Raudonuosius auginti nėra labai sudėtinga, sunkiau baltuosius. Gana paprasta auginti pašarinius motiejukus. O rinka žolių sėkloms Lietuvoje visada buvo, nes be ganyklų ir pievų neišsiversime. Tai tradicinė ir prioritetinga mūsų žemės ūkio šaka galvijininkystė, tiek pieno ūkis, tiek ir mėsinė, kuri kuria darbo vietas ir duoda pajamų. Galima dejuoti, verkšlenti, bet pieno ūkis ūkininkams apsimoka. Ir ateityje šie ūkiai išsilaikys, jie turi perspektyvą.

Teko dalyvauti viename Europos pienininkų suvažiavime, vykusiame Norvegijoje, matėme bandymų stotį, kur auginamos daugiametė žolių sėklos, kurios pagal sutartis eksportuojamos į kitas Europos šalis. Lietuvos gamtinės sąlygos galvijininkystės plėtojimui labai palankios, todėl žolininkystė bei moksliniai tyrimai šiais klausimais yra labai aktualūs. Tuo kečiu eina ir kitos Vakarų Europos šalys – Olandija, Anglija, Skandinavijos, Baltijos šalys ir kitos.

Lietuvos žemdirbystės instituto lauko bandymų bendras vaizdas

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Pradžia Nr. 12

Tęsiame pokalbį su mokslo istoriku prof. Romualdu ŠVIEDRIU, kuriam pretekstą suteikė birželio 8 d. Lietuvoje stebėtas Veneros tranzitas, arba mūsų siūlomu terminu – Veneros proslinkis per Saulės diską. Šie astronominiai reiškiniai visada vyksta poromis. Vieną proslinkį nuo kito skiria 8 metai, o poras skiria sistemingi ciklai kas 122 ir 105 metus. Įvairių kraštų astronomai šį reiškinį, kai mažytė Veneros planeta mėgina užtemdyti Saulę, nepaprastai susidomėję stebėjo 1761 m. ir 1769 metais. 1874 m. ir 1882 m. dėmesys jau kiek buvo atvėšęs, tačiau neišnykęs. XX a. šiuo reiškiniumi nebuvo apdovanotas, užtat XXI a. pradžia – 2004 m. – vėl sutelkė astronomus ir astronomijos mėgėjus. Dar vienas Veneros proslinkis mūsų amžiuje vyks 2012 metais.

Apie Rusijos kritikos žalą prancūzų astronomams

Praėjusį kartą kalbėjome, kokį didelį tarptautinio masto astronomų susidomėjimą sukėlė Veneros proslinkis per Saulės diską XVIII amžiuje. Septynerių metų kare kariaujančios šalys sutarė nekliudyti astronomams, ir bent jau Europoje tas susitarimas buvo vykdomas. Taigi mokslas tapo tuo tarptautiniu fenomenu, kuris vienijo žmones ir net valstybes. Tačiau Veneros proslinkio stebėjimai pavieniams asmenims atnešė ir didžiulius išmėginimus, net tikrų dramų. Apie tai ir prisiminkime.

Labai gabus astronomas buvo prancūzas Žanas Baptistas Čapė d'Oterošas (Jean Baptiste Chappé d'Auteroche, 1728–1769 m.). Jis gimė tais pačiais metais kaip ir mūsų Martynas Počobutas, o mirė Meksikoje labai jaunas, stebėdamas Veneros proslinkį. Prieš tai sėkmingai stebėjo 1761 m. Veneros proslinkį, tada vyko į Sibirą, į Tobolską, surinko daug ir kitų įdomių mokslinių duomenų. Grįždamas iš Sibiro, kiek apsisistojo Peterburge, kur per neatsargumą pakomentavo Rusijos politinę valdymo sistemą. Rusijos imperatorė Jekaterina II labai išsižeidė ir pareiškė, kad kito Veneros proslinkio metu nė vieno prancūzo astronomo neįsileis į savo valdomą kraštą.

Po 8 metų, t. y. 1769 m., Ž. B. Čapė (taip jį vadina prancūzai, retai – visa pavarde), gavo leidimą su keliais savo bendradarbiais keliauti į Meksiką, o iš ten – į Kaliforniją, kuri tuo metu priklausė Meksikos vicekaralystei. Savo stebėjimams prancūzai pasirinko mažą San Chosė miestelį. Iš visų iki šiol mūsų prisimintų astronomų būtent ši ekspedicija turėjo geriausią aparatūrą: achromatinį teleskopą, taip pat keletą kitų teleskopų, gerus chronometrus. Tarp Ž. B. Čapės ekspedicijos dalyvių buvo inžinierius, laikrodininkas bei geografas Pauly. Taigi buvo pasirengta ne tik Veneros proslinkį stebėti, bet atlikti ir kitus stebėjimus bei tyrinėjimus. Ekspediciją rėmė Prancūzijos mokslų akademija.

Oras buvo palankus, Veneros proslinkio stebėjimai pavyko. Ž. B. Čapė nutarė dar pasilikti keletą savaičių, nes laukė įvyksiančio Mėnulio užtemimo, kurio metu tikėtasi patikslinti tos vietovės geografines koordinatas.

Veneros proslinkis per Saulės skruostą (2)

Venera baigia praslinkti pro Saulės diską (Daniel'io Fischer'io nuotrauka iš interneto)

Apie tikslų koordinaciją naudą

Visi skaičiuoja ir tikslina įvairių miestų bei vietovių geografines koordinatas. Susidaro išpūdis (bent jau stebint iš šalies), kad XVIII a. antroje pusėje svarbiausia astronomų užduotis buvo nustatyti tiksliai miestų ir vietovių geografines koordinatas, taip pat atstumą nuo Žemės iki Saulės.

Esmė ta, kad juo tiksliau žinomos stebėjimų vietos geografinės koordinatės, tuo tiksliau buvo galima nustatyti atstumą iki Saulės. Tai buvo viena priežasčių, kodėl XIX a. Veneros proslinkiai jau nesukėlė tokio didelio pasaulio astronomų susidomėjimo, net ažiotažo, kaip XVIII a. vykę Veneros proslinkiai. Mat per tuos 105 metus, praėjusius nuo 1769 m., kai buvo stebimas antrasis XVIII a. Veneros proslinkis, astronomų pastangomis įvairių vietovių geografinės koordinatės jau buvo gana tiksliai nustatytos, o astronomai jau buvo nusiziūrėję kitą daug sudėtingesnę ir sunkesnę problemą.

Nepamirškime ir to, kad amerikiečiai nuo seno buvo jūrininkai, todėl jiems rūpėjo nustatyti įvairių vietų tiksliai geografines koordinatas, nes nuo to priklausė ir jūrų kelionių tikslumas. Medžiodami banginius, amerikiečiai pasiekdavo Kiniją ir Japonijos salas, nors japonai svetimšalių į savo kraštą ir neįsileisdavo.

Mokslas reikalavo aukų

Taigi 1769 m. San Chosė mieste, Kalifornijoje, Ž. B. Čapė d'Oterošas su savo grupe po Veneros proslinkio stebėjimų laukia Mėnulio užtemimo. Kadangi nebuvo garantijos, kad oras bus palankus stebėjimams, tad astronomai stengdavosi stebėjimams įsikurti skirtingose vietose. Juk Ž. B. Čapė d'Oterošas puikiausiai galėjo pasilikti Meksikoje, kur, beje, stebėjimus atliko pirmoje mūsų pašnekesio dalyje prisimintas Antonio Alsatė. Tačiau Ž. B. Čapė

d'Oterošas pasirinko kitą vietą, kur tikrai buvo garantuotas nedebešutas dangus. Mat Meksikos sostinėje Mechike būna lietingas ir sauringas metiniai periodai. O Kalifornijoje, kur nuvyko Ž. B. Čapė d'Oterošas, plytėjo dykuma, kur labai maža lietaus tikimybė.

Gal tarp astronomų galiojo ir tam tikros nerašytos etikos taisyklės, ir jei viena stebėtojų grupė pasirenka stebėjimui tam tikrą vietovę, tai kitiems gal ne visai dera kurtis netoliese?

Greta Ž. B. Čapės d'Oterošo grupės buvo įsikūrusi viena meksikiečių stebėtojų grupė. Įtariu, kad ši grupė valdžios nurodymu turėjo stebėti, kuo čia užsiima su tokiais sudėtingais instrumentais atsibastę prancūzai. Ispanai labai nenoriai įsileisdavo užsieniečius į savo imperijos valdas. O jei užsieniečiai ne katalikai, tai labai maža galimybių, kad išvis bus įleisti.

Ir štai kas vyko Kalifornijoje.

Prancūzų ekspedicija visai atsitiktinai susitiko su Meksikos ekspedicija, kurioje buvo astronomas Chokinias Velaskesas Kardenas de Leonas (Joaquin Velasquez Cárdenas de León, 1732–1786 m.). Jis keliavo su vienu iš Ispanijos atsiųstu svarbiu pareigūnu, kuris tikrino, kaip Meksikos valdininkai atlieka savo pareigas, naudoja valstybės lėšas, ar nepiktnaudžiauja tarnybine padėtimi. Važiuodami per vieną iš Meksikos teritorijų – Sonorą bei Kaliforniją, – jie tikslino Meksikos valstybinę sieną, atliko kai kuriuos kitus kartografavimo darbus. Po Veneros proslinkio ispanai išdūmė atgal į Europą, ir tai juos išgelbėjo, o Ž. B. Čapė d'Oterošas su savo bendražygiais, kaip sakyta, pasiliko stebėti vieno iš Jupiterio palydovų užtemimo. Jis vyko 1769 m. birželio 18 dieną. Prancūzas norėjo patikslinti ir kai kurias kitas koordinatas, tam reikalui pasinaudodamas

Prof. Romualdo Šviedrio akiratyje – ir astronominiai reiškiniai

Jupiterio palydovo tranzitu ar proslinkiu per savo planetą, t. y. Jupiterį. Šis reiškinys taip pat teikia daug naudingos informacijos, kai siekiama nustatyti koordinatas vietovių Žemėje, iš kur stebimas tas Jupiterio palydovo proslinkis.

Iš viso Meksikoje ir Kalifornijoje Veneros proslinkį stebėjo viena prancūzų grupė ir trys meksikiečių astronomų grupės. Joms pasisekė, kad Saulė jų stebėjimų vietovėse buvo kone tiesiai virš galvos, o esant ploniausiam atmosferos sluoksniui jaučiama mažiausia refrakcija, kitaip tariant, Žemės atmosfera sukelia mažiausią optinį poveikį stebėjimui. Priešingomis sąlygomis stebėjimus teko atlikti M. Počobutui Taline, kur Saulė buvo visai šalia horizonto. Tad ir stebėtojus pasiekianti šviesa turėjo skverbtis per gerokai storesnį atmosferos sluoksnį.

Atkreiptinas dėmesys ir į gana jauną visų astronomų amžių, nes jiems teko toli keliauti, įveikti didelius sunkumus. Prancūzų astronomų nelaimei, tose vietovėse kilo epidemija, ir trys ketvirtadaliai San Chosė miestelio gyventojų bei visa prancūzų ekspedicija išmirė, išskyrus mirtiną Pauly. Tai jis ir atvežė į Prancūziją ekspedicijos stebėjimų duomenis bei aparatūrą. Ž. B. Čapės d'Oterošo stebėjimų duomenys buvo labai tikslūs ir naudingi mokslui, bet už juos sumokėta brangia kaina – žmonių gyvybėmis.

Stebėjimai svarbiau ir už gyvybę

Kol kas kalbėjome apie Europos astronomų susidomėjimą Veneros proslinkiu, truputį užsiminėme ir apie meksikiečius. Kada į tuos stebėjimus įsitraukė amerikiečių astronomai?

1769 m. Šiaurės Amerikos rytinėje pakrantėje skirtingose vietovėse Veneros proslinkį stebėjo net 14 astronomų, neskaičiuojant padėjėjų ir pagalbininkų. Tai labai daug, nes iš Lietuvos, pamename, tik vienas M. Počobutas, nuvykęs į Taliną (Revelį), atliko stebėjimus. Taigi galima kalbėti apie didelį Amerikos susidomėjimą astronomija ir Veneros proslinkiu.

Kas tą susidomėjimą sukėlė? Ar tik tai, kad amerikiečiai – jūrininkų tauta?

Kita susidomėjimo priežastis buvo ta, kad amerikiečiai tuo metu jau sudarinėjo skaitančiai publikai kalendorius, kuriuose spausdindavo aprašymus ir apie astronominius reiškinius – Saulės ir Mėnulio užtemimus, kometas, ir kitus dangaus kūnus.

Vienas iš labai žymių to meto Amerikos mokslininkų buvo Deividas Ritenhauzas (David Rittenhouse, 1732–1796 m.). Jis kūrė įvairias astronomines sistemas, modelius, buvo puikus laikrodžių ir kitų matavimo bei stebėjimo instrumentų specialistas. Domėjosi ir astronominiais stebėjimais, matematiniais skaičiavimais. Filadelfijoje įkūrė pirmąją Amerikos astronomijos observatoriją. Po D. Ritenhauzo mirties ta observatorija buvo apleista ir vėliau atstatyta iš naujo.

Tai štai laukdamas Veneros proslinkio per Saulės diską, D. Ritenhauzas taip susijaudino, kad vos Venerai palietus Saulės diską, apalpo. Iš tos įtampos ir džiaugsmo, kad štai artėja svarbiausias jo kaip astronomo gyvenimo įvykis. Laimei, D. Ritenhauzo padėjėjas, išvydęs, kas vyksta su jo vadovu, nesutriko, bet ėmėsi iniciatyvos ir darė matavimus. Tai išgelbėjo stebėjimo sėkmę.

Pamiršęs apalpusį vadovą puolė prie teleskopo ir chronometrų. Kaip tai

suprantama ir būdinga tikriems mokslininkams!

Įdomu ir tai, kad tuo metu JAV dar nebuvo galutinai atsiskyrusi nuo Didžiosios Britanijos, tad amerikiečiai astronomai galėjo pasinaudoti Londono Karališkosios mokslo draugijos parama. Vienas amerikietis iš Harvardo vyko į šiaurę, į dabartinę Kanadą, stebėti Veneros proslinkio, bet visi kiti stebėtojai liko ten, kur ir gyvena, nes proslinkis turėjo būti gerai matomas visame Šiaurės Amerikos žemyne.

O tuo metu Rusijoje...

Jei jau tiek dėmesio skyrėme Veneros proslinkiui, kuris buvo stebimas Šiaurės Amerikos žemyne, tai prisiminkime, kas tuo metu vyko visai priešingoje planetos dalyje – Rusijoje.

Jau sakiau, kad M. Lomonosovas 1761 m. stebėjo Veneros tranzitą, duomenų nepaskelbė, bet jam kilo mintis, kad Veneros atmosfera gali būti jo nesėkmingo, kaip jis manė, stebėjimo „kaltininkė“.

Beje, gyvybės dėl Veneros proslinkio stebėjimų netekęs prancūzas Ž. B. Čapė d'Oterošas buvo vienas iš 15 pasaulio astronomų, kurie stebėjo du vieną po kito buvusius Veneros proslinkius 1761 m. ir 1769 metais. Buvo toks astronomas ir tarp rusų – Stepanas Rumovskis (1734–1812 m.). Jis vadovavo Rusijoje kartografo darbo, išmatavo Saulės paralaksą, kuris tikslumu nedaug skiriasi nuo dabartiniu metu priimto. Sudarė pirmą Rusijoje astronomijos apibendrintą katalogą. S. Rumovskio pavardę galima rasti JAV išleistoje 20 tomų žymiausių pasaulio mokslininkų enciklopedijoje. (Iš Lietuvos mokslininkų toje enciklopedijoje tėra tik viena asmenybė – Theodor'as Grothuss'as, į amerikiečių enciklopediją patekęs Janio Stradinio iniciatyva).

1769 m. Veneros proslinkio stebėjimo Rusijoje dalyvis buvo taip pat žymus astronomas Piotras Inochodcevas (1742–1806). Jis nustatė įvairių Rusijos miestų geografines koordinates, buvo Peterburgo mokslų akademijos (1779) bei Rusijos mokslų akademijos (1785) narys. Buvo astronomijos istorikas, dalyvavo Rusijos mokslų akademijos darbe, sudarant rusų kalbos žodyną.

Iš kitų Rusijos astronomų Veneros proslinkį per Saulės diską stebėjo kapitonas Islenevas ir Ochtenskis.

Jemeljanui Pugačioviui Veneros proslinkis buvo nė motais

Įdomu būtų prisiminti ir į Rusiją keliavusius astronomus, kurie ten norėjo stebėti Veneros proslinkį, ypač tragišką vieno iš jų likimą. Tai buvo vokiečių kartografas Georgas Moricas Lovicas (Georg Moritz Lovits), Tübingeno ir nuo 1762 m. Getingeno universiteto profesorius, kuris Veneros proslinkio į Rusiją stebėti atvyko su savo 12 metų sūnumi. Jis stebėjo tokį laukimą astronominių reiškinių, bet paskui kilo Jemeljano Pugačiovo sukilimas. G. M. Lovicas pateko į Pugačiovo rankas, sukilėliai manė, kad tai iš Peterburgo juos stebėti atsiųstas šnipas, ir astronomą nužudė. Tačiau G. M. Lovico sūnaus buvo pasigailėta. Jis liko gyventi Rusijoje, gavo išsilavinimą ir tapo žymiu chemiku.

Labai žymiu, nes štai ką rašo „Lietuviškoji tarybinė enciklopedija“: „Johanas Tobijas Lovicas (1757–1804 m.) pristatomas kaip rusų chemikas ir farmaceutas, 1793 m. tapęs Peterburgo mokslų akademijos akademiku. 1785 m. atrado anglies savybę absorbuoti ištirpusias medžiagas, tad šiuo būdu J. T. Lo-

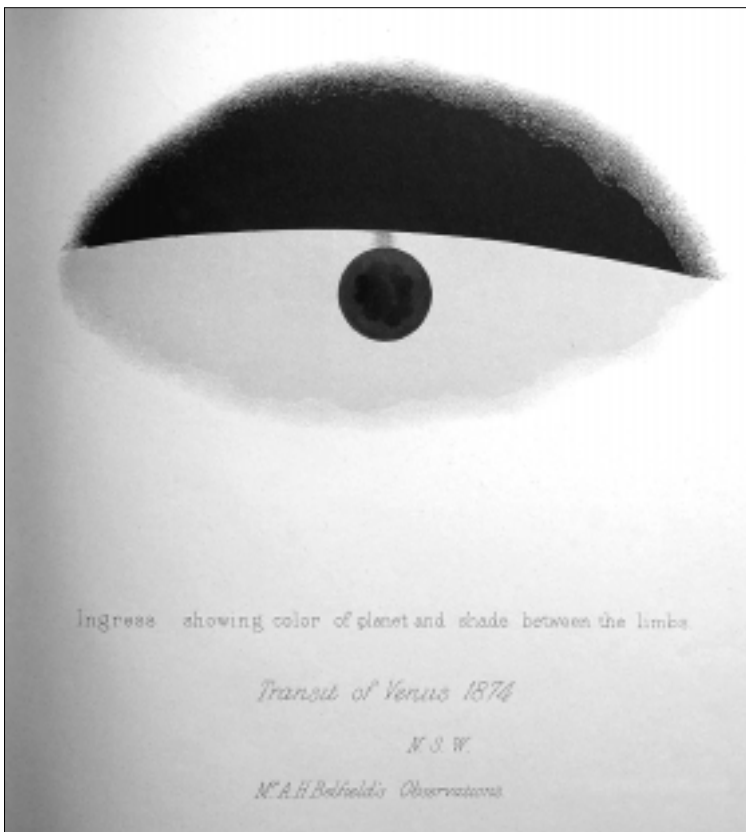
vicas siūlė valyti spiritą. Pagamino ledinę acto rūgštį (1789 m.), kai kurių druskų kristalinių hidratų, absoliutų alkoholi. Nuo 1787 m. J. T. Lovicas dėstė chemiją ir farmaciją medicinos mokykloje ir Peterburgo medicinos chirurgijos akademijoje.

Vis dėlto kyla abejonių dėl G. M. Lovico (tėvo) žūties aplinkybių, kurias nelengva susieti su istorinėmis datomis. J. Pugačiovo sukilimas prasidėjo 1773 m., kai šis Dono kazokas pasiskelbė caru Peteru III. Vadinas, praėjus ketveriems metams po Veneros proslinkio 1769 metais. 1768–1770 m. J. Pugačiovas dalyvavo Rusijos – Turkijos kare, o prieš tai – Septynerių metų kare (1756–1763 m.). Žinome, kad 1771 m. jis dezertyravo iš rusų kariuomenės, keletą metų slapstėsi tarp Jajiko kazokų.

Peršasi štai kokios išvados. Jeigu G. M. Lovicas žuvo nuo sukilėlių rankos, tai ne anksčiau nei 1773 metais. Kitas spėjimas: jeigu jis žuvo 1769 m., kaip kartais teigiama, tai ne nuo Pugačiovo sukilėlių. Žodžiu, lieka daug neaiškumų, į kuriuos mums reikėtų rasti patikimesnių, kiek tai įmanoma, atsakymų. Jei vokiečių kartografas ir astronomas G. M. Lovicas tikrai žuvo nuo Pugačiovo sukilėlių, tai kaip visa tai kirstųsi lyginant su Septynerių metų kare priimtu tarptautiniu sutarimu nekliudyti Veneros proslinkį stebėti išsirengusiems astronomams.

Tuo ir skyrėsi to meto Rusijos papročiai nuo civilizuotose Europos šalyse galiojusios tvarkos. Kažkoks užsienietis su keistais instrumentais, ir dar nelabai rišliai sugebantis paaiškinti, ką čia daro, galėjo atrodyti labai įtartinas, o žmogaus gyvybė nedaug ko buvo verta.

Iš kitų Rusijoje dirbusių ir prisiminti vertų astronomų norėčiau paminėti Christianą Majerį SJ, (Christian Mayer, 1719–1783 m.) ir išties labai žymų švedų astronomą Johanesą Lekselį (Johannes Lexell, 1740–1784 m.). Pastarasis buvo vienas iš nedaugelio, kurie vėliau sugebėjo apdoroti visus gautus astronominius duomenis. Nežinau, kiek ilgai Rusijoje užsibuvo J. Lekselis. Man teko skaityti M. Počobuto laišką fiziko, matematiko ir astronomo Leonardo Eulerio sūnui į Peterburgą, kuriame mūsų astronomas prašė perduoti linkėjimus J. Lekseliui ir jam pranešti, kad jokių įdomių astronominių žinių iš Vilniaus kol kas nesą.

Šioje XIX a. nuotraukoje matyti, kad Venera yra jau visiškai įslinkusi į Saulės diską

Sunkus kelias vedė į mokslinio pažinimo gelmes, ištisas kaleidoskopas žmogiškų aistrų, išgyvenimų, didžiulio pasiaukojimo ir net gyvybių pareikalavusi veikla. Šiandien bent kai kuriuos tų asmenų prisimename kaip mokslinio pažinimo idėjai atsidavusius didvyrius, o kai kuriuos – ir kaip kankinius. Įdomu, ar kaip nors įamžinti J. B. Čapės d'Oterošo, G. M. Lovico vardai, ar Meksikoje ir Rusijoje jiems pastatyti paminklai? Ar yra bent nors atminimo lenta, išlikęs kapas? Juk tikriausiai niekam nė į galvą nesovė tų mokslininkų vardais pavadinti miestų gatvių, observatorijų. Nors, gerai pagalvojus, kas labiau už juos būtų nusipelnęs tokio prisiminimo.

Šiems dviems astronomams gal ir nėra jokio paminklo. Tačiau yra ir išimčių. Štai chemiko ir bakteriologo Lujį Pastero (Louis Pasteur) jaunąs bendradarbis Tuljė (Thuillier, 1856–1883) Egipte tyrė choleros epidemiją, bet užsikrėtė ir mirė. Jo vardu pavadinta gatvė Paryžiuje, netoli Ecole Normale, kur buvo L. Pastero laboratorija. Tačiau paprastai mokslininkų vardais pavadinami tik jų sukurti darbai ar atradimai, pavyz-

džiui, Niutono dėsniai, Maksvelio lygtys arba Keplerio dėsniai.

Įdomu, kuo skyrėsi Veneros proslinkio stebėtojų Šiaurės Amerikoje ir Europoje rezultatai?

Mano aprašuose, kurie yra Niujorkoje, turiu kiekvieno Veneros proslinkį stebėjusio astronomo rezultatus, galėčiau pasakyti, ar jis matė to proslinkio pradžią, o gal tik pabaigą. Galiu teigti, kad stebėjimus atlikę rytus nuo Maskvos astronomai 1769 m. nematė viso to reiškimo eigos, vėliausiai matė tik pradžią, kai Venera į Saulės diską įėjo vakare, o reiškimo pabaigą, ko gero, galėjo stebėti tik kitos dienos rytą. Stebėjusieji Kalifornijoje ar kitose Šiaurės Amerikos vietovėse galėjo matyti to proslinkio pradžią ir pabaigą tą pačią dieną.

Vargšas, vargšas Le Žentilis

Prisiminsime ir keletą skaudžių nesėkmių, siekiant stebėti XVIII a. Veneros tranzitą ar proslinkį per Saulės diską. Vienas tokių nesėkmė 1761 m. ir 1769 m. patyrusių buvo prancūzų astronomas Giljomas Le

Žentilis (Guillaume Le Gentil). Jis iš Prancūzijos iškeliavo laivu į Indijos vandenyną, į vieną tuo metu Prancūzijai priklausiusią koloniją – Pondišerį vietovę. Prancūzai žinojo, kad anglai yra apsupę tą miestą, tačiau pasitikėjo savo jūrine eskadrile. Tačiau prancūzų laivai pavėlavo atvykti ir anglai tą vietovę jau buvo užėmę. Europoje tuo metu – 1761 m. – tebevyko Septynerių metų karas. Galimas dalykas, Indijoje esančių ir su prancūzais kariaujančių anglų nepasiekė žinia, kad astronomams kariaujančios šalys nekliudys stebėti Veneros proslinkį. O gal anglai nė nežinojo, kad su prancūzų eskadre plaukia astronomas – dabar sunku pasakyti. Faktas tas, jog G. Le Žentilis negalėjo iš laivo išsikelti su savo astronominiais instrumentais į krante numatytą stebėjimų vietą. Prancūzų eskadrai teko pasitraukti, nes buvo pavojus, kad anglai gali pulti.

G. Le Žentiliui neliko nieko kito, kaip Veneros proslinkį stebėti iš laivo denio. Laivas sušlavė, teleskopas vis nepavyko reikiamai nutaikyti į tikslą. Juk net mažiausias krestelėjimas išderindavo stebėjimą. Tokią nesėkmę patyręs G. Le Žentilis nutarė į Prancūziją negrįžti, bet likti Indijos vandenyno salose, nes po 8 metų turėjo vykti antrasis tą šimtmetį Veneros proslinkis.

Laiko tuščiai negaišo, daug keliavo, tyrinėjo įvairių kraštų ir salų gamtą, augaliją bei gyvūniją. Parašė knygą apie Madagaskaro ir Maurikijaus salų gamtą. Beje, 1715–1810 m. Maurikijų Indijos vandenyno salose valdė prancūzai, kurie Maurikijaus salą vadino Il de Fransu. Senąjį 1598 m. salą užgrobusių olandų suteiktą pavadinimą 1810 m. gražino britai, išviję prancūzus. G. Le Žentilis nukeliavo į Filipinus, kur taip pat atliko daug plataus pobūdžio tyrinėjimų. Vis dėlto Filipinuose stebėti 1769 m. Veneros proslinkio nepasilikė, nes susikirto su vienu vietos valdininku. Nutarė vykti į kūrį nors prancūzams priklausančią salą Indijos vandenynė ir stebėti Veneros proslinkį.

Atėjo aštuonerius metus laukta diena, kai turėjo vykti Veneros proslinkis. Išaušo palankus stebėjimams rytas, tačiau kai turėjo prasidėti proslinkis, iš kažkur pradėjo telktis debesys ir bet kokius tyrimus G. Le Žentiliui teko nutraukti. Vėliau jis sužinojo, kad Filipinuose, iš kurių jis išvyko, oras stebėjimams buvo kuo palankiausias.

Galima suprasti ir užjausti vargšą G. Le Žentilį, kuriam likimas du kartus buvo toks nepalankus ir nubraukė astronomo viso gyvenimo viltis.

Negana to, kad jam abu kartus taip nepasisekė stebėti Veneros proslinkio, didelė nesėkmė jo laukė ir sugrįžus į Prancūziją. Nesulaukę iš jo jokių žinių, gimines jį laikė žuvusiu ir išsidalijo visą nelaimingo astronomo turtą. Kaip astronomas taip pat nieko naujo į Prancūziją neatvežė, taigi buvo žmogus, patyręs visišką fiasco. Nors turėjo puikius astronominius instrumentus, buvo įgijęs puikų išsilavinimą ir apskritai buvo geras astronomas.

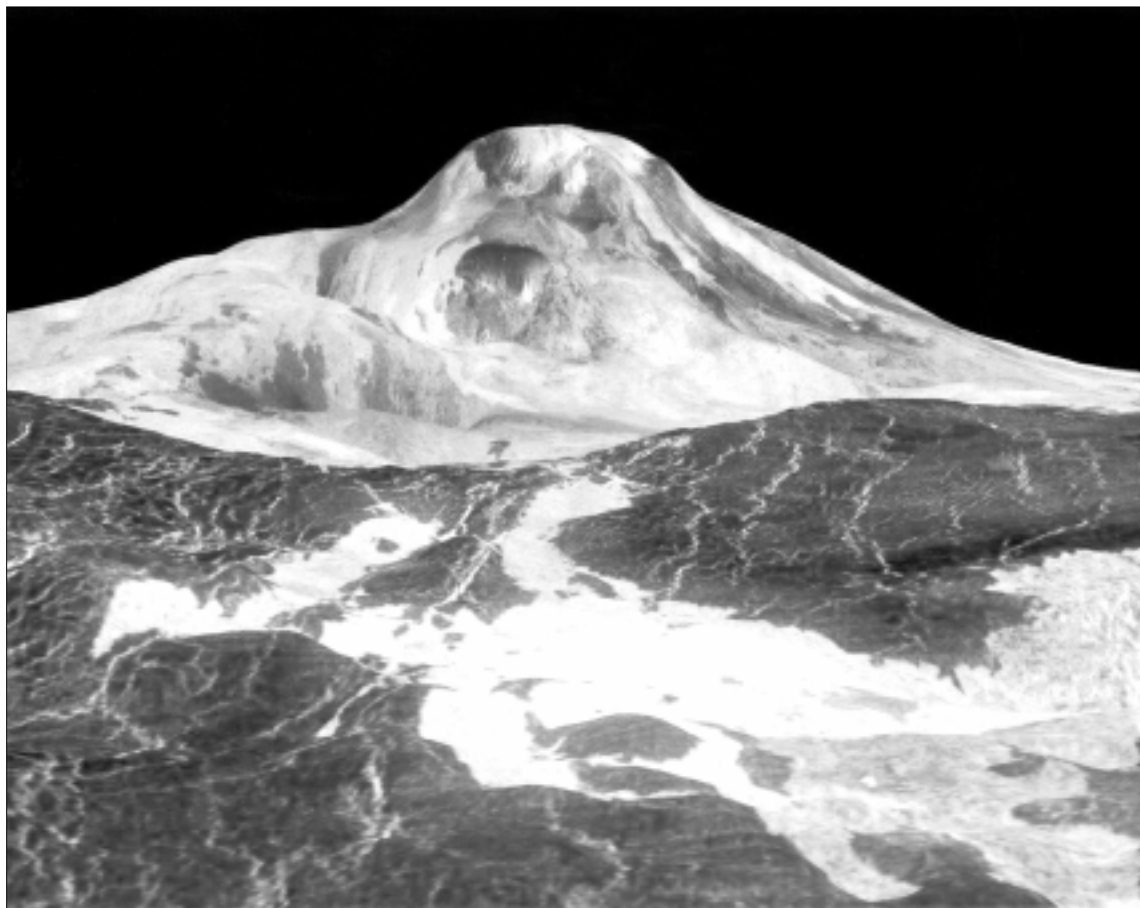
Fortūna nususuko, bet gal tik astronomijos fortūna? Juk parašė mokslinių darbų, skirtų kitoms tyrinėjimų sritims. Tad gal ne visiškas nelaimėlis? Labai norisi tikėti, kad ne viskas šio tyrinėtojo biografijoje turi būti tapoma tik tamsiomis spalvomis. Pagaliau jeigu G. Le Žentilį prisimename ir po pustrėčio šimto metų, vadinasi, ne veltui gyventa.

Bus daugiau

Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas

Tik šiuolaikinė radarų technologija leidžia pažvelgti į Veneros paviršių

Pradžia Nr. 8

Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordino kavaliarius, Lietuvos mokslų akademijos tikrasis narys, Gardino universiteto garbės daktaras, daugelio istorijos mokslo veikalų autorius prof. Vytautas MERKYS dalijasi mintimis, kurios vertingos ne vien istorijos mokslo atstovams.

M. Valančiaus niekas neatstos

Istorikai nemėgsta kalbėti apie tai, kas būtų, jei būtų. Vis dėlto tokį klausimą užduosiu: kas būtų, jei Lietuva nebūtų turėjusi tokios asmenybės kaip Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius? Pagaliau juk ne vien asmenybės mastas svarbu. Būdamas aukštas Bažnyčios hierarchas, M. Valančius galėjo atlikti tai, ko nebūtų pajėgęs dirbdamas kitą darbą. Vargu ar kitas pareigas užimanti asmenybė tuo metu lietuviams būtų atstojusi M. Valančių.

Žinoma, M. Valančiaus, kaip ir, sakykim, Maironio, niekas nebūtų įstengęs atstoti. Apskritai ryškūs talentai iškyla retai. Manau, kad M. Valančiaus vietą bent iš dalies būtų tękę kitiems užpildyti. Lietuvių visuomenė jau buvo pribrendusi ir tokiai kaip M. Valančiaus veiklai. Žinoma, jei nebūtų vyskupo skatinamo blaivystės sąjūdžio ir kitos labai reikšmingos M. Valančiaus veiklos, lietuvių tautinis atgimimas, lietuviškos spaudos kelias būtų buvęs daug sudėtingesnis ir sunkesnis. Ypač iki 1883 m. pasirodant *Aušrai*, kol išaugo naujoji pasaulietinė inteligentija. Galima atsekti jungiamąją M. Valančiaus grandį ir su *Aušra*. Taip pat ir per jo išugdytus dvasininkus, kurie rėmė *Aušrą* bei tautinį sąjūdį.

Vadinasi, laikotarpis iki 1883-ųjų, *Aušros* laikų, nėra toks tuščias ir nykus, kaip kartais gali atrodyti. Pastangas veikti tautinio judėjimo bare matome, tik viešai tas judėjimas sunkiai galėjo reikštis dėl sunkios politinės padėties.

Tautiniai santykiai Vilniaus vyskupijoje

Ką dabar rašote, kuo nudžiuginsite Lietuvos istorijos ir savo talento gerbėjus?

Rašau apie tautinius santykius Vilniaus vyskupijoje nuo 1795 m., t. y. nuo Lietuvos prijungimo prie Rusijos laikų, iki Pirmojo pasaulinio karo.

Kuo tie santykiai ypatingi?

Yra keli tų santykių komponentai: tai rusų administracija ir rusinimas, vietinių baltarusių („tuteišių“) gravitacija link vienu ar kitu ir apskritai, kas jie tokie. Žinoma, tai ir lietuvių su lenkais santykių problema, lietuvių kalbos vieta ir lenkų kalbos vieta Katalikų bažnyčioje. Beje, iš tų arealų, kur būtų gyvenę vien lenkai, nėra, išskyrus tik Vyskupijos paribį su Lenkija ir miestus. Baltarusiškose parapijose religinei praktikai kitokia kaip lenkų kalba nebuvo vartojama. Taip buvo ir daugelyje lietuviškų parapijų. Reikėjo didelių pastangų, kad tie žmonės suvoktų, jog jų liaudinė kalba Aukščiausiamam tiek pat miela, kiek ir vadinamosios civilizacinės kalbos.

Perspektyvos

Lietuviai istorijos tėkmėje didžiausią nutautėjimo pavojų pajuto iš trijų didžiausių kaimynų: lenkų, rusų ir vokiečių. Kuris pavojus buvo didžiausias, ir ar jis išlieka?

Praeityje visi tie pavojai buvo dideli, nors chronologi-

Moksle labiausiai vertinu nuoseklios minties evoliucijos rezultatus (6)

Lenkijos MA prezidento Aleksanderio Gieysztoro apsilankymas Lietuvos istorijos institute 1991 m.; iš kairės A. Tyla, V. Merkys, A. Gieysztor ir V. Kazakevičius

kai ir skyrėsi. Siejosi su politine ir socialine santvarka, nuo kurios daug priklausė. Iki XIX a. vidurio organizuotų nutautinimo priemonių kaip ir nebuvo. Jei Bažnyčioje vyravo lenkų, t. y. buvusios Abiejų Tautų Respublikos mūsų politinio elito kalba, tai visai suprantama. Į liaudį daugiau buvo atsižvelgiama Vakarų Lietuvoje, Žemaičių vyskupijoje, tačiau toliau į rytus tos lietuvių kalbos paplitimas tolygiai menkėjo.

Nutautinimo pavojus grėsmė ateityje? Tai priklauso nuo mūsų pačių. Jei išlaikysime savo pilietinę ir tautinę savimonę, tai mūsų perspektyvos neblogės. Jei į savo kalbą, tautą ir kraštą žvelgsime niekinamai, kosmopolitiškai, vertinsime tik pagal materialius dalykus, ignoruodami savo dvasinę kultūrą, tai perspektyva tautiniu požiūriu gali būti niūri.

Kai kam lietuvių kalba ir dabar tėra liaudinė

Šimtas metų nuo spaudos draudimo panaikinimo, o kai kurios valdiškos institucijos kūrė projektus, kad kuo dau-

giau mokslinių publikacijų būtų skelbiama anglų kalba. Pastarosios buvo labiau vertinamos už išspausdintas lietuviškai, būta siūlymų angliškai spausdinamų monografių bei leidinių išlaidas apmokėti iš biudžeto lėšų, kai už tokius pat lietuviškus spaudinius valstybės paramos nesūlyta teikti. Šių „modernių“ projektų iš dalies atsakyta tik mokslo visuomenėje kilus triukšmui. Kaip jūs visa tai vertinate?

Nenorėčiau čia dėstyti savo nuomonės, nes kai kas galėtų labai įsiseiti. Apskritai tarybinis internacionalizmas mus gerokai paveikė ir apskritai pažeidė mūsų tautinį išdidumą. Padarė mus abejingus tautinėms vertybėms, įkalė į galvas pragaištingą mintį, kad tikras mokslas gali būti skelbiamas tik „didžiosiomis“ kalbomis. Tarsi gyventume XIX a., kai lietuvių kalba buvo liaudinė, tinkama tik kaimo bendruomenei, o aukštesnių dvasinių vertybių raiškai netiko. Blogiausia, kad tokią nuostatą stengiamasi primesti visiems, pasinaudojant savo administracinėmis galiomis. Štai kur bėda. Paradoksalu, kai dar aimanuojama apie protų nutekėjimo žalą. Negi ge-

riau angliskai rašyti Lietuvoje ir čia ši rašymą finansuoti, nei dirbti užsienyje.

Tačiau juk sutiksite, kad mokslas iš nacionalinių rėmų išsiveržė į tarptautinę erdvę, ir norime to, ar nenorime, bendrauti privalu su visu pasauliu. Parapinis mokslas neturi ateities.

Visiškai sutinku, kad kiekvienas mokslas, ne tik fizika, bet ir humanitariniai mokslai, yra kosmopolitiniai ar pasauliniai, ir čia nieko nepadarysi. Bet esmė kita – to mokslo reikšmė savo kraštui, valstybei, mūsų pilietinei visuomenei. Juk kam tas mokslas reikalingas? Jis turi tarnauti pirmiausia savo krašto žmonėms, o ne nežinia kam. Vadinasi, reikia ieškoti būdų, kaip prie tų žmonių prieiti, kad Lietuvos inteligentijoje funkcionuotų ta mokslo kalba. O ryšiai su kitais kraštais, valstybėmis ir žmonėmis turi būti mezgami taip, kaip tą daro diplomatinės institucijos: yra priimta viena ar kita tarptautinė kalba, ir ja kalbama. Taip pat galėtų būti ir moksle.

Būdami turtingesni, daugelio problemų išvengtume, nes publikacijas skelbti galėtume ir lietuvių, ir anglų ar kitomis užsienio kalbomis. Tačiau kai ir

Lenkų krikščioniškosios kultūros instituto konferencijoje Romoje 1990 m.; iš kairės dr. B. Makauskas, V. Merkys ir prof. P. Rabikauskas

mažai knygai ar ne itin storam žurnalui stinga lėšų, tai juo labiau neužteks norint spausdinti dviem kalbomis dvigubai storesnius spaudinius. Tenka rinktis: ar bendrausime su pasauliu tarptautine kalba, ar užsidarysime savo parapijoje.

Toks supriešinimas nėra teisingas. Reikia ne priešinti arba – arba, nes reikalinga ir viena, ir kita. Turi būti rasta tinkama vienu ir kitu darbų sąsaja. Nemanau, kad reikėtų ypač didelių išlaidų, norint bent kai kurias fizikų ar matematikų publikacijas spausdinti ir lietuvių kalba. Bent tas, kurios svarbios tos specialybės mokytojams ar kitiems besidomintiems. Juk visiems maloniau skaityti sava kalba parašytus straipsnius ar knygas. Be to, reikėtų įsiminti, kad, pavyzdžiui, humanitariniai mokslai yra tiesiog neiatsiejama savosios kultūros dalis.

Moksle liko daug praeities relikvų

Tačiau užtenka atsiversti bet kurį lenkų, vokiečių, anglų ar net rusų, baltarusių autorių mokslo veikalą – ar daug rasime ten cituojamų lietuvių autorių darbų? Dažniausiai išvis nerasime, nes kas ten labai varginsis ir ieškos vertėjo, kad jam asmeniškai išverstų iš lietuvių kalbos? Kaip ir mes nesivarginsime mėgindami perprasti kroatiskai ar albaniskai parašytus tekstus. Juk lengviau perskaitysime anglų, vokiečių ar rusų autorių ta tema parašytus straipsnius.

Knietai užduoti kitą klausimą – kiek gi rasime citatų iš mūsų angliskai paskelbtų straipsnių? Žinoma, geriausius mokslinius straipsnius, knygas reikėtų skelbti ir kitomis kalbomis. Dėl humanitarų darbų yra kitaip. Jei tyrinėji šio regiono istoriją ir nori būti geras tyrinėtojas, turi mokėti visas šio regiono kalbas. Nė neminėsiu tų filologų, kuriems lietuvių kalba rūpi lyginamosios kalbotyros studijoms. Išmoks ta ir istorikai, sakysim, vokiečiai ar švedai. Daugelis lenkų istorikų, kurie domisi mūsų arealu, paskaito ir lietuviškai. Kad ir prof. Jan'as Jurkiewicz'ius: lietuviškai išmoko gyvendamas Poznaneje. Jo tėvai kilę iš Baltarusijos ir su Lietuva nieko bendro neturėjo. Yra ir daugiau tokių pavyzdžių: Henrikas Visneris, Piotr'as Lossowski's ir kiti. Dėl mokslo viskas įmanoma.

Prieštaravimų vienovėje

Kaip apskritai vertinate mūsų istorikų darbus, ką galėtumėte pasakyti apie savo kolegas?

Man nemaloniausias yra kartais pasireiškiantis kai kurių istorikų cinizmas, kartais sąmoningas vertybinės maišaties kėlimas, siekiant pasirodyti moderniais, pranašesniais už kitus istorikus, kurie to nekaltėjo. Man tai panašu į vaiką, kuris grįžęs iš vaikų darželio sako motinai: *Žinai, mama, aš šiandien išmokau tokių žodžių, kurių tu tikrai nežinai.* O kai mažylis tuos žodžius pasako, tai motina nenudziungia, nes ne tokių vertybių ji laukia iš darželio parsinešant.

Kas šiuo atveju būtų motina?

Tai mūsų tauta, pilietinė visuomenė, kuri yra istorijos subjektas. Man regis, mes, istorikai, turime būti verti to istorijos subjekto pasitikėjimo ir lūkesčių.

Labai gerai pasakyta, Profesoriau.

Tačiau kiekviena karta turi atsinaujinti, fiziškai ir intelektualiai, o atsinaujinimo, naujovių siekis bemat susidurs su tradicija, sukels maišatį. Idėjų kova bet kuriame moksle reikalinga ir būtina, tradicija neturi stelbti naujovių, o ir naujovės neturi trempti tradicinių vertybių. Kaip visa tai suderinti, ir apskritai ar įmanoma suderinti?

Pavyzdys gali būti mūsų lietuvių kalba, kuri juk nėra tokia, kokia buvo seniau. Net ir mano tėvų kalba ar mano paties kalba vaikystėje skyrėsi nuo dabartinės mūsų bendrinės kalbos. Kalba atsinaujina, derinasi prie realybės, keičiasi, turtėja žodynas. Taip pat ir istorijos mokslas turėtų nuosekliai progresuoti, kaip ir visi mokslai. Niutono laikų fizika ir visas to meto mokslas, aišku, skyrėsi nuo dabartinio mokslo. Vis dėlto tai nereikia, kad visa, kas nauja, yra pasiekta per cinišką požiūrį į buvusį mokslą, per vertybinio palikimo sumaištį. Moksle labiausiai vertinu nuoseklios minties evoliucijos rezultatus.

Nepriklausomybės laikais liuanistikai, taigi ir istorijos mokslui, teikiamas ypatingas dėmesys. Atsivėrė daug iki tol nežinomų ar net oficialiai slėptų, naikintų dokumentų bei kitų dalykų. Ar tokia likimo dovana mūsų mokslas pasinaudojo?

Net ir buvusią santvarkų sąlygomis, turėdami tas varganas galimybes ir taisydamiesi prie istorinių aplinkybių, mes, ko gero, maksimaliai pasinaudojome šiomis galimybėmis. Turiu mintyje ir modernios tautos kultūros kūrimą, ir kelią į Nepriklausomybę 1918–1940 metais. Net ir sovietinės priespaudos metais, kaip ir visais laikais, mūsų tauta bei visuomenė nepalūžo ir, kiek buvo įmanoma, vykdė savo istorinį uždavinį, įgyvendino susikurtą viziją. Dabar Lietuva kaip tauta yra pripažįstama, yra tarptautinių santykių subjektas. Tai įrodo, kad nepražuvome.

Istorijos moksle turėtų būti kaip Šveicarijoje

Skaiciais tikriausiai neišmatuosime, tačiau, kiek istorijos moksle reikėtų tradicijos ir kiek naujovių? Koks santykis būtų tinkamiausias?

Būtina turėti tam tikrą atramą ir kartu viskas turi būti tobulinama. Prisimenu, teko bendrauti su JAV lietuvių išeiviu, fiziku ir rašytoju Kaziu Almenu, šiuo metu gyvenančiu Lietuvoje. Jo tėvas kilęs iš Žemaitijos, o motina – iš Šveicarijos. Tai štai K. Almenas ir sako: *Kai atvažiuoju į tėvo gimtinę, matau, kad per šimtmečius ten viskas buvo griauinama ir vėl statoma iš naujo. Kai nuvažiuoju į motinos tėvynę, įsitikinu, jog visa, kas gera, paliekama, tik pristatoma nauja, tobulinama, kas buvo. Nieko negriauinama iš pamatų, tik rekonstruojama, gerinama.*

Manau, kad mūsų istorijos moksle ir kultūroje turėtų būti kaip toje Šveicarijoje.

Kūlviščiai istorijos moksle

Ar esama istorikų, kurių darbais galite pasidžiaugti?

Džiaugiuosi beveik visais. Išskyrus vieną kitą, kurie, norėdami į save atkreipti dėmesį, pasirodyti, kartais verčiasi kūliais kaip cirkininkai arenoje. Tuo tikrai nesizaviu. Turėjau savo doktorantų, seniau vadintų aspirantais. Nežinau, kiek jie mane laiko, nesakau, mokytoju, bet tam tikru globėju. Džiaugiuosi, kad buvęs mano aspirantas Egidijus Aleksandravičius Vytauto Didžiojo Universitete susiradęs savo vietą, o Aldona Prašmantaitė – Lietuvos istorijos institute. Algirdas Matulevičius, nors ir padejuoja dėl darbų gausos Mokslo ir enciklopedijų leidybos institute, bet jis taip pat dirba savo vietoje, Silva Pocyte – Klaipėdos universitete.

Nė vienu savo aspirantu ar doktorantu negaliu skųstis, ar sakyti, kad nuėjo ne tuo keliu. Apskritai neskirsčiau žmonių į gerus ar blogus. Kartais esu nepatenkintas, jei pasireiškia tokie žmogaus būdo bruožai, kurie gal ir netiktų istorikui. Matote, senoliai visada linkę mokyti vaikus, bet ar kas jų pamokymų paiso? Geriausiai atveju tik mandagiai išklauso.

Ko dar nepadarėte, už ką sau negalite atleisti?

Nepadariu beveik visko, ko tikėjau. Maniau, kad įgysiu istoriko specialybę, bus sąlygos daug nuveikti. Tačiau daug metų ne tiek dirbau mokslinį darbą, kiek ieškojau būdų, kaip būtų galima jį dirbti. Kaip balansuoti, kad ir ant plonos leistinos ribos, bet nenukristi. Taip dirbant, darbo rezultatai, žinoma, nėra kažin kokie. Visa tai kainavo daug nervinės įtamos. Geriausias gyvenimo laikas praėjo ne kažin kokiomis sąlygomis, tad per likusį laiką, tegul ir palankesnį, ką jau bepadarysi. Negaliu sakyti, kad viskas buvo gerai, ir norai bei svajonės išsipildė. Yra kaip yra.

Jeigu dabar viską tektų pradėti iš naujo, nuo pirmo universiteto kurso – ką savo gyvenime keistumėte?

Remdamasis dabartine patirtimi žinočiau, į ką kreipti dėmesį, ką studijuoti ir kur veržtis. Pirmiausia daug gyvenimo dešimtmečių gailėjau, kad taip pasisuko likimas, jog teko studijuoti istoriją. Kasdien tekdavo susidurti su realybe, kai istoriją buvo siekiama paversti ideologijos ir propagandos priemone. Vėlesniais tarybiniais laikais neretai istorija buvo studijuojama, galvojant, kad taip pavyks „prisikasti“ iki „rajkomo“, padaryti karjerą ir panašiai. Abu su žmona labiausiai bijojome, kad sūnus Algimantas nesumanytų studijuoti visuomeninių mokslų, taigi ir istorijos.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Tikrasis menas gimsta tyloje

Gegužės 21 d., tarptautinės etikos dienos minėjime, kurį surengė Vilniaus pedagoginio universiteto Etikos katedra, kaip įžanga į mokslinę konferenciją, pirmą kartą šalyje parodytas teatralizuotas alegorinis muzikinis spektaklis *Išminčiaus tremtis* pagal XVII a. Lietuvos muzikinės-teatrinės kultūros dramaturgų K. Garšvilos ir G. Knapijaus sceninius veikalus. Tai pagarbus šiuolaikinių statytojų žvilgsnis į gana ilgą europinio religingumo ir dar ilgesnį senovės pagonybės tradiciją. Spektaklio sumanytojų tikslas – supažindinti renginio svečius, studentus ir veikalo atlikėjus ne tik su XVII a. meninio ugdymo ir filosofinio mąstymo sistema, veikusia Lietuvos mokyklų, kolegijų bei universiteto mokomuosiuose teatruose, bet ir su spektakliais, jų kūrimo kriterijais ir vyravusiomis aktualijomis. LDK Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų bei didikų teatruose statytų K. Garšvilos ir G. Knapijaus veikaluose tironijai, baimei ir pataikavimui priešinami poelgiai, įkvėpti išminties bei tėvynės meilės. Tuomet, kai mirtis skelbėsi esanti vienintelė jėga bei teisingumas žemėje ir pasitelkdama neapykantą, žiaurumą, smurtą, sėjo aplink aštrias strėles, kalavijus ir kivirčius, tikėjimas geresniu gyvenimu ir teisingumu buvo šviesiausias to meto lietuvių kūrybos bruožas.

Spektaklio kompozitoriaus Vytauto Barkausko ir režisieriaus dr. Egidijaus Mažinto teigimu, prisimindami protėvių scenos veikalus, susipažįstame su savitos kultūros ir pasaulėžiūros tiesomis, kurios, kaip ir dabartinis gyvenimas, reikalauja dialogo, o ne įsakmių dogmų bei postulatų.

Nagrindėdami viduramžių muzikines dramas, mokomės suderinti priešybes ir gerbti senovinių scenos veikalų bei tezių pliuralizmą, semiamės pakantumo, kurio mums šiandien taip trūksta. Siekta, kad visas spektaklyje dalyvavęs jaunimas uždegtų savyje senosios Lietuvos praeities sakmių ugnį, kad nesisemtų svetimų madų ir papročių svetur – kaip tarpukariu sakydavo filosofas prof. Juozapas Albinas Herbačiauskas. Tokį reginį būtų galima parodyti pirmiausia Vilniaus universitete, o galbūt ir Simono Daukanto aikštėje.

Specialiai šiam vaidinimui Slavistikos bei Pedagogikos ir psichologijos fakultetų Lenkų filologijos, Rusų literatūros, Meninio ugdymo, Etikos katedros sukūrė scenas, todėl atgijo prieš tris šimtmečius Lietuvoje buvusių gudų, lenkų, žydų, rusų ir lietuvių kultūros, krikščioniškoji bei pagonybės religijos, atspindinčios skirtingų civilizacijų susidūrimą.

Studentai įgavo labai daug naujos patirties – retorikos, žodžio valdymo, plastikos, judesio, taip pat drąsos, vaidybos, minties ir muzikos sintezės pajautimo. Tai jiems pravers vėliau dirbant mokyklose. Atlikdamas Lenkijos karaliaus ir Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Mykolo Kaributo-Višnioveckio vaidmenį debiutavo Laurynas Baltušnikas. Jis pirmą kartą dalyvavo vaidinime kartu su

Atgijęs 1670 m. Vilniaus skersgatvis bei akleji piemenukai Jonukas ir Jarikas (Antano Jonyno aklųjų mokyklos moksleiviai Deividas Mankevičius ir Jarekas Sankovskis) iš Barčių kaimo

Scena iš XVII a. Lietuvos dramaturgo K. Garšvilos spektaklio „Išminčiaus tremtis“, pastatyto Vilniaus pedagoginiame universitete

savo likimo broliais aklaisiais talentais – mažuoju dainininku Devidu Mankevičiumi ir Jareku Sankovskiu, Antano Jonyno aklųjų ir silpnaregių mokyklos moksleiviais. Išskirtini Vilniaus pedagoginio universiteto dėstytojai, darbuotojai, doc. Margaritos Gedvilaitės choras, Žemynos dramos studijos moksleiviai entuziastingai įsitraukę į praeities dramaturgo veikalo pastatymą. Džiugi, kad spektaklio kūrėjai integravo neįgalius ir gyvenimo nuskriaustus, bet ypatingai gabius moksleivius, studentus, jiems patikėję sudėtingus vaidmenis. Pagrindinio vaidmens aktorius motina Tatjana Baltušnikienė iki spektaklio likus savaitei abejojo, ar sūnus Laurynas susidoros su nelengvomis persikūnijimo ir vaidybos užduotimis. Baiminosi dėl šio Vilniaus pedagoginio universiteto magistranto, kuriam buvo skirtas svarbiausias karaliaus vaidmuo, sveikatos. Tačiau po spektaklio ji laiminga dėkojo spektaklio statytojams.

Kultūros filosofas doc. Krescencijus Stoškus teigia, jog tikrasis menas gimsta tyloje, nebūtinai valstybinėse institucijose, nebūtinai kultūros ir meno centruose ir ne ten, kur byra daug pinigų... Matytas re-

gyns yra vienas įstabiliausių, kurių nerasite Lietuvos teatruose ir miestų aikštėse. Jis gimė katakombose. Vilniaus pedagoginis universitetas tapo šia vieta.

Spektaklio kulminacija – prūsų delegacija ir senovės pagonių Krivis gimtąja kalba skaito prakalbą didžiam kunigaikščiui jo rūmuose, Vilniuje. Tačiau vyriausiasis teisėjas atima prakalbos tekstus ir atiduoda karaliui M. K. Višniavekiui, iš kurio rankų paėmusi motina lietuviškus tekstus suplėšo ir sutrypia. Lietuvybė nepageidaujama valstybinėse įstaigose. Ten šeiminkauja europiečiai. Dėl to nenusimenantis LDK kunigaikštis M. K. Višniaveckis kviečia didikus ir užsienio diplomatus bei svečius į pokylio salę vaišėms. Nesantaika tarp didikų ir magnatų grupuočių akivaizdi beveik kaip šiandien... Spektaklis apie valdžios troškulį ir netektį, nestabilumą, sąmokslus, lietuviybės niekinimą svetimšalių džiaugsmui susisiečia su ne mažiau skaudesne šiandiena, judant europietiškių vertybių linkme...

Romualdo Sauliaus ir Tomo Razmaus reportažas

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į biochemijos mokslo krypties dieninę doktorantūrą.

Stojantieji pateikia:

- prašymą instituto direktoriaus vardu,
- gyvenimo aprašymą,
- kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedo kopijas,
- dviejų mokslininkų rekomendacijas,
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir darbų kopijas, jei jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą,
- kitus priėmimo skelbime nenurodytus, bet jų nuomone, svarbius dokumentus.

Dokumentai priimami iki rugsėjo 1 d. adresu: Mokslininkų g. 12, 203 kab., LT-08662 Vilnius. Telefonas pasiteiravimui (8 ~ 5) 272 91 44. Konkursas vyks rugsėjį.

Direktorius

Atkelta iš 1 p.

Man įsiminė televizijos laida, į kurią buvo pakviesti platesnių horizontų Lietuvos kalbininkai, mėginę paneigti, kad jie, taisydami kalbą, griežtai ją atsieja nuo paplitusios vartosenos.

Gal išties Lietuvos kalbininkai daug griežtesni už savo italų kolegas?

Italų kalbininkai, norėdami apginti italų kalbą, jau seniai tarsi nebenaudoja ginklų.

Vadinasi, kalbą galima apginti ir be ginklų?

Nemanau. Tačiau kalbėdamas apie italų kalbininkus, galiu pasakyti, kad jie daug ir tuščiai šneka, į žmonių nuomonę visai neįsiklausydami. Italijoje apskritai nėra jokių įstatymų, kurie saugotų gimtąją kalbą.

Lietuvoje turime Valstybinės lietuvių kalbos įstatymą, vadinasi, lietuvių kalba turi valstybinės kalbos statusą. Jūs, italas, tokį įstatymą vertinate kaip privalumą ar kaip trūkumą?

Manau, kad tai privalumas. Dabar italų kalba labai užteršta svetimybėmis, ypač iš anglų kalbos. Reikėtų tą svetimžodžių laviną sustabdyti.

O kaip tai padaryti dabartinėje Europoje, kai sienos atviros, atsiveria ma vis plačiau kitoms kultūroms?

Nieko nepavyks padaryti. Aš labai skeptiškai vertinu tokias pastangas. Tuo labiau, kad ir kalbotyros srityje dirbantys kai kurie italai linkę manyti, kad toks kalbos užteršimas svetimybėmis yra natūralus. O prieš natūralų procesą jokių griežtų priemonių ir neverta imtis. Todėl net ir kalbėti apie italų kalbos grynumą – tuščias reikalas. Aš visai nepritariu tokiam požiūriui, bet labai daug kas Italijoje dabar būtent taip galvoja. Deja.

Šviesios ateities mūsų kalboms neprognozuoja

Italiją užplūdo atvykėliai iš Maroko, Tuniso bei kitų arabų kraštų. Kol kas jie gal nekelia italų kalbai didelio pavojaus. Tačiau augs jų vaikai ir nežinia kaip jiems seksis integruotis į italų kultūrą. Tikriausiai tėvai norės, kad jie mokytųsi ir savo kalbos, gal reikalaus ir savų mokyklų. Ar nekils italams sunkumų, taip pat ir filologinio pobūdžio, apie kurias šiandien dar nesusimąstoma?

Italijoje daug imigrantų, jie labai naudingi mūsų šalies ekonomikai, ir aš į juos žvelgiu be jokio rasistinio nusiteikimo. Tačiau šviesios ateities

Sizifo akmenį ritino į kalbos kalną (1)

italų kalbai neprognozuojau. Tokios kalbos kaip italų užtikrintai rieda pražūtis keliu. Tai priklauso ne tik nuo to, kad Italijoje daugėja imigrantų.

Esate lotynų kalbos specialistas, todėl man ir knieti paklausti: ar po kelių šimtų metų apie italų kalbą nebūs kalbama kaip apie lotynų kalbą, kuri jau yra mirusi kalba?

Labai sunku pasakyti. Vis dėlto keliasdešimt milijonų žmonių šią dieną kalba itališkai. Ką tada reikėtų pasakyti apie lietuvių kalbą, kuria kalba tik keli milijonai žmonių? Tačiau jei išliks Lietuva ir lietuvių kalba, tai turėtų išlikti ir italų kalba.

Lietuvių kalbos padėtis, ko gero, daug sudėtingesnė už italų kalbos padėtį. Pagaliau visi tie procesai, kurie jau dabar matomi Italijoje, netrukus užgrius ir Lietuvą. Vargu, ar tai pagerins lietuvių kalbos padėtį.

Manau, kad Lietuvos kalbininkams teks susitaikyti su naujais požiūriais, vis svarbesnis vaidmuo teks ekonominiams veiksniams, verslui. Italijoje tai ir lėmė, kad anglų kalba įsigalėjo ir net iš vartosenos išstūmė daug itališkų žodžių.

Jūs tai konstatuojate šaltakraujiškai, protu suvokdamas neišvengiamybę to, kas vyksta. O gal išgyvenate emociškai visa, kas šiuo metu vyksta, tik neparodote?

Kad gyvename praradimų metų, niekas negali abejoti. Tačiau nė vienas iš mūsų nieko negali pakeisti. Nebent galime stengtis užsienyje kuo aktyviau mokytis italų kalbos užsieniečius.

Dienraščio puslapiuose meškeriojo žodžius

Grįžkime prie Jūsų asmeninės partitės, kai ėmėte tyrinėti lietuvių kalbą. Kokius sunkumus patyrėte?

Pirmiausia turėjau suprasti, kokios apimties turi būti sudaromas žodynas. Kitaip tariant, pagal kokius žodžius reikia rinkti žodžius? Norėjau, kad *Žodyne* būtų pateikti ne tik rašto, bet ir daug šnekamosios kalbos žo-

Naujojo „Lietuvių-italų kalbų žodyno“ autorius – Vytauto Didžiojo universiteto lektorius Stefanus Lanca

džių. Iš dalies rėmiausi rašomosios kalbos dažnumo žodynu, tačiau taip pat turėjau sukaupti medžiagą iš pagrindinio šalies laikraščio. Galiu pasakyti, kad į savo sudarytą *Žodyną* įtraukiau visus žodžius, per metus išspausdintus pirmajame *Lietuvos ryto* puslapyje, kurį rasdavau internete. Visus tuos straipsnius perskaičiau ir visus ten pavartotus žodžius išnagrinėjau, kad galėčiau kuo atidžiau išskirti jų reikšmes bei pateikti kuo daugiau pavyzdžių. Taigi siekiau, kad ir italų, ir lietuvių skaitytojas gautų

kuo daugiau naudos iš kiekvienam žodžiui skirto straipsnelio.

Kodėl rinkotės „Lietuvos rytą“? Ar šis dienraštis geriausiai atspindi dabartinę kasdienę lietuvių kalbą? O gal dėl to, kad šio dienraščio pirmame puslapyje mažiausia žodžių ir daugiausia nuotraukų?

Tarp man lengviausiai prieinamų laikraščių šis ne tik yra labiausiai paplitęs, bet ir tas, apie kurio kalbą geriausiai buvo atsiliespiama. Ir būtent laikraščių kalba yra kasdienė, gyva, visų suprantama kalba, todėl jų žo-

džiai turi būti įtraukti į žodyną. Apie *Kauno dienos* internetinius puslapius sužinojau truputį vėliau, kai jau buvau pradėjęs rinkti *Lietuvos ryto* puslapiuose vartojamus žodžius.

Žodynas – tai ne enciklopedija

Ar tuose dienraščio puslapiuose radote mokslinės terminijos ir sąvokų? Apskritai ar tam skyrėte kiek didesnio dėmesio „Žodyne“?

Turiu pasakyti, kad 32 tūkst. žodžių – tai dar ne enciklopedija. Moksliniai terminai labai svarbūs, bet į tokio pobūdžio pirmą *Žodyną* daug jų negalėjo patekti. Kitoks yra šio *Žodyno* sumanymas. Tačiau man teko pavartyti nemažai mokslinės literatūros, ir ypač iš botanikos bei zoologijos sričių daug žodžių pateko į šį *Žodyną*. Beje, man pačiam daugelio tų žodžių, prieš imantis šio darbo, neteko girdėti.

Kodėl išskirtinį dėmesį skyrėte botanikai ir zoologijai?

Man labai patinka gamta. Gal todėl ir Lietuva iš karto išsikovojo vietą mano širdyje. Tačiau *Žodyne* rasite nemažai terminų ir iš technologijos srities.

O kaip tarptautiniai žodžiai, kokia vieta jiems teko „Žodyne“?

Apskritai tarptautiniams žodžiams lietuvių ir italų kalbose tenka labai svarbi vieta, todėl jų nepaisyti negalėjau. Aišku, jų daugiau rasite tarptautinių žodžių žodyne, nes, kartojau, mano *Žodyno* paskirtis kita.

Ir giminės ne visada susikalba

Ar daug sąsajų radote su italų kalba, tyrinėdamas lietuvių kalbos žodžius?

Mūsų kalbos vystėsi atokiai viena nuo kitos. Dėl to gali būti sudėtinga ieškoti tokių ryšių. Kita vertus, iš senų raštų tas sąsajas galima atsekti. Dažniausiai tie ryšiai užsimegzdavo per tarpininkus – per kitas kalbas. Pavyzdys – muzikos terminija. Arba reikėtų žiūrėti į tokius senus žodžius, kurie vartojami ir kitose kalbose, taigi yra bendri daugeliui kalbų.

Negalima tvirtinti, kad du panašiai ar net vienodai skambantys žodžiai skirtingose kalbose, ir dar jei jų reikšmė sutampa ar bent panaši, tai jau būtinai italų kalbos paveldas. Juo labiau būtų klaida tvirtinti, kad lietuvių kalbos žodžiai kažkokiu būdu pateko į italų kalbą.

Romoje pristatyta lietuvių literatūra ir kinas

Gegužės 7 dienos popietę *Literatūros namuose* (*Casa delle Letterature*) Romoje vyko Lietuvos literatūrą bei kiną pristatantis vakaras *Lituanija: letteratura e cinema*.

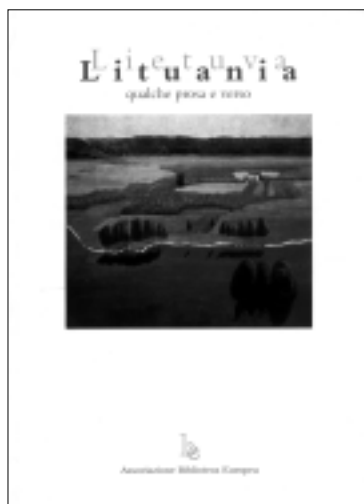
Pirmiausia vyko susitikimas su italų mokslininku baltistu Pietru Umberto Dinniu, skaičiusiu paskaitą apie lietuvių kalbą ir literatūrą *Lietuvių literatūros istorijos momentai* (*Momenti di storia letteraria lituana*). Šioje popietėje apie lietuvių literatūrą buvo ne tik kalbama, bet ir skaitomi konkretūs lietuvių literatūros kūriniai, išversti į lietuvių kalbą: Anna Isabelle Squarzina perskaitė vieną lietuvių liaudies pasaką, ištraukę iš Kristijono Donelaičio *Metų*, Antano Baranausko *Anykščių šilelio*, taip pat Justino Marcinkevičiaus, Marcelijaus Martinaičio bei Tomo Venclovos eilėraščių.

Vakarinė šio renginio da-

Knyga „Europos poetai“ skirta Lietuvos bei kitų naujų šalių priėmimui į Europos Sąjungą. Lietuvių literatūra pristatyta antologijoje „Lietuva. Truputis prozos ir poezijos“

lis buvo skirta lietuviškam kinui. *Literatūros namuose* buvo pristatyti ir parodyti Arūno Matelio ir Audriaus Stonio filmas *Skrydis per Lietuvą* ar-

ba 510 tylos sekundžių (2000) ir Šarūno Barto filmas *Mūsų nedaug* (1999).

Šio vakaro metu taip pat buvo pristatyta ir platinama Lietuvos am-

basados Italijoje ir asociacijos *Biblioteca Europea* išleista literatūros antologija *Lietuva. Truputis prozos ir poezijos* (*Lietuva. Lituania. Qualche prosa e verso*), pristatanti lietuvių literatūrą italų kalba. Be jau minėtų popietėje skaitytų poezijos kūrinių bei P. U. Dinnio paskaitos, šioje knygoje taip pat skelbiami Boriso Biancheri'o, Europos bibliotekų asociacijos prezidento, ir Edmino Bagdono, Lietuvos ambasadoriaus Italijoje, įžanginiai tekstai, taip pat Danieliaus Mušinsko pasakojimas, dvi lietuvių liaudies pasakos (viena jų – *Eglė žalčių karalienė*), kelios Mikalojaus Konstantino Čiurlionio, A. Raphaël ir Leonardo Gutausko paveikslų reprodukcijos. Knygoje taip pat paskelbti ir trumpi bio-bibliografiniai duomenys apie knygoje publikuotų kūrinių ir jų komentarų autorius.

Italijos kultūros ministerija parėmė dar vienos su Lietuva susijusios

knygos išleidimą. Knyga *Poeti d'Europa* (*Europos poetai*) pasirodė Romoje, 2004 m. balandį ir buvo skirta gegužės 1-os dienos minėjimui, t. y. Lietuvos bei kitų naujų šalių priėmimui į Europos Sąjungą. Knygoje spausdinami visų 25 ES šalių narių poezija originalo kalba su vertimu į italų kalbą, taip pat trumpi bio-bibliografiniai duomenys apie poetą abiem kalbomis. Lietuvą šiame rinkinyje atstovauja Paulius Širvyss, o jo eilėraščių *Aš – beržas* (*Lo sono betulla*) į italų kalbą išvertė P. U. Dinnis. Šiame poezijos rinkinyje paskelbti latvio Knuto Skujenieko, esto Jaan'o Kaplinski'o, Kipro poeto Nikos'o Krondiotis'o, lenkų poetės Wislavos Szymborskos, slovakų Milan'o Rufus'o, slovėno Ciril'o Zlobec'o, vengro Attilos József'o ir senųjų ES šalių narių poetų eilėraščiai.

Vitalija Pilipauskaitė

Tačiau italų ir lietuvių kalbos priklauso tai pačiai indoeuropiečių kalbų šeimai, tad šia prasme giminingos.

Iš tikrųjų reikėtų šį klausimą nagrinėti kaip atskirą. Norėdamas tęsti pradėtąją potęmę, galiu pateikti vieną pavyzdį. Štai lietuviški žodžiai kūmas ir kūma.

Rusai taip pat tuos žodžius turi.

Taip. Ir, ko gero, tai labiau rusiškas žodis nei lietuviškas. Tačiau štai ką noriu pasakyti. Pietų Italijoje yra žodis *kumpa* arba *kuma*. Jų reikšmė ta pati, kaip ir rusų bei lietuvių kalbose. Vis dėlto nedrįsčiau teigti, kad esama tiesioginio ryšio. Kartais reikėtų giliau panagrinėti tokių žodžių kilmę.

Arba štai lietuviškas žodis *lanką*. Lombardijos tarmėse yra žodis *lanka* (it. *lanca*), kuris taip pat reiškia upės užlietą pievą. Negalėčiau išaiškinti to žodžio kilmės istorijos. Tuo labiau kad dabar tuos žodžius cituoju iš atminties ir visai nenorėčiau pats nuklysti į lankas.

Gal gimęs ne komandiniam darbui

Kokio kūrybinio darbo dabar žadate imtis?

Per Žodyno pristatymą Vilniuje, Italų kultūros centre, skelbiau savo norą, kad laikas būtų sudaryti ir išleisti naują *Italų-lietuvių kalbų žodyną*. Tačiau iškart pareiškiau savo nuomonę: tai turi būti komandinis, o ne vieno žmogaus darbas. Vienam žmogui tai labai sunkus darbas. Sekti kalboje vartojamus žodžius ir nuolat galvoti, ar įdėjai į Žodyną šią ar kitą žodžio reikšmę, nuolat tikrinti gana varginantis darbas. Man artimi žmonės galėtų paliudyti: kai rašiau Žodyną, su manimi jiems buvo tikrai sunku bendrauti. Tik bijau, kad nemokėčiau dirbti komandoje.

Klausydamasis, kaip žmonės šneka, tikriausiai pastebėdavote ir daug klaidų?

Kai išgirdavau netaisyklingai šnekant, tuojau paklausdavau, kodėl taip buvo pasakyta, ar taip galima sakyti, ar tai tarminė reikšmė, iš kur taip tariant žmogus išgirdo – iš mamos ar šiaip kur kitur vartojant? Išivaizduoju, kad mano pašnekovams būdavo baisu išklausti šitiek mano klausimų ir dar rasti atsakymus.

Žodynas vertas gyvenimo

Ko gero, kiekvienam nebūtų prasta pasakyti, kur teko girdėti vienką ar kitą posakį, retesnį žodį.

Žinoma, daugiausia taip terorizavau sau artimos aplinkos žmones. Neįmanoma parašyti žodyno, jei dėl jo neaukoji savo gyvenimo.

Gal auka pernelyg didelė ir jau gailėtis, kad emėtės tokio Sizifo darbo?

Gailiuosi? Niekada. Tuo labiau nesigailiu dabar, kai sunkumai liko praėityje, ir dabar matau savo pastangų vaisius. Košmaras baigėsi, galiu atsipūsti. Dabar savo jėgas turėčiau nukreipti į doktorantūros disertacijos darbą.

O kaip tada „Italų-lietuvių kalbų žodynas“, apie kurio reikalingumą užsiminėte? Nejaugi būtų sudarinėjamas be Jūsų?

Jei dalyvaučiau atvirkštinio *Italų-lietuvių kalbų žodyno* sudarymo darbe, siekčiau, kad ateityje būtų parengtas standartinis vienatomis *Italų-lietuvių, lietuvių-italų kalbų žodynas* ir kad iš jo būtų galima tik papildyti įvairių žodžių reikšmes. Vis dėlto, manau, kad tą darbą turėtų daryti jau kiti žmonės.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kaip toks jaunas žmogus, ir dar dirbdamas vienas, be pagalbinių, sugebėjo sudaryti tokį didžiulį „Lietuvių-italų kalbų žodyną“, kuriame yra net 32 tūkst. žodžių?

Iš tiesų nuostabos vertas dalykas, nes jis šį žodyną parašė per trejus ar ketverius metus. Darbas buvo labai intensyvus. Pats Stefanus Lanca per Žodyno pristatymą sakė, kad antrą kartą tokio darbo nesimtumt. Jaunatviškas maksimalizmas kartais duoda labai gerų rezultatų, nes jaunystė dar nežino, ką reiškia padaryti tokį darbą, kol padaro. O kai sužino – jau padaryta.

Padaro tik todėl, nes nežino, kad tokio darbo beveik neįmanoma padaryti?

Taip, nes nė neįsivaizduoja, kiek tai kainuoja jėgų. Pirmiausia turiu galvoje dvasines jėgas, nors nereikia pamiršti ir fizinių. Žodynas iš tiesų įspūdingas. Aš jį įsigijau, parvėčiau per pristatymą, bet dar nesinaudojau. Žodyno juk neskaityti nuo pradžių, bet vartai ir supranti po truputį.

Žodyną tenka „prisijaukinti“, beje, kaip ir kiekvieną knygą. Bent jau man pačiam šis jausmas pažįstamas. Esu tikras, kad taip yra ir daugeliui kitų skaitytojų.

S. Lancos Žodyne man patiko, kad autorius stengiasi pasirinkti, kur kokias nuorodas tiksliau žymėti. Teoriškai sakoma: norint, kad dviejų kalbų žodynas aptarnautų dvi tautas, reikia net keturių žodynų. Jei kalbame apie *Lietuvių-italų kalbų žodyną*, tai reikia dviejų žodynų: vieno žodyno lietuviams, ir kito – visai kitokio – italams. Tas pat kalbant apie *Italų-lietuvių kalbų žodyną* – taip pat autorius rašydamas turi galvoti apie du atskirus žodynus – lietuviams ir italams. Tų dviejų žodynų struktūra ir žodyninis aprašas šiek tiek keičiasi.

S. Lanca norėjo patenkinti abiejų tautų skaitytojus, jis darė tarsi sintezę. Kai negalėdavo labai tiksliai išlaikyti abiem tautoms reikalingų reikalavimų, imdavosi kai ku-

Skirtingas funkcijas atliekantis žodynas

Italų kalbininko Stefano Lancos (Stefano M. Lanza) sudarytą *Lietuvių-italų kalbų žodyną* komentuoja prof. Giedrius SUBAČIUS.

rių gudrybių. Ten, kur autorius mano, kad italas savaime supras, o lietuvis – ne, jis santrumpas ir komentarus pateikia lietuviškai. Kur įsitikinęs, kad lietuviams ir taip aišku, o italams – abejotina, S. Lanca pateikia itališkus paaiškinimus. Labai išradingas, nors ir netradicinis, sprendimas.

Gal pavyktų prisiminti kokį nors konkretų pavyzdį.

Antai sąvoka *galindai*. Mes, lie-

tuviai, žinome, kas tai yra – viena iš neišlikusių baltų tautų, bet italai veikiausiai nežino. Todėl autorius aiškina žodžio prasmę italų skaitytojui. Jei aiškintų abiejų kalbų skaitytojams, tai reikėtų dviejų žodynų, nes jis išsipūstų ir būtų nelabai funkcionalus. Tokią sunkenybę būtų sunku kilnoti, o papildomos didelės naudos nebūtų.

Taigi vertintina tai, kad autorius labai praktiškai stengėsi įvertinti ir

atsižvelgti ir į italų, ir į lietuvių skaitytojų poreikius. Juk kam yra dvikalbis žodynas? Lietuviai iš to žodyno pirmiausia mokosi kalbėti arba rašyti itališkai, o italai – skaityti lietuviškai, bet ne rašyti. Taigi dviem tautoms šis Žodynas atlieka dvi visai skirtingas funkcijas. Manau, kad S. Lanca gana sumaniai sugebėjo sujungti tas dvi skirtingas funkcijas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kalbininkai prof. Giedrius Subačius ir prof. Pietras Umbertas Dinis Lietuvos Respublikos Vyriausybės rūmuose prie parodos, skirtos „Lietuvių kalbos žodyno“ pabaigtuvėms, stendo (2002 m.).

Buvau pirmasis žodyno skaitytojas

Apie Stefano Lancos (Stefano M. Lanza) parašytą *Lietuvių-italų kalbų žodyną* kalbamės su Bolonijos universiteto Italijoje profesoriumi Pietru Umbertu DINIU (Pietro Umberto Dini), kurį pažįstame kaip kalbininką, vertėją ir kultūros istoriką.

Gerbiamasis Profesoriau, kaip vertinate savo tautiečio ir buvusio studento Stefano Lancos parašytą „Lietuvių-italų kalbų žodyną“?

Pagalčiau turime pirmą didelį profesionaliai parengtą *Lietuvių-italų kalbų žodyną*. Žodyne 32 tūkst. žodžių. Iki šiol turėjome *Italų-lietuvių kalbų žodyną*, sudarytą Valdo V. Petrausko (trečias leidimas pasirodė 2002 m.).

Sunku patikėti, kad iki šiol nebūtų išleista „Lietuvių-italų kalbų žodyno“. Gal aš ne taip Jus supratau?

Pabrėžčiau, kad Stefano Lancos parengtas Žodynas yra pirmas profesionalus žodynas. Buvo išleistas Italijoje Alessandro Parenti parengtas žodynas (*Dizionario italiano-lituanico*, Vallardi, 1994 m.), o Lietuvoje – Linos Limantaitės *Italų-lietuvių, lietuvių-italų kalbų žodynas*. Beje, pastarajame žodyne – 13 tūkst. žodžių. Jau nemažai, visai geras žodynas. Tačiau Stefano Lancos Žodynas ir pagal žodžių kiekį ir parengimo kokybę gerokai lenkia prieš tai buvusius.

Ar jau spėjote susipažinti su naujuoju „Žodynu“? Ar matėte tik tiek, kiek jis buvo pristatytas Italų kultūros centre Vilniuje?

Privalėjau su šiuo Žodynu susipažinti gana išsamiai, nes man teko būti jo recenzentu prieš spausdinant Žodyną. Taigi buvau pirmas šio Žodyno skaitytojas.

Įdomu, koks jausmas apima skaitant „Žodyną“ nuo pirmo iki paskutinio žodžio, peržiūrint visus 32 tūkst. žodžių?

Išties, buvo nelengvas darbas, nes reikėjo labai greitai jį padaryti. Toks buvo leidyklos reikalavimas. Tačiau kadangi Žodynas buvo kokybiškai parašytas, tai man darbas palengvėjo. Teko parašyti ir pratarmę šiam Žodynui.

Kaip atsitiko, kad jaunas žmogus emėsi tokio didžiulio darbo?

Iš tikrųjų vienam žmogui tai milžiniškas darbas. Tačiau Stefanus Lanca Kaune gyvena jau ketverius ar penkerius metus, gerai išmokęs lietuviškai. Tai ne pirmas jo didelis darbas, bet pats svarbiausias. Jis yra parašęs pasikalbėjimų knygelę *Parlo lituano (Kalbu lietuviškai)*. Ši pasikalbėjimų knygelė išleista Italijoje. Stefanus Lanca yra baigęs lotynų kalbos specialybę Bolonijos universitete. Dabar domisi kontrastyvine lietuvių ir italų kalbotyra.

Ar daug pastabų pateikėte jauna-

jam kolegai kaip jo sudaryto „Žodyno“ recenzentas?

Mūsų nuomonės dažniau sutapdavo, nei skirdavosi. Būdinga šio Žodyno savybė, kad jame pateikta daug šnekamosios kalbos pavyzdžių, netgi tokių, kurių *Lietuvių kalbos komisija* vargiai ar rekomenduotų vartoti. Tačiau iš tiesų tai Žodyno privalumas. Iš Žodyno skaitytojas galės sužinoti, kad toks žodis gyvojoje kalboje yra ir tariamą jį kasdien galima išgirsti. Ar skaitytojas pats norės jį vartoti, tai jau jo asmeninis reikalas.

O kaip „Žodyno“ sudarytojas tuos kasdieninėje lietuvių kalboje vartojamus žodžius verčia į italų kalbą? Ar taip pat ne visai vartotinais posakiais?

Žinoma, teko laikytis to paties principo: jei lietuviškas žodis yra iš šnekamosios kalbos, ne visai literatūrinis, tai ieškota ir atitinkamų itališkų posakių.

Ar Italų kalbos komisija taip pat aprobuoja vartotinus žodžius? O gal Italijoje galioja sava tvarka?

Italijoje kalbos komisijos darbas nėra toks veiksmingas kaip Lietuvoje. Kiekvienas italas kalba, kaip išmano ir kaip nori. Kontrolė

jei ir yra, tai paprasto kalbėtojo nepasiekia.

Kaip tai reikėtų suprasti? Kalbėsenos demokratija? O gal tolerancija kitaip kalbančiųjų atžvilgiu?

Net nežinau, kaip tai pavadinti. **Kaip vertinate tokią laisvę?** Įvairiai. Kartais gerai, kartais blogai. Tačiau laikaisi požiūriu, kad italų kalba turi vystytis be paliovos, kaip kiekviena gyva kalba.

Vis dėlto pripažinkite, jog lietuvių ir italų kalbos Europoje neužima lygiavertės pozicijos.

Žinoma, italų yra 60 milijonų, o lietuvių tik 3 milijonai, todėl gal Kalbos komisija Lietuvoje stipriau veikia nei Italijoje.

60 milijonų Italijoje ir dar priedo pusė Čikagos, jei spręstume pagal režisieriaus Frensiso Kopolos filmą *Krikštaitėvis*.

(Juokiasi.) Gal iš tiesų taip ir yra. Bet mums pats laikas skubėti į Italų kultūros centrą, kur bus galima pašnekinėti patį *Lietuvių-italų kalbų žodyno* autorių Stefaną Lančą.

Ačiū ir už šį trumpą pokalbį.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Kelionė į Seinus, Punkską ir senąją jotvingių žemę (3)

Pradžia Nr. 11

Ypač griežtas savųjų atžvilgiu

Antanas Baranauskas (1835–1902) Seinų vyskupu buvo paskirtas ir čia atvyko 1897 metais. Prieš 40 metų buvo parašęs *Anykščių šilėlį*, tačiau ir dar 100 metų praėjus juk nieko stipresnio, išpūdingesnio apie Lietuvos gamtą ir neparašyta. Kaip tą gamtą mato, girdi, jaučia ir suvokia lietuvis, kaip per gamtos vyksmus, reiškinius sugeba apie save patį, tautiečius ir visą kraštą pasakyti, ko gero, daugiau negu kad kitomis aplinkybėmis jam pavyktų. Nemirtingas kūrinys. Seinuose A. Baranauskas pasireiškė kaip labai rūpestingas vyskupas: lankė parapijas, mokė kunigus ir žmones, vertė tikiybinius raštus į lietuvių kalbą ir reikalavo, kad kunigai vienodai visur mokytų katekizmo. Pirmas iš vyskupų Seinų katedroje į žmones prabilo lietuviškai. Tai įvyko 1897 m. gruodžio 28 dieną. O juk tai ta pati katedra, kurioje kadaise buvo pareikšta, kad Dievas lietuvių kalbos nesuprantas. Reikėjo į Seinus atvykti Antanui Baranauskui, kad Visagalis pradėtų suprasti lietuviškai. Argi ne mažutėlių, skriaudžiamų ir silpnųjų balsas pirmiausia pasiekė Aukščiausiąjį?

Vis dėlto A. Baranauskui tuo metu svarbiausia, matyt, buvo ne tiek tautinės, kiek evangeliškosios tiesos. Vyskupas vienodai teisingas siekė būti lietuviams ir lenkams, kartais lietuviams atrodė net tėviškai griežtesnis, nei lenkams. Kai lenkai dvarininkai lietuvius kunigus skūsdavo, vyskupas stodavo, bent lietuviams taip atrodydavo, „nuskriaustų“ lenkų pusėn. Tačiau griežtumas pirmiausia savųjų atžvilgiu. Gal tame slypėjo ir ganytojiška vyskupo išmintis?

Kita vertus, juk net ir lenkams jis aiškino lietuvių kalbos privalumus, jos švelnumą ir stiprumą, ypač jei reikia perteikti itin subtilius poezijos ar tikėjimo dalykus. Lankydamas dzūkiškas parapijas, anykštėnas vyskupas ir poetas širdyje, be to, matematine logika apdovanotu protu, mielai dzūkuodavo su vietos žmonėmis ir dar mokėjo gražiai pagirti jų tarmę. Kunigams yra pasakęs: kai tik lietuviška spauda bus leista, įsteigsis dzūkiška laikraštis ir pasistengs, kad dzūkiška tarmė „gautų viršų“ tarp visų lietuviškų tarmių. Iki spaudos draudimo panaikinimo dar buvo likę penkeri metai, bet to laiko A. Baranauskas jau nesulaukė.

Seinuose rašė giesmes, ėmėsi ir didžiausio savo darbo

Vyskupas jautė silpstančias savo jėgas, kaltino senatvę. Nors kokia senatvė – jam tebuvo 65 metai, kai įžengė į naują XX amžių. Net keista skaityti, kai prof. Mykolas Biržiška *Lietuviškoje enciklopedijoje* Antanui Baranauskui skirtame straipsnyje rašo: atvykęs vyskupu į Seinus 63 metų senis atgijo ir kaip tikiybinių poetas. M. Biržiška taip rašė 1934 metais, kai jam pačiam buvo 52 metai.

Iš tiesų 40 metų pamirštas poetinis darbas buvo tarsi iš naujo atgaivintas. A. Baranauskas rašė giesmes vieną po kitos, kai kurioms ir gaidas parašė. Gal taip žvalinančiai jį veikė Seinų oras ir visa aplinka, o gal jautė, jog labai nedaug liko šioje žemėje ir

šiems dzūkeliams tarnauti.

Kaip bebūtų, vyskupas dirbo labai įtemptai, net lankydamas bažnyčias vakarais rašė giesmes, bet daugiausia vis dėlto sekėsi rašyti Seinuose. Dažniausiai tai tekstai, išversti iš lotynų ir lenkų kalbų. Tās giesmes A. Baranauskas siuntė į Kauną kunigų seminarijos rektoriui kun. Justinui Dovydaičiui, savo jaunystės draugui iš akademijos laikų. Laiške jis vos ne prakeikia tuos, kurie bent vieną jo giesmių teksto eilutę drįstų pakeisti. Per kunigus ir kitais būdais stengiasi tarp žmonių tas giesmes išplatinti. Tai sekėsi, bažnyčiose tos giesmės buvo giedamos, plito. Žmonės jas priėmė kaip ir jaunystės metais A. Baranauskas parašytas *Artojų giesmes*.

1901 m. sausio paskutinę dieną A. Baranauskas baigė rašyti paskutinę savo giesmę *Tėvo esybės išreikška*. Vasarą dar lankėsi Varšuvoje ir

Dievo Motinos statula Seinuose – vertingiausia meninė šio miesto relikvija

Peterburge, kur rūpinosi lietuviškos spaudos gražinimo reikalais. Atrodo, reikalai kryo į gera. Grįžęs ėmėsi paties didžiausio savo darbo: pradėjo versti į lietuvių kalbą *Bibliją* iš lotyniškos *Vulgatos* su lenkišku Vуikos vertimu. Šį darbą tikėjosi nuveikti per dvejus metus, bet tam teko dirbti kasdien po 12 valandų. Per keliolika jam likusių gyventi mėnesių išvertė devynis dešimtadalius *Seenojo Testamento*, t. y. tris penktadalius *Biblijos*. Titaniškas darbas, nes A. Baranauskas juk neapleido ir tiesioginių vyskupo pareigų.

Jis ir mirė, galima sakyti, versdamas *Biblijos* tekstą. 1902 m. lapkričio 13 d., pagal naują kalendorių 26-ąją, prie darbo stalo A. Baranauską ištiko paskutinis priepuolis ir vakare jis mirė. Laidotuvės buvo labai iškilmingos ir paliko žmonėms didžiulį išpūdį: dalyvavo trys vyskupai, 130 kunigų, 70 klierikų ir iki tol nematyta žmonių minia. Pirmą kartą per visą Seinų istoriją per vyskupo laidotuves buvo sakomi ir lietuviški pamokslai.

Seinų katalikų bažnyčia – šiaurės Lenkijos baroko pažiba

Savoje epochoje taip ir liko nesuprastas

Vyskupo A. Baranausko palaikai buvo įmūryti į Seinų katedros koplyčios sieną. Apie tai primena ir atminimo lentos, esančios prie koplyčios. Lietuvių tauta ir Lietuvos valstybė priešais Seinų katedrą Antanui Baranauskui pastatė paminklą, o tam reikėjo didelių pastangų. Nors A. Baranauskas buvo kaip tik tas vyskupas, kuris visomis išgalėmis ieškojo būdų, kaip būtų galima suartinti lietuvius ir lenkus. Gal todėl kartais saviesiems buvo net griežtesnis nei kitataučiams. Ko gero, jei taip visur būtų daroma, daugelio nesupratimų pavyktų išvengti. Tad gal dar ateis metas mokyti A. Baranausko pamokų ir kaip šiems laikams priimtina bei būtina tautų bendrabūvio katekizmą? Labai norisi tikėti.

O kaip pats didžiausias jo paties darbas, kuriam buvo atsidėjęs paskutiniais gyvenimo metais ir mėnesiais? Triūsas nedingo veltui, jį tęsė Juozapas Skvireckas (1873–1959), būsimasis vyskupas, kuris 1912 m. išleido *Švento Rašto I tomą*, o 1933 m. – ir paskutinį tomą. Jaunoji karta užbaigė darbą. Tai ir yra paminklas, tik iš kitos medžiagos, kurį pats A. Baranauskas pradėjo, o kiti baigė statyti. Dar nežinia, kuri medžiaga tvaresnė.

Antano Baranausko asmenybę labai nevienodai vertina lietuviai ir lenkai. Gal iš tiesų nesuprastas savo epochos žmonių. Lenkams – jis litvomanas, kovotojas prieš lenkiškumą ir tikinčiųjų vertėjas į lietuvių. Lietuviai jį vertino kaip didžiausią atbūdančios Lietuvos dainių, pirmąjį atgimimo reiškią. Tai nemirtingojo *Anykščių šilėlio* autorius, poemos, iš kurios išaugo moderni lietuvių tauta. Vyskupas, kuris pirmasis Seinų katedroje sakė lietuviškus pamokslus, pagaliau lietuviškų liaudies dainų rinkėjas ir puikių bažnytinių giesmių kūrėjas. (Beje, prieš keletą metų A. Baranausko parašytos giesmės ir dainos buvo išleistos Punkske.) Tai vienas iš nedaugelio

mūsų poetų, kuris, Sigito Gedos žodžiais tariant, žinojo, kas yra dieviškas poetinis apreiškimas. Turėjo būti nepaprastos sielos poetas ir žmogus, jeigu vidurnakčio tyloj pirmas iš tautos žmonių išgirdo, kaip jaunas lapas arba žiedelis ant šakelės kraunas..., kaip šakom šnibžda medžių kalba šventa, kaip žvaigždėlė plevėna, gaili rasa krenta. Nakties tamsoje sugebėjo išžvelgti ir daugelį kitų ne visiems lengvai suvokiamų dalykų. Nacionaline patirtimi ir būtimi jis pripildė lietuvių tautos kasdienio gyvenimo patirtį, galime sakyti, jog savo tautai davė akis ir ausis, kad ši regėtų ir girdėtų supantį pasaulį, suprastų savo vietą jame. Užtektų prisiminti vieną Maironio frazė apie A. Baranauską ir visa atsisoją į vietą: *Tai tikras mūsų poezijos perlas. Be jo gal ir mūsų nebūtų buvę...* Lietuvių poezijos šventoje trejybėje Donelaitis – Baranauskas – Maironis Seinų vyskupas tvirtai užima vidurinę ir jungiamąją grandį.

Vis dėlto didžiausi lietuviybės apologetai A. Baranauskui rado ir ko papriekiaštai. Mat vyskupo lietuviškas užsispyrimas ne visada atrodė tvirtas. Ypač jaunosios kartos lietuvių kunigams jis jau atrodė nepakankamas, daug kam kėlė ir abejonių. Vyskupas A. Baranauskas labai mėgo važinėti pas dvarininkus į svečius, dalyvauti puotose, ir dažniausiai tai būdavo lenkų dvarininkai. Toje aplinkoje kažkuris kunigas prabilo lietuviškai ir už tai gavo barti nuo vyskupo A. Baranausko. Kai vieną kartą Maironis Seinų vyskupui laišką parašė lietuviškai, susirašinėjimas tarp jų nutrūko. Ir ne dėl Maironio kaltės.

Seinų bažnyčios koplyčios sienoje, kur palaidotas vyskupas Antanas Baranauskas, kabo dvi marmurinės lentos – balta ir apacioje juoda. Baltoje lentoje – užrašas lenkų kalba. Tās pats tekstas parašytas ir lietuviškai juodoje lentoje: „Seinų vyskupas Antanas Baranauskas miręs 1902 m. lapkričio 26 dieną“. Lietuviškas užrašas atsirado tik prieš 15 metų.

Metus prieš mirtį A. Baranauskas parašė kone testamentą, kuriame išdėstė ir savo tautinę priklausomybę: *Sun gente lituanus, natione polonus*

Seinų buvusio dominikonų vienuolyno bokštai mena XVII amžių

(gimęs lietuviu, bet lenkų tautybės). Atrodo, kad A. Baranauskas kaip katekizmas buvo tvirtai išmokęs vieną tiesą: per jėgą brukamai stačiatikybei atsispirti gali tik unijiniai ryšiai sustiprinta ir sutelkta jėga. Štai tą jėgą jis tvirtino visais būdais ir vyskupui įmanomomis priemonėmis. Bet koks bundančios lietuvių tautos mėginimas ieškoti atskiro nuo lenkų savo kelio vyskupui A. Baranauskui atrodė įtartinas ir todėl smerktinas. Jis tarsi būtų pamiršęs, jog ne kas kitas, bet jaunas poetas A. Baranauskas ir buvo ta asmenybė, kuri juodos nakties tyloje išgirdo garsus, kurie reikė bundančios tautos visai naujos ir iki tol nepatirtos būties sieki. Poetas ar vyskupas – kuris iš jų buvo teisingas? Ko gero, tik laikas įstengė atsakyti į šį klausimą.

Ekumeniško šaknis istorijoje

Seinų pastatai gal ir nedaro didelio įspūdžio, bet mūsų vedlys Eugenijus Petruškevičius siūlė atkreipti dėmesį į pastatų visumą, jų išsidėstymą. Iš tiesų urbanistinis vaizdas – tai gana autentiška Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XVII a. miestų architektūra. Aikštė užėmė erdvę nuo bažnyčios iki rotušės, o tai sudaro kone visą kilometrą. Aišku, važiuodamas ne neįtartum, kad tai buvusi aikštė, nes dabar tai gatvė. Nuo bažnyčios siaurėja, o toliau plėtėja, ir ją „uždaro“ buvusios rotušės neoklasicistinis pastatas. Už rotušės – buvę vyskupų rūmai, nors architektūrinio požiūriu jie nėra labai įspūdingi. Kairėje pusėje – Baltosios sinagogos pastatas. Tiesa, dabar jis atlieka kitą paskirtį.

Vienuoliai domininkonai, kuriems XVII a. atiteko Seinai, buvo gana praktiški ir rūpindamiesi miesto gerove, vien maldomis nepasikliovė. Jie išsiryškino iš karaliaus leidimą pakviesti į Seinus žydus, nes niekas kitas, nebent armėnai ir graikai, negalėjo taip pakelti miesto prekybos ir amatų. Kadangi dominikonų akiratyje nei armėnų, nei graikų nebuvo, jie pasirinko visur mokačius prasiškerbti ir prie visų pritaipyti žydus. Dominikonų pastangų dėka žydai gavo leidimą apsigyventi Seinuose.

Negana to, dominikonai savo lėšomis – negirdėtas dalykas! – surentė žydams sinagogą. Tai buvo medinis statinys, iki mūsų laikų neišlikęs. Mūrinis ir dabar stovintis Baltosios sinagogos pastatas pastatytas tik 1860–1870 metais. Tačiau tuo nesibaigia egzotiški Seinų istorijos momentai. Teigiama, kad dominikonų vienuolyno vyriausiasis Bortkovskis kartu su žydų rabinu į sinagogą įnešė Šventąjį Raštą – Senąjį Testamentą. Niekur Europoje nieko panašaus nebuvo girdėta, ko gero, ir dabar nelabai kas įstengtų rasti Senojo žemų-

no istorijoje tokio stebėtino ekumeniško pavyzdžio. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje šitaip buvo, ir apie tai reikėtų kalbėti, jei išties rūpi tautinė ir religinė tolerancija ir jei iš istorijos pirmiausia norima semtis tautos artinančių, o ne skiriančių pavyzdžių.

Labai norint galima išžvelgti tokio ekumeniško ekonominį pamušalą – sieki, kad prisijaukintieji žydai Seinuose jaustųsi kaip namie, plėtotų verslą ir prekybą, vadinasi, kurtų miesto gerovės pamatus. Dabartine kalba kalbant, taip buvo sudaromos sąlygos užsienio investicijoms nutiesti kelius į Seinus.

Naujoje istorinėje realybėje

Seinų Baltoji sinagoga jau senokai neatlieka savo tiesioginės paskirties. Tais nesenos atminties laikais, kai Lietuvoje bažnyčios buvo verčiamos sandėliais, ne geresnė lemtis išėjo ir Seinų sinagoga – ji buvo panaudota kaip dirbtinių trąšų sandėlis.

Prie skulptoriaus Gedimino Jokūbonio sukurtą paminklą vyskupui ir poetui Antanui Baranauskui įsiamžino Kultūros, filosofijos ir meno instituto keliautojai

Nuo 1991 m. Baltojoje sinagogoje, senosios Talmudo mokyklos ir dar prieškarjje veikusios Ješivos pastatuose įsikūręs *Paribio* centras (Ošrodek *Pogranicze*). Nuo 1990 m. veikia ir to paties pavadinimo fondas.

Šio projekto iniciatoriams atrodė, kad geresnės vietos Fondo ir Centro veiklai nėra nesugalvosi, nes Seinuose, kur tik pažvelgsi, visur galima išvysti seno kultūros paveldo pėdsakus. Pati Seinų architektūra iškalbinga: pagrindinėje miesto gatvėje išlikęs Baltosios sinagogos ir Talmudo mokyklos pastatai mena, kad nuo seno čia gyventa žydų. Nedidelė evangelikų bažnytelė mums byloja, jog čia gyveno protestantų tikėjimo žmonės. Ant kalvos boluojantis

svarbiausias miesto architektūrinis ir dvasinio gyvenimo akcentas – katalikų bazilika, kur palaidotas vyskupas ir poetas Antanas Baranauskas ir kur priešais bažnyčią stovi jam pastatytas skulptoriaus Gedimino Jokūbonio paminklas – tai lietuvių ir lenkų katalikų kartu nugyventų metų bei amžių simboliai.

Užtenka patraukti toliau už Seinų į pietryčius, užsukti į vieną ar kitą kaimą, kad įsitikintume, jog ir šiandien ten tebegyvena totoriai, romai ir Lietuvoje mums taip gerai pažįstami karaimai. Seinų apylinkėse aptiktume ir rusų sentikių gyvenimo pėdsakų. Beje, čia galima rasti labai nemažai baltarusių ir ukrainiečių. Gyvena žmonės ir jokio babilono tarp jų neiškyla, puikiausiai sutaria, kol tarp jų neįsimašo parapijos ar didesnio masto politikai, kurstantys tautines aistras ir ant nesutarimų žirgo mėginantys įjoti į valdžios piramidės viršūnę.

Retsykiais būtų pravartu jiems ir vietos valdžios atstovams rasti laiko ir

ties ir siekia *Paribio* centras, kuris siekia ieškoti geresnio čia gyvenančių tautų tarpusavio supratimo ir sutarimo. *Paribio* centras turi didžiausią Europoje tautinėms mažumoms skirtos literatūros biblioteką įvairiomis kalbomis. Joje yra apie 10 tūkst. knygų, kone 5 tūkst. žurnalų, Centro filmotekoje – 2 tūkst. filmų, gausi fonoteka, senų atvirukų rinkiniai, dokumentų, nuotraukų, senų žemėlapių, litografijų ir kitų rinkinių.

Bent dešimtį kartų per metus šis Centras rengia Europos rašytojų, filosofų ir intelektualų susivažiavimus, konferencijas bei įvairius kultūrinius renginius. Netiesioginiais tų renginių dalyviais tampa ir *Lietuvių namai*, kuriuose paprastai apgyvendinami Seinų svečiai ir tų renginių dalyviai.

Atvirai kalbant, neteko girdėti, kad *Paribio* centro akiratyje ar veiklos programoje labai svarbią vietą užimtų lietuvių tautinės mažumos Lenkijoje reikalai. Daugiau domimasi eg-

Paminklinė vyskupo Antano Baranowski lenta Seinų katedroje

sacingas radinys buvo nusiųstas į Lenkijos mokslų akademijos Archeologijos ir etnologijos institutą, kur buvo ištyrtas, patvirtintas rastųjų dokumentų autentiškumas. Paaiškėjo, kad tie dokumentai buvo Seinų vienuolių dominikonų nuosavybė. Kaip prisimename, nuo 1602 m. Seinai ir jų apylinkės priklausė dominikonams, o jų vienuolynas Seinuose visame krašte buvo vienas didžiausių ir įspūdingiausių savo architektūra. Taigi dalis Seinų bažnyčios palėpėje rastų dokumentų ir buvo eksponuota Baltojoje sinagogoje.

Radinys reikšmingas ir lingvistiniu požiūriu, nes tuose dokumentuose aptinkami senųjų vietovių, ežerų ir upių pavadinimai, kurie tik pabrėžia, kad čia nuo seno jotvingių gyventas kraštas. Perlamo girios mediena ir čia tyvuliuojantys ežerai nuo seno į šias vietas taip pat traukė šio krašto valdovų akį. Rūpėjo ir tai, kas buvo ežerų ir upių vandenyse. Buvo nemažai vertingų žuvų – sykių, seliavų, lašišų, lydekų, šamų, jog 1597 m. šios teritorijos priklausė karaliui Žygimantui III Vazai, nuo XVII a. pradžios jau tapo vienuolių dominikonų nuosavybe. To laikotarpio dominikonams mokėti mokesčiai už leidimą virti alų, įmokos už koplyčios išlaikymą ar testamentas, pagal kurį dominikonams dovanojamas tam tikras kiekis sidabro, aukso ir perlų – tai vis iškalbingi tos epochos realijų liudytojai. Ne mažiau informacijos mūsų laikų tyrinėtojams teikia dominikonų XVIII a. sutartys atitinkamiems darbams atlikti su dailidėmis, plytininkais ar siuvėjais.

Savaip informatyvus ir 1796 m. Seinų gyventojų aprašas. Iš jo paaiškėjo, kad Seinus prijungus prie Prūsijos, šiame mieste labai padaugėjo žydų gyventojų. Iš lenkų spaudos sužinojome, kad parodos Baltojoje sinagogoje eksponatai bylojo, jog tarp svarbiausių atsivežtinių maisto prekių vienuoliai dominikonai pirmenybę teikė holdenburgo silkėms, ryžiams, cukrui, alyvmedžio vaisiams, taip pat ir apelsinų žievelėms, šafranui ir citrinoms. Iš knygų populiariausi buvo teologų bei filosofų veikalai, tarp kurių neabejotina pirmenybę teikta Tomo Akviniečio darbams.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

užsiropšti į Seinų bažnyčios bokštą. Iš ten, kur bepažvelgsi, atsiveria ne tik būdingas Sūduvos kraštovaizdis, bet ir kuo tipiškiausias Vidurio ir Rytų Europos tautinio margumyno vaizdas. Viso to reiktų ne tam, jog valdžios vyrai pasijustų stovintys už visus aukščia, bet kad suvoktų geografinį ir istorinį šio krašto mastelį, pagal kurį reiktų derinti savo veiksmus. Tam įpareigoja ir nauja geopolitinė realybė – mes kartu esame Europos Sąjungoje.

Lietuviai Seinuose – anokia egzotika

Jeį teisingai supratome, tai būtent tokiu mastelium savo veikloje vadovau-

Buvusioje Seinų Baltojoje sinagogoje dabar įsikūręs „Paribio“ centras

2004 m. gegužės 16 d., likus vos dviems dienoms iki garbingo 85-mečio jubiliejaus, mirė zoologas, medicinas, mokslo istorikas ir pedagogas profesorius Stasys Biziulevičius.

Daugiašakė profesoriaus mokslinė veikla ne kartą buvo įvertinta aukščiausiais apdovanojimais: 1981 m. kartu su kitais jis apdovanotas Lietuvos (LTSR) valstybine premija, 1974 m. – Bratislavos Komenskio universiteto (Slovakija) aukso medaliu, 1979 m. jam suteiktas nusipelnusio Lietuvos (LTSR) mokslo veikėjo garbės vardas, 1983 m. apdovanotas tuometinės TSRS Žemės ūkio mokslų akademijos akademiko K. Skriabino medaliu, 1984 m. – parazitologo akademiko A. Pavlovskio medaliu, 1993 m. – Lietuvos mokslų akademijos P. Šivickio vardine premija.

Tačiau pripažinimas atėjo ne savaime, o tik dėl didelio triūso, nepaprasto darbštumo. Netgi pati pradžia – dar tik būsimą profesoriaus kelias į mokslą nebuvo nei lengvas, nei tiesus. Jį ugdė dvi, o gal net trys Lietuvos aukštosios mokyklos: Vilniaus pedagoginis institutas (dabar – universitetas), Vilniaus universitetas (VU) ir Kauno universitetas (pastarasis – trumpai). Jis studijavo pedagogiką, istoriją ir mediciną, įgijo šių sričių specialisto diplomus. Visos šios disciplinos lėmė neįprastai platų ir daugialypį profesoriaus mokslo veiklos barą.

Būsimasis profesorius gimė 1919 m. gegužės 18 d. Trakų apskrities Aukštadvario valsčiaus Alešiškių kaime. Tėvai – valstiečiai, tad augo kaip ir daugelis to meto valstiečių vaikų: vasaromis ganė, o žiemomis – lankė mokyklą. Mokyti pradėjo 1930 m. artimiausioje – Aukštadvario – progimnazijoje. Tėvams išsikėlus ūkininkauti į vienkiemį, mokyklą turėjo palikti. Mokėsi savarankiškai, atskirų klasių kursų egzaminus laikė Prienų Žiburio gimnazijoje, Švietimo ministerijos egzaminų komisijoje. Laimei, labai gabų ir trokštantį mokyti vaiką pastebėjo ūkyje apsilankęs tėvo draugas, Kretingos Pranciškonų gimnazijos direktorius. Jis pasiūlė vaiką leisti mokytis Kretingoje, apsiėmė sumokėti su mokymusi susijusias išlaidas. Tad paskutinę gimnazijos klasę jau 20-metis jaunuolis baigė Žemaitijoje.

Tais pačiais metais S. Biziulevičius įstojo studijuoti istorijos į Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą Kaune, bet, kaip rašo pats, turėjo vos 25 litus, tad

Netekome profesoriaus Stasio Biziulevičiaus

Profesorius Stasys Biziulevičius

studijas netrukus turėjo atidėti. Tėko imtis mokytojo duonos. Tuo metu Lietuvai buvo gražintas Vilniaus kraštas, ir čia labai trūko mokytojų, ypač mokančių lenkų kalbą. Kaip mokantis šią kalbą, S. Biziulevičius buvo paskirtas mokytojauti pradžioje į Paberžės valsčiaus Ličiūnų kaimą, o vėliau – į Riešės valsčiaus Griovų kaimą, arčiau Vilniaus. Mokytojaudamas turėjo daugiau nei 100 mokinių, bet ryžosi vėl imtis studijų. 1940 m. įstojo į Vilniaus pedagoginį institutą, kurį baigė 1942 metais. Jis gavo mokytojo diplomą. Studijavo ir Vilniaus universiteto Humanitariniame fakultete (istoriją). Šias studijas baigė 1943 m., išlaikęs baigiamąjį visuotinės istorijos egzaminą. Studijuodamas istoriją, susidomėjo medicina ir šio mokslo istorija. Norėdamas gilintis į šią sritį, nutarė semtis ir pačios medicinos žinių. Taip 1943 m. ėmė studijuoti vokiečių okupuotame Vilniuje nelegaliai vykusiose Vilniaus universiteto medicinos studijose. 1948 m. baigė VU Medicinos fakultetą. Dar nebaigusį studijų (gabų paskutiniojo medicinos

kurso studentą) S. Biziulevičių išimties tvarka buvo leista įdarbinti jaunesniu mokslo darbuotoju Lietuvos mokslų akademijos Eksperimentinės medicinos ir onkologijos institute, kur jis, paskatintas instituto direktoriaus prof. Vytauto Girdzjausko, pradėjo gilintis į Lietuvos medicinos istoriją. Tačiau tikriesiems mokslams tai buvo nelengvas – lisenkizmo – periodas. Mokslinis vadovas L. Stašūnas buvo apkaltintas pernelyg glaudžiais ryšiais su Vakarais, tad pradėtasis darbas nutrūko. S. Biziulevičius ėmė specializuotis kitoje – medicininės parazitologijos srityje, tačiau aistra mokslo istorijai neužgeso, ji ne tik ruseno, bet ir galingai prasiveržė, tiesa, kaip matysime iš monografijų, gerokai vėliau. 1948–1951 m. pasirodė pirmieji S. Biziulevičiaus moksliniai straipsniai apie kirmėlių sukeltus susirgimus, o 1952 m. jau buvo parengta ir apginta medicinos mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertacija *Lietuvos gyventojų helmintozauna ir pagrindiniai askaridozės ir trichocefaliozės epidemiologijos veiksniai*.

Nuo 1956 m. S. Biziulevičius perėjo dirbti į Lietuvos MA Biologijos institutą, kur tęsė savo mokslinę veiklą iki pat pensijos – 1992 metų. Per tą laiką institutas buvo kelis kartus reorganizuotas, keitė pavadinimus, ir šiuo metu yra Vilniaus universiteto Ekologijos institutas. 1966 m. apgynė čia parengtą daktaro (nostrifikuota habilituoto daktaro) disertaciją *Biologiniai askaridozės ir trichocefaliozės paplitimo veiksniai bei svarbiausių geohelminozė, teniidozių ir difilobotriozės likvidavimo Lietuvoje pagrindai*. Šiame institute ilgą laiką (1969–1990 m.) vadovavo savo įkurtos Protozoologijos laboratorijos kolektyvui.

1971 m. S. Biziulevičiui buvo suteiktas profesoriaus mokslo vardas. Visos profesoriaus mokslinės veiklos trumpai aprėpti neįmanoma. Apie šią veiklą, pavienius jos aspektus jau yra rašę nemažai autorių: medikai doc. Vytautas Siudikas, doc. Alfonsas Kaikaris, Aurimas Andriušis, biologai prof. Juozas Virbickas, dr. Algimantas Jakimavičius, jo darbų bibliografiją rinko VU Komunikacijos fakulteto absolventė Asta Būčienė (1993 m.). Šioje bibliografijoje registruota daugiau nei 270 mokslinių ir beveik 100 mokslo populiarių straipsnių. Vien trumpai suminėjus profesoriaus vieno ar su bendraautoriais parašytas ir išleistas monografijas susidaro nepaprastai įspūdingas sąrašas. Tarp svarbiausiųjų monografijų: *Pagrindinės žmogaus helmintozės ir kova su jomis* (1961 m.), *Helmintozės, bendros žmogui ir gyvuliams* (1965 m., su J. Kazlauskis), *Žmogaus askaridozė ir trichocefaliozė* (1973 m.), *Žmogaus, gyvulių ir paukščių pirmuonių sukeltų ligų diagnostika* (1976 m., su T. Arnastauskiene), *Žmonių helmintai ir helmintozės Lietuvoje* (1977 m.), *Vilniaus universiteto istorija* (1976 m., su bendraautoriais), *Medicinos terminų žodynas* (1980 m., su bendraautoriais) *Trichineliozė* (1988 m., su A. Burakauskis), *Evoliucinė mintis senajame Vilniaus universitete* (1991 m.), *Zoologijos istorijos bruožai* (1992 m.),

Lietuvos zoologijos istorijos bruožai (1999). Liko nepaskelbtas, bet profesoriaus bene labiausiai vertintas monografijos *Medicinos istorijos Lietuvoje bruožai* rankraštis, nepaskelbta ir *Liambliozė*, parašyta kartu su A. Koviene (rankraštis, saugomas VU Ekologijos instituto bibliotekoje ir profesoriaus archyve).

Minėtini ir profesoriaus moksliniai-pedagoginiai nuopelnai. Jo vadovaujami, daktaro disertacijas parengė 11 mokslininkų. Profesoriaus sūnus Gediminas, tikriausiai dėl tėvo įtakos, taip pat pasirinko mokslininko kelią – jis dirba imunobiologijos-biochemijos srityje, yra habilituotas mokslų daktaras.

Vertinga ne tik mokslinė prof. S. Biziulevičiaus veikla. Nuostabu, kad dar jaunystėje pradėjęs rinkti tautosaką, jis yra užrašęs daugiau nei 9000 liaudies dainų, pasakų, mitų, vietovardžių, liaudies medicinos žinių ir kitokios tautosakos. Ji saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos Instituto rinkiniuose (J. Balio archyve), dalis paskelbta rinkiniuose. S. Biziulevičius talkino ir prof. J. Balčikonui, rinkdamas žodžius lietuvių kalbos žodynui. Šie faktai iškalbingiausiai liudija apie profesoriaus erudiciją, plautį jo interesų lauką, gilią tautos kultūros svarbos sampratą.

Pajutęs silpstančią sveikatą, profesorius dalį savo gausaus archyvo perdavė Lietuvos mokslų akademijos bibliotekai, kur jis yra saugomas ir tvarkomas (fondas F-343). Nemažai rankraščių ir kitos medžiagos saugo šeima, tad jo archyvas minėtoje bibliotekoje, tikėkimės, dar papildys vertinga medžiaga, kuri labai pravers būsimoms Lietuvos biologijos ir medicinos mokslų istorijos studijoms.

Ne tik šeimos nariai bei artimieji, bet ir gausus būrys Lietuvos medikų bei biologų, atsisveikino su Profesoriumi Vilniaus Antakalnio kapinėse.

Gyvenimo kelias baigėsi, tačiau ilgamečio triūso vaisiai liko. Būtų labai prasminga ir vertinga, kad VU Ekologijos institutas, kuriam profesorius skyrė didžiausią gyvenimo ir veiklos dalį, parengtų ir išleistų išsamią prof. Stasio Biziulevičiaus darbų bibliografiją. Jo darbų sąvadas atskleistų visą profesoriaus nuveiktų darbų panoramą, kuri plati ir spalvinga kaip reta.

*Habil. dr. Vincas Būda
Dr. Algimantas Jakimavičius*

Pravartu žinoti

Sugebėjai užsidirbti – išmok išsaugoti

Šiuo metu moksliniais tyrimais užsimančių ir aukštojo universitetinio mokslo paslaugas teikiančių asmenų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis sudaro atitinkamai 1196,7 ir 1283,4 Lt per mėnesį. Tai yra daugiau už darbo užmokesčio vidurkį šalies mastu – 1174,9 Lt. Visai natūralu, kad nurodytas pajamas gaunantiems asmenims per ilgesnį laikotarpį pavyksta sukaupti pinigų. Pastarieji dažniausiai patikimi saugoti bankams, o juose laikomų pinigų saugumas didžia dalimi priklauso ir nuo pačių mokslininkų finansinio išprusimo.

Maksimali draudimo suma

Indėlių, laikomų mūsų šalyje veikiančiuose komerciniuose bankuose ir kredito unijose, draudimo tvarką bei draudimo išmokų dydį reglamentuoja Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams

draudimo įstatymas. Juo nustatyta, kad indėlio draudimo suma lygi indėliui, buvusiam komerciniame banke ar draudimo unijoje draudiminio įvykio dieną. O tokiu įvykiu gali būti bankroto bylos iškėlimas arba priežiūros institucijos sprendimas dėl komercinio banko ar kredito unijos veiklos nutraukimo.

Nuo šių metų pradžios komerciniame banke ar kredito unijoje laikomo indėlio draudimo suma negali būti didesnė kaip 50 tūkst. litų arba kaip ją atitinkanti suma JAV doleriais, eurai ar Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinėmis valiutomis. Nuo 2007 m. pradžios indėlio draudimo suma negalės būti didesnė kaip 60 tūkst. litų, o dar po metų – ne didesnė kaip 20 tūkst. eurų.

Saugiausias indėlis

Jau minėtu įstatymu nustatyti šie komerciniame banke ar kredito uni-

joje laikomo indėlio draudimo išmokos dydžiai: 1) 100 proc. indėlio iki 10 tūkst. litų – iki 2007 m. gruodžio 31 d.; 2) 90 proc. indėlio nuo 10 tūkst. iki 50 tūkst. litų – nuo šių metų sausio 1 d. iki 2006 m. gruodžio 31 d.; 3) 90 proc. indėlio nuo 10 tūkst. iki 60 tūkst. litų – nuo 2007 m. sausio 1 d. iki tų metų gruodžio 31 d.; 4) 100 proc. indėlio iki 3 tūkst. eurų atitinkančios sumos litais ir 90 proc. indėlio nuo 3 tūkst. iki 20 tūkst. eurų atitinkančios sumos litais – nuo 2008 m. sausio 1 dienos.

Iš Indėlių ir įsipareigojimų investuotojams draudimo įstatymo nustatytų komerciniame banke ar kredito unijoje laikomo indėlio draudimo išmokų dydžių matyti, kad viename ir tame pačiame banke ar kredito unijoje gyventojui pravartu laikyti tik iki 100 proc. draudžiamą pinigų sumą. Iki 2008 m. pradžios tai būtų ne daugiau kaip 10 tūkst. litų. Šią sumą viršijančią

pinigų dalį, bet ir vėl ne daugiau kaip 10 tūkst. litų, vertėtų patikėti saugoti kitam bankui ar kredito unijai. Taip elgiantis ir reguliariai pamant priskaičiuotas palūkanas indėlio praradimo riziką galima sumažinti kone iki nulio.

Draudimo išmokos gavimas

Komerciniame banke ar kredito unijoje gyventojui turimų sąskaitų skaičius indėlio draudimo sumai bei išmokos dydžiui įtakos neturi. Svarbu, kad bendra keliuose sąskaitose laikoma pinigų suma neviršytų maksimalios minėtu įstatymu nustatytos indėlio draudimo sumos, nes už šią sumą viršijančią pinigų dalį išmoka nebūtų mokama.

Gyventojui teisė į draudimo išmokos gavimą atsiranda tik nuo draudiminio įvykio dienos ir galioja 5 metus nuo jos.

Draudimo išmoka būtų išmokėta litais. Už komerciniame banke ar kredito unijoje laikomą indėlį JAV doleriais, eurai ar Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinėmis valiutomis draudimo išmoka būtų apskaičiuojama pagal Lietuvos banko nustatytą oficialų lito ir nurodytos užsienio valiutos santykį.

Gyventojui draudimo išmoka būtų išmokėta per 3 mėnesius nuo draudiminio įvykio dienos, tačiau šis terminas dar ne daugiau kaip 2 kartus po 3 mėnesius galėtų būti pratęstas.

Apie draudimo išmokų mokėjimo laiką ir vietą būtų paskelbta ne mažiau kaip dviejuose šalies dienraščiuose.

Analogiška aprašyta tvarka komerciniuose bankuose ir kredito unijose yra draudžiamos ir juridiniams asmenims priklausančios piniginių lėšos.

Dr. Antanas Petrauskas

Padalyvio vartojimo klaidos

Analizuojant įvairias žeminių kviečių veisles, pasižymincias skirtingomis kepimo ypatybėmis, nustatyta [...] (= Įvairių žeminių kviečių veislių, pasižymincias skirtingomis kepimo ypatybėmis, analize nustatyta [...]), 1 p. Sakinyje padalyviu analizuojant reiškia ma laiko aplinkybė: *kada buvo nustatyta*. Autorės norėta pasakyti, ne kada, bet kaip, koku būdu nustatyta, būtent – analize. Todėl *analizuojant nustatyta* keistina analize nustatyta.

Nustatyta, kaip galima pagerinti kvietinių miltų kepimo savybes (= ypatybės), *naudojant* (= vartojant) *įvairios kokybinės ir kiekybinės sudėties fermentinius preparatus, atsižvelgiant į vietinės grūdinės žaliavos kokybę* (= Nustatyta, kaip galima pagerinti kvietinių miltų kepimo ypatybes įvairiais kokybinės ir kiekybinės sudėties fermentiniais preparatais – atsižvelgti į vietinių grūdų kokybę), 1 p. Laiko aplinkybė *...naudojant* (= vartojant) *preparatus* keistina būdo aplinkybė: [...] *įvairiais [...]* *preparatais*. Padalyvis *atsižvelgiant* keistinas bendratimi *atsižvelgti*.

Tų pačių veislių bandiniai naudoti (= vartoti) *tiriant bręstančių ir daiginamų kviečių, technologinius ypatumus* (= Tų pačių veislių bandiniai vartoti bręstančių ir daiginamų kviečių technologinius ypatumus tirti), 2 p. Autorės sakini reikėtų suprasti taip: kai buvo tiriami bręstančių ir daiginamų kviečių technologiniai ypatumai, kažkam (nebūtinai tiems ypatumams tirti) buvo vartojami tų pačių veislių bandiniai. Juk norėta pasakyti, kad minėtieji bandiniai vartojami ne kam kitam, o bręstančių ir daiginamų kviečių technologiniams ypatumams tirti. Todėl padalyvinė laiko aplinkybė *tiriant [...]* *ypatumus* keistina tikslo aplinkybė *ypatumams tirti*.

Prieš analizę bandiniai 12 val. džiovinami 30°C temperatūroje, esant aktyviajai ventiliacijai (= 30°C temperatūroje aktyviajai ventiliacijai), 2 p. Padalyvis *esant* nevartotinas su naudininku *aktyviajai ventiliacijai*. Palyginkite: *lei sergama tokia liga* (ne *esant tokiai ligai*).

Tyrimo duomenys apdoroti naudojant (= vartojant) *matematinę statistikos programą* (= [...] apdoroti pagal matematinę statistikos programą), 3 p. Dorojimas atsietas nuo minėtosios programos. Kai kažkas vartoja matematinę statistikos programą, dorojami duomenys. Juk norėta pasakyti, kad duomenys apdorojami pagal tam tikrą (matematinę statistikos) programą.

[...] *bandymai atliekami esant panašioms pradinėms ir ribinėms sąlygoms* (= [...] bandymai atliekami panašiomis pradinėmis ir ribinėmis sąlygomis), 4 p. Padalyvis *esant* netinka su naudininku *panašioms pradinėms ir ribinėms sąlygoms*. Padalyvinė konstrukcija keistina įnagininko linksniu (*panašiomis pradinėmis ir ribinėmis sąlygomis*).

[...] *buvo sudaroma metodika, parenkant atskirus technologinius parametrus ir prietaiso konstrukcinius sprendimus* (= [...] buvo sudaroma metodika, parenkami tam tikri technologiniai parametrai ir prietaisų konstrukcijos), 7 p. [...] *parenkant [...]* *parametrus* ir [...] *sprendimus* yra laiko aplinkybė. Ji rodo, kada buvo sudaroma metodika. Deja, ne tas autori rūpi. Jai rūpi pasakyti, kaip praktiškai buvo realizuojamas reologinis metodas. O buvo daroma taip: sudaroma metodika, parenkami tam tikri technologiniai parametrai ir prietaisų konstrukcijos.

Parinkant tinkamiausią maišyklės konstrukciją, tyrimai pradėti su cilindrinės formos maišykle (= Tinkamiausios konstrukcijos maišyklės paieška pradėjome nuo cilindro formos maišyklės), 7 p. Sakinį reiktų suprasti, kad tyrimai jau pradėti maišykle, kurios dar

Dažnesnės disertacijų kalbos klaidos (3)

Aldona Baltušnikienė. Kvietinių kepinių gamybos proceso optimizavimas taikant reologinį metodą (Kauno technologijos universitetas, 1999).

Taisytina disertacijos antraštė: Kvietinių kepinių gamybos gerinimas reologiniu metodu (paaikškinimas – žemiau).

tik ieškoma, kuri dar tik renkama. Suprantama, kad tą maišyklę reikia iš kur nors gauti ar parinkti. Todėl padalyvio *parenkant* nereikia.

[...] *priedas dedamas į mažo autolitinio aktyvumo miltus gerinant jų kepimo savybes* (= [...] priedas dedamas į mažo autolitinio aktyvumo miltus jų kepanoms ypatybėms gerinti.), 15 p. Dėjimas atsietas nuo gerinimo. Sakinį reiktų suprasti taip: kai bus gerinamos kepanoms ypatybės, į miltus (nežinia kam) bus dedama priedas. O juk norima pasakyti, kad priedas dedamas tam, kad pagerėtų kepanoms ypatybės. Padalyvis *gerinant* keistinas bendratimi *gerinti*.

Surinkti grūdai buvo laikomi 6 mėnesius, nuolat tikrinant jų autolitinį aktyvumą (= surinktieji grūdai buvo laikomi 6 mėnesius ir dažnai buvo tikrinamas jų autolitinio aktyvumas). Sakinį reiktų suprasti, kad tie grūdai buvo laikomi tik tada, kai buvo tikrinamas jų autolitinio aktyvumas. Padalyvis *tikrinant* keistinas neveikiamosios rūšies dalyviu *tikrinamas*.

Žodžių formų vartojimo klaidos
[...] *šia matavimo* (= matuojama) *įranga* [...], 4 p. Paskirčiai, rūšiai, ypatybei nusakyti vartojamos būvardžiai ar neveikiamosios rūšies dalyvių įvardžiuotinės formos. Pavyzdžiui: *Skiriamieji* (ne *skyrimo*) ženklai. *Rodomasis* (ne *rodymo*) pirštas. *Keliamoji* (ne *kėlimo*) galia.

[...] *vanduo šildomas elektriniais kaitinimo* (= kaitinamaisiais) *elementais*. 9 p. Ta pati taisyklė.

[...] *kepimo* (= kepanamas) *savybes*, 15 p. Ta pati taisyklė.

Vienas iš labiausiai priimtinių variantų [...] (= Vienas iš priimtinausių variantų [...]), 14 p. Prieveiksmis *labai, labiausiai* nevartotinas su laipsniuojamaisiais žodžiais (*priimtinasis, priimtinesnis, priimtinausias*). Palyginkite: *jis aukštesnis* (ne *labiau aukštas*).

[...] *surinkti* (= surinktieji) *grūdai* [...], 2 p. Žinomo daikto ypatybė žymima įvardžiuotinė forma. Pavyzdžiui, *Į mokyklą atvyko naujas mokytojas. Naujasis* (ne *naujas*) *mokytojas mums labai patiko*.

[...] *redukuojantieji cukrūs skatina* [...] (= redukuojamieji cukrūs skatina [...]), 21 p. Žr. įvardžiuotinių formų vartojimo taisyklę. Palyginkite: *gaivinantieji gėrimai*, ne *gaivinantieji gėrimai*.

Painiojama žodžių reikšmė

[...] *naudoja* (= vartoja) *vietinėmis sąlygomis išaugintų kviečių miltus* [...], 1 p. Miltus, kaip ir daugelį daiktų, ne *naudojame*, o *vartojame*.

[...] *procesai, vykstantys grūde po nuėmimo, yra jau apspręsti* (= nulemti) *ankstesnėse vystymosi stadijose* (= yra jau nulemti iš anksto), 13 p. *Apspręsti* nevartotinas *lemties* reikšme. Jis keistinas *lemti*. Kas kita: *apsispręsti, nustatyti, pasiryžti*.

[...] *šio fermento veiklos pasekoje* (= dėl šio fermento veikimo [...]), 14 p. *Veikla* reiškia *darbą*. Pavyzdžiui, *Mokslinė kūrybinė veikla*. Fermentams tinkamesnis žodis *veikimas*. Palyginkite: *vaistai veikia arba neveikia*.

[...] *įvedant į miltus* [...] (= į miltus buvo dedama [...]), 14 p. Įvesti kur nors galima kokį gyvą padarą. Galima *įvesti* tvarką, telefoną, o preparatus į

miltus galima tik *įdėti, įmaišyti*.

[...] *didėjant fermentų kiekiui tešloje, praskydimo laipsnis taip pat didėja* (= Kuo daugiau fermentų tešloje, tuo ji skystesnė), 18 p. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* duota aštuonios žodžio *laipsnis* reikšmės. Deja, praskydimo laipsnio nėra. Sakoma *praskydes, skystas, apskystis, poskystis, skystokas*.

[...] *junginiai virsta atitinkamai* (= tam tikrais) *aldehidais* [...], 21 p. Būvardis *atitinkamas* vartojamas, kai norima pažymėti, kas ką atitinka. Pavyzdžiui, *Atitiko kirvis kotą. Nuorašas atitinka originalą*. Autorės sakinyje jis keistinas pažymimuoju įvardžiu *tam tikras*.

Matomai žiedėjimo procesą lėtina fermentų poveikyje susidare dekstrinai (= Matyt, žiedėjimą lėtina dėl fermentų veikimo susidare dekstrinai), 22 p. Prieveiksmio *matomai* negalima vartoti įterpinio *matyt* reikšme. Kas kita: *padėk grėblį matomai* (kad visi matytų).

Linksnių ir prielinksnių vartojimo klaidos

[...] *paruošti įvairūs mišiniai* [...] (= paruošta įvairių mišinių [...]), 3 p. Mišinių yra devynios galybės. Visų jų paruošti neįmanoma. Todėl vartotinas vadinamasis neapibrėžto kiekio kilmininkas (įvairių mišinių). Palyginkite: *pirkau knygų*. Kas kita: *Pirkau tris knygas*.

[...] *įtaka technologiniam procesui analizuota įvairiose gamybos stadijose* (= analizuota įvairias gamybos etapus), 3 p. Būviui nustatyti netinka vietininkas (stadijose). Jis keistinas įnagininku (*etapais*). Palyginkite: *Medikamentas gaminamas ampulėmis* (ne *ampulėse*). Gamybos tarpsniui žymėti *etapas* geriau tinka. Tad *stadijose* keistinas *etapais*.

[...] *vietinėse* (= vietos) *sąlygose* (= sąlygomis), 14 p. Būdai reikšti netinka vietininkas (*sąlygose*). Jis keistinas įnagininku (*sąlygomis*). *Vietinėse* keistinas žodžiu *vietos*. Tai vadinamasis nušakomasis kilmininkas. Palyginkite: *Čia kasamos akmens* (ne akmeninės) *anglys*.

Oksidacijos ir redukcijos reakcijų dėka įvairūs amino junginiai paverčiami [...] (= Oksidacija ir redukcija įvairius amino junginius paverčia [...]), 21 p. Polinksnis *dėka* nevartotinas, kai turima galvoje ne asmenį. Pavyzdžiui, *Visa tai tavo dėka*. Autorės sakinyje žodį *dėka* galima išbraukti.

[...] *fermentų poveikyje susidare dekstrinai* [...] (= dėl fermentų veikimo susidare dekstrinai [...]), 22 p. *Poveikyje* – suprieveiksmėjusio vietininko vartojimo klaida. Jis keistinas veiksmažodžiu su prielinksniu *dėl*. Palyginkite: *Dėl garų veikimo* (ne garų poveikyje) *slėgimas padidėjo*.

Žodžių perteklius

Kvietinių kepinių gamybos proceso optimizavimas taikant reologinį metodą (= Kvietinių kepinių gamybos gerinimas reologiniu metodu), 3 p. Sakinys bus glaustesnis, mintis aiškesnė, jei išbrauksime žodžius *procesas* ir *taikant*. *gauti* tyrimų rezultatai rodo (= Tyrimų rezultatai rodo [...]), 4 p. Nereikia žodžio *gauti*. Rezultatai negali būti negauti.

[...] *prietaisų konstrukcinius spren-*

dimus (= prietaisų konstrukcijas), 7 p. Be žodžio *sprendimas* sakinyje glaustesnis ir aiškesnis.

Eksperimentas vykdytas (= bandyta, eksperimentuota), 14 p. Ta pati mintis pasakyta vienu žodžiu. Palyginkite: *Kalbėjomės* (ne vykđeme pasikalbėjimą). Kas kita: *Vykdyti įsakymą, nutarimą, įsipareigojimą*.

[...] *žiedėjimo procesą* (= žiedėjimą) *lėtina* [...], 22 p. Nereikia žodžio *procesą*.

[...] *aktualus fermentinių priedų panaudojimo* (vartojimo) *klausimas* (= [...] aktualu vartoti fermentinius priedus), 14 p. Be žodžio *klausimas* dažnai mintis dar aiškesnė. Palyginkite: *Posėdyje svarstėme mokinių pažangumą* (ne pažangumo klausimą).

Vertalai

[...] *o taip pat* [...] (= taip pat), 12 p. Rusiškai: *a tak žė*.

[...] *vyksta eilė* (= keletas, keliolika, daug) *procesų*, 13 p. Ne vietoje žodis *eilė* – rusiškai: *riad processov*. *Eilė* vartotina ten, kur kas nors sudėta, sustatyta, surikiuota eilėmis. Pavyzdžiui, *Teatre sėdėjau pirmoje eilėje*.

Savalaikis derliaus nuėmimas (= Derliaus nuėmimas laiku), 12 p. *Savalaikis* – rusiškai *svojevremenneje*.

Painiojamos kalbos dalys

[...] *įmonėms reikalingas* (= reikia) *naujas techninis sprendimas* (= įmonėms reikia tobulesnių įrenginių / technologijų), 21 p. *Reikalingas* – būd-

vardis. Jis keistinas veiksmažodžiu *reikia*. Juk norima pasakyti, ne koks tas sprendimas (*nereikalingas*), bet, kad to sprendimo *reikia*. Negyvas pasakymas *techninis sprendimas*. Galbūt turima galvoje tobulesnius įrenginius ar technologijas?

Nevartotini žodžiai

[...] *procesai vykstantys grūde po nuėmimo, yra jau apspręsti* (= nulemti) *iš anksto*, 13 p. Žodžio *apspręsti* nėra net daugiatomyje lietuvių kalbos akademiniam žodyne. *Apspręsti* keistinas žodžiu (*nu*)*lemti*. Kas kita: *apsispręsti* (*nutarti, pasiryžti*).

[...] *šio fermento veiklos* (= veikimo) *pasekoje* [...] (= dėl šio fermento veikimo), 14 p. *Pasekoje* keistina *padariniu*. Palyginkite: *Ši liga palieka savo padarinius* (ne *pasekmes*). Beje, autorės sakinyje *pasekos* (= padarinio) nėra nereikia.

Ieškokime gyvensnių pasakymų analizės metu (= analizuojant), *eksperimentas vykdytas* (= bandyta, eksperimentuota),

geros kokybės kepiniai (= geri kepiniai),

grūdinės žaliavos (= grūdai),

įmonėms reikalingas (= reikia) *naujas techninis sprendimas* (= reikia tobulesnių įrenginių),

intensyvus aromatas (= stiprus kvapas),

kepimo metu (= kepanant),

klampumo maksimumas (= didžiausias klampumas),

savalaikis (= laiku).

Vartokime lietuviškus žodžius *adekvatus* (= tolygus),

deformuoti (= keisti formą),

eksperimentas (= bandymas),

ingredientas (= sudedamoji dalis),

intervalas (= tarpas),

optimizuoti (= gerinti),

optimalus (= geriausias),

prognozuoti (= numatyti).

Juozas Kundrotas

Vytautas Pranciškus Būda

**LIETUVOS MOKSLŲ
AKADEMIJA**

Lietuvos mokslų akademijos prezidiumas praneša, kad MA mokslų skyriai, remdamiesi MA statuto 21 punktu, skelbia narių ekspertų rinkimus pagal šias laisvas vietas:

Humanitarinių ir socialinių mokslų skyrius:

edukologija (1 vieta);
lietuvių literatūra (1 vieta);
teisė (1 vieta).

Matematikos, fizikos ir chemijos mokslų skyrius:

chemija (1 vieta);
fizika (1 vieta);
matematika (2 vietas).

Biologijos, medicinos ir geomokslų skyrius:

biologija (1 vieta);
geografija (1 vieta);
geologija (1 vieta).

Žemės ūkio ir miškų mokslų skyrius:

agronomija (1 vieta);
miškininkystė (1 vieta);
zootechnika (1 vieta).

Technikos mokslų skyrius:

informatika (1 vieta);
medžiagų technologija (1 vieta).

Lietuvos mokslų akademijos nariais ekspertais renkami žymūs Lietuvos mokslininkai penkeriems metams.

Mokslo ir studijų institucijų senatai (tarybos), MA tikrieji nariai ir nariai korespondentai turi teisę iki 2004 m. liepos 11 d. iškelti kandidatus pagal skelbime nurodytas mokslo kryptis ir raštu pranešti keliamų kandidatų pavardes bei siūlymų motyvus. Kartu pateikiami kandidatų biografiniai (CV), taip pat asmens dokumentų duomenys, mokslo laipsnio ir vardo diplomų kopijos, nuotrauka, mokslinės veiklos apžvalga ir spausdintų mokslo darbų sąrašas.

Dokumentai pateikiami atitinkamiems Lietuvos MA mokslų skyriams (Gedimino pr. 3, LT-01103 Vilnius).

Kai mokslas ir gamyba ranka rankon

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Lietuvos MA Žemės ūkio ir miškų mokslų skyriaus nariai ir Žemės ūkio mokslo tarybos prie LR Žemės ūkio ministerijos bendros sesijos vaizdas. Kalba Skyriaus ir Tarybos pirmininkė akad. Veronika Vasiliauskienė

Atkelta iš 1 p.

ūkininkai, o jiems bet ko neįsiūlysi. Ūkininkai iš mokslo naujovių nori konkrečios naudos.

Rezultatai, kuriuos matėme Žemės ūkio inžinerijos institute, dažniausiai ir yra panaudojami, kuriant naujas žemdirbystės bei gyvulininkystės technologijas. Kaip atskiros dalys jie gali būti naudingi ir bendresnio pobūdžio technologijoms.

Kokias tyrimų kryptis galėtumėte išskirti kaip aktualiausias, itin svarbias?

Labai aktualūs tausojančios žemdirbystės, aplinkosaugos krypties tyrimai. Ypač aktualūs tyrimai žemės ūkio produktų gamybos ne maisto reikmėms, alternatyvių energietinių išteklių paieškų klausimais. Šios tyrimų kryptys jau dabar turi paklausa ir ateityje turės.

Vis dėlto nepastebėjome, kad ūkininkai būtų apgule Žemės ūkio inžinerijos instituto vartus, eitų domėtis naujovėmis ir mokslo darbuotojų pasiūlymais.

Kol ūkininkai neįsitikina naujų technologijų nauda, tol neskuba jų diegti. Pirmiausia reikia, kad jie pamatytų tas naujoves pritaikytas gamyboje, suvoktų jų naudą. Iš tikrųjų, nemažai technologijų jau taikomos, bet ne visur, o pažangiausiuose, stipriausiuose ūkiuose. Svarbu, kad tas įdiegtas naujoves plėtotų ir kiti, įsitikintų naujovių pranašumu. Tada ir didelės agitacijos nereikės, patys ūkininkai sieks taikyti tas technologijas.

Viena iš pagrindinių mūsų žemės ūkio konsultantų užduočių ir būtų organizuoti naujų technologijų pristatymus, kuo plačiau supažindinti su siūlomomis naujovėmis. Tam labai tinka lauko dienos, Lietuvos žemės ūkio universitete rengiamos parodos, į kurias susirenka ūkininkai, o mokslininkams tai gera proga teikti pasiūlymus.

Žemės ūkio mokslas nuo gamybos neatitrūkęs

Koks yra kad ir Žemės ūkio inžinerijos institute sukurtų naujų technologijų kelias į ūkininkų ūkius? Ar tas technologijas reikia pirkti, kaip kitaip įsigyti? Kaip konkrečiai ūkininkas jas gauna?

Pagrindiniai naujų technologijų ir mokslo naujovių nešėjai – ūkininkų ūkius yra konsultantai. Tai jie organizuodami seminarus, lauko dienas, kitus renginius bei tiesiogiai konsultuodami ūkininkus supažindina juos su mokslo naujovėmis. Siekiant nuolat atnaujinti žinias, konsultantai organizuoja susitikimus su mokslininkais. Aktyvesni ūkininkai ir patys apsilanko institute. Inžinerijos institutas naujas technologijas dažniausiai siūlo kartu

su konkrečia įranga. Žinoma, tą įrangą įsigyti kainuoja, tačiau kai kurios savo turimus padargus ar kitas darbo priemones ūkininkai gali priderinti prie įsigytos naujos technikos bei siūlomų technologijų.

Matėme Institute vienetinius kai kurios naujos įrangos egzempliorius, bet mokslininkai jų ne gamybininkai ir masiškai tos įrangos gaminti negali.

Yra firmų, kurios tą įrangą gamina pagal užsakymus. Tai *Laumetris* ir kitos firmos. Kartais ir be užsakymų gamina, jei tik gera idėja. Vyksta parodos, ta įrangą demonstruojama. Lietuvos žemės ūkio universitete per parodas galima pamatyti daug naujos ar patobulintos įrangos, jos galima užsisakyti. Pavyzdžiui, Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės institutas turi padalinį, kuris taip pat gamina naują ar tobulina seną daržovių auginimo įrangą. Daržovių auginimo technologijos sparčiai keičiasi, todėl Instituto darbuotojai patys žemdirbiams gali pasiūlyti daug įrangos. Ūkininkai naudojami tomis paslaugomis, greitai pagaminama pagal jų pageidavimus.

Tai gi negalima teigti, kad žemės ūkio mokslas atitrūkęs nuo gamybos, priešingai – jis suaugęs su gamyba.

Žemės ūkio mokslas, ypač taikomas, turi būti susijęs su gamyba. Žinoma, ne visos mokslininkų siūlomos idėjos pritaikoma, kai kurios taip ir lieka tik mokslinėse ataskaitose, bet tai visai nereikia, kad tai nereikalingi, tušti pasiūlymai. Kartais ir neigiamas rezultatas gamybos požiūriu nėra beprasmiškas mokslo požiūriu. Pagaliau jei

šiuo metu kai kurios idėjos „neprigija“, tai dar nereiškia, kad nebus pritaikytos vėliau. Kartais ir vartotojai gali būti dar nepasiruošę naujovėms. Tačiau apskritai žemės ūkio mokslas, ypač žemės ūkio inžinerija, visada su gamyba žengia ranka rankon.

Ar mūsų pastangos turi ateitį

Pabuvojus užsienio firmų parodose ir Žemės ūkio inžinerijos institute krito į akį vienas dalykas. Nagingi Lietuvos inžinerijos ir žemės ūkio mokslų atstovai nusipelnė kuo didžiausias pagarbos, nes jų darbo sąlygos toli gražu nėra paprastos, tenka dirbti ir kurti nuolatinio nepritekliaus sąlygomis. Todėl sunku būtų reikalauti, kad jų siūloma įranga pasižymėtų ypatingu dizainu ar išoriniu blizgesiu, kas labai būdinga užsienio firmų gaminiams.

Tai mūsų institutų materialinės bazės, laboratorinės įrangos atnaujinimo problema. Trūkstant lėšų materialinės bazės atnaujinimui institutų darbuotojams tenka dirbti net ir savo rankomis sukurta įranga. Užsienio mokslo institucijos ir bendrovės turi galimybių ne tik įgyvendinti idėją, bet ir sukurti išpūdingą dizainą. Deja, kartais mums stinga lėšų net idėjai realizuoti, tai apie dizainą netenka kalbėti.

Todėl ir kyla klausimas: ar tada turi ateitį mūsų pastangos? Su tuščia kišene užsienio firmų nenukonkuruosi.

Manau, kad reikėtų žvelgti iš kitų pozicijų. Stambieji ūkininkai gal ir gali sau leisti įsigyti užsienio bendro-

vių technologijų bei įrangos. Dažniausiai jie ir teikia pirmenybę užsienietiškiems gaminiams. Tačiau ar visi mūsų ūkininkai įstengs šiandien įsigyti užsienietiškos technikos? Jei mūsų vidutinės klasės vartotojai sau tokios prabangos negali leisti, tai kol kas jiems gali pakakti ir racionalių Inžinerijos instituto pasiūlymų.

Labai svarbu, kad užsienietiškos žemės ūkio mašinos ir technologijos būtų pritaikytos prie mūsų klimato sąlygų. Be to, žemdirbiams išsilyjant vis daugiau užsienietiškos technikos Instituto mokslininkai dažnai būna ekspertai vertinant užsienio technologijas bei technikos pasiūlą.

Mokslas gali padėti spręsti valstybės užduotis

Jei Lietuvos valstybė socialinės politikos srityje orientuojasi į vidurinioios klasės kūrimą, taip pat ir žemės ūkyje, vadinasi, ūkininko reikšmė valstybėje turėtų stiprėti. Juk ne dvarininkų ir ne kumečių Lietuvos norime. Jei taip, tai ką mūsų valstybė dar turi padaryti, kad mokslininkų pasiūlymai, kuriuos šiandien galėjome įvertinti, būtų labiau palaikomi?

Valstybė pagal galimybes tą palaikymą ir užtikrina. Kiek įstengiame, taikomiesiems tyrimams skiriame ir Žemės ūkio ministerijos lėšų. Pagaliau Žemės ūkio konsultavimo tarnyba iš valstybės lėšų finansuojama tam, kad mokslo žinios iš institutų būtų perduotos ūkininkams. Šiuo metu inžinerinės krypties konsultantų paklausa labai didelė, nes valstybė re-

mia žemės ūkio techniką perkančius ūkininkus. Todėl svarbu ūkininkams patarti, kokią techniką įsigyti.

O kokią techniką įsigyti?

Tai ir pasako konsultantai, padeda ūkininkams pasirinkti. Pirmiausia ta technika neturi būti per daug brangi ir sudėtinga, kad sugedus ir paėmus didelę paskolą vėliau nebūtų nuostolio. Mūsų ūkiai nėra dideli, tad reikia galvoti, kad ta technika būtų kuo racionaliau panaudojama, tiktų mūsų sąlygoms, nestovėtų be darbo, būtų kuo naudingesnė. Svarbu ir patikimumas. Firmos gamintojos arba tarpininkaujančios įmonės moka įtaigiai įtikinėti, todėl labai naudingas ir nešališkas patarimas. Žodžiu, investicijos į techniką turi atnešti kuo didesnę ekonominę naudą.

Kai girdžiu sakant, kad valstybė pagal išgales rūpinasi žemės ūkio mokslo reikalais, kyla ir tam tikrų abejonių. Jei LR žemės ūkio ministerijoje žemės ūkio mokslo reikalais rūpinasi tik vienas specialistas, tai apie kokią rūpestį galima kalbėti?

Žinoma, jei vertintume valstybiškai, tai akivaizdu, kad žemės ūkio mokslai nepakankamai finansuojami. Tai didelė problema. Mokslo darbuotojų atlyginimai taip pat nėra dideli. Jei lyginsim su kai kuriomis ES šalimis (Austrija ir kt.), jie net 10 kartų mažesni. Labai skiriasi žemės ūkio mokslų specifika, nes tai darbai labai imlus mokslas – tyrimus būtina pakartoti laikui bėgant, labai daug įtakos daro gamtinės sąlygos. Deja, skirstant lėšas žemės ūkio mokslui, ne visada į tai atsižvelgiama. Kiek priklauso nuo Žemės ūkio ministerijos, ypač aktualiems taikomiesiems tyrimams skiriame lėšų iš Kaimo rėmimo programos. O tokių problemų, kurių sprendimui tikslinga pasitelkti mokslininkus yra daug.

Tokios nuostatos oponentai pasakys taip: yra pasaulinės technologijos, puikią techniką ir technologijas kuriančios užsienio bendrovės – imkime ir naudokime, gaukime pelną ir kles-tėkime. Kam čia patiems kurti, jei geriau nepadarysime.

Paimti ir naudoti galima, tačiau perkelti technologiją iš vienos šalies į kitą nėra taip paprasta. Juk mūsų gamtinės sąlygos visai kitos ir ekonominė aplinka kitokia. Mokslininkai turi pasakyti, kaip tas technologijas pritaikyti mūsų sąlygoms. Pavienėmis idėjomis ar mintimis pasinaudoti galima, bet ir tai tik patikrinus gamyboje.

Galima išgirsti, kad Lietuvos žemės ūkis neturi perspektyvų, nesugebės konkuruoti tarptautiniu mastu. Europoje tiek prigaminata žemės ūkio produktų, kad problema – ne gaminti naujus, o parduoti jau pagamintus. Tad ir Lietuvą kai kas norėtų matyti pirmiausia

Posėdžio dalyviai – Lietuvos MA narys ekspertas, Žemės ūkio inžinerijos sekcijos pirmininkas, LŽŪU Žemės ūkio inžinerijos fakulteto dekanas prof. Algirdas Raila, LR žemės ūkio ministerijos Mokslo ir mokyimo skyriaus vedėja Vanda Elena Narušytė, Kaimo plėtros departamento vyriausioji specialistė dr. Zita Duchovskienė ir LMA narys korespondentas prof. Vytautas Konstantinas Sirvydis

kaip turizmo ir poilsio, krovinių tranzito tarp Rytų ir Vakarų, na, dar bankininkystės plėtojimui perspektyvią šali. Apie žemės ūkio mokslą tada taip pat nesą ko kalbėti.

Lietuvoje turime ir kaimą, kur gyvena apie 30 proc. šalies gyventojų. Kur juos dėti? Nuo ūkio žmonių taip greitai nenuvargsi. Be to, kaimo turizmu ne visi galės užsiimti, alternatyvia veikla taip pat galės užsiimti ribotas skaičius žmonių. Po truputį kai kur atsisakoma žemės ūkio gamybos, primamos atitinkamos programos. Vis tiek žemės ūkis Lietuvoje turės išlikti. Dėl pačių pasigamintų produktų galime būti tikri, kad jie kokybiški, o už atsivežtinį negalime garantuoti. Lietuvos gamtinės sąlygos žemės ūkiui nėra blogos. Jei Latvijoje ir Estijoje žemės ūkis išlieka, tai ką kalbėti apie Lietuvą. Tuo labiau, kad mes vis daugiau orientuojamės į ekologinę ir tausojančią žemės ūkio gamybą. Lietuvoje nėra itin didelio žemės užterštumo – tai vis privalumai.

Svarbu jausti ir pasaulinio mokslo pulsą

Kaip reiktų vertinti pastarųjų 14 metų Lietuvos žemės ūkio mokslo plėtotę? Tai buvo kilimas aukštyn ar smukimas?

Kad ir kaip būtų, bet žingsnis po žingsnio judame į priekį. Buvo slenksčių ir pakilimų, bet, palyginus su tuo, kaip atrodėme prieš 14 metų, galiu pasakyti, kad pažanga akivaizdi. Mokslo institutai generuoja idėjas, ryšiai su kitomis šalies ir užsienio mokslo institucijomis iš esmės pasikeitė. Mokslo darbuotojai pramoksta užsienio kalbų, išeina iš savo uždaro rato į atvirą visuomenę. Tai akivaizdu.

Žemės ūkio mokslas, matyt, neturėtų būti statomas į vieną gretą su kitais mokslais, nes, pirmiausia, turi būti orientuotas ne į fundamentinius, bet taikumuosius darbus, į kuo glaudesni

ryšį su žemės ūkio gamyba, gyvenimo praktika. Tie mokslai turėtų padėti kuo veiksmingiau formuoti mūsų valstybėje vidurinį gyventojų sluoksnį. Tad vertinti žemės ūkio mokslą, matyt, reiktų ne pagal publikacijų kiekį ISI žurnaluose, ne pagal straipsnių cituojamumą, bet pagal ryšį su gamyba ir aktualiaisiais valstybės sprendžiamais socialiniais uždaviniais. Žemės ūkio mokslas turi būti kuo glaudžiau siejamas su ūkininkų poreikiais. Ar tai, ką pamėginau suformuluoti, Jums neskaamba kaip erezija?

Žinoma, lazda turi du galus. Tai komieji tyrimai be fundamentinių greitai išsisėms, todėl fundamentiniai tyrimai reikalingi. Pagaliau svarbu išlikti ir bendrą Europos mokslo erdvę. Privalome jausti ir pasaulinio mokslo pulsą. Todėl dalį savo mokslinių darbų turime spausdinti ISI

žurnaluose, tačiau nereikėtų visko suvesti tik į straipsnius ir vertinimą pagal ISI žurnalus. Žemės ūkio mokslą vertinti iš tiesų reiktų pagal skirtingus negu kitų mokslo sričių rodiklius ir daugiau dėmesio turėtų būti teikiama taikomajai veiklai.

Bendradarbiauti vyriausybę ir ministerijų lygmeniu

Tačiau žemės ūkio mokslų vertinimo kriterijus nustato ne LR žemės ūkio ministerija, o LR švietimo ir mokslo ministerija.

Ne vien Lietuvoje taip yra. Ir kitose kai kuriose ES šalyse žemės ūkio mokslą finansuoja ir jį vertina švietimo ir mokslo ministerijos. Todėl EURAGRI konferencijoje Braunšveige buvo pabrėžta bendra-

Lietuvos žemės ūkio institute tiriamos pesticidų išpurškimo patikros technologijos

darbiavimo svarba ministerijų lygmeniu. Bendrą kalbą reiktų rasti ir LR Žemės ūkio bei Švietimo ir mokslo ministerijoms. Gal būt pastaroji ministerija turėtų daugiau įsiklausyti ir į šakinių ministerijų nuomonę. Ne kartą rašėme, kreipėmės kartu su Lietuvos mokslo taryba dėl žemės ūkio mokslo vertinimo kriterijų, ir dėl finansavimo – net LR Seime tie klausimai buvo svarstomi. Deja, į mūsų siūlymus Švietimo ir mokslo ministerija ne visada atsižvelgia. Todėl rezultatyvesnio bendradarbiavimo tarp atskirų ministerijų Lietuvoje pasigendame.

Ar valstybė galėtų teikti daugiau užsakymų žemės ūkio mokslui?

Valstybės užsakymai turėtų būti daromi abipusiu sutarimu: politikos darytojai turi sutarti su mokslo atstovais dėl prioritetų ir programų. Siū-

lymus turėtų teikti institutų ir mokslo produkcijos vartotojai ir, apsvačius drauge, tie pasiūlymai galėtų būti priimami. Pirmiausia reikia išgryninti problemas (jų yra daug) ir pagal prioritetus sudaryti tų problemų sprendimo programas. Kad jos būtų išspręstos, būtina telkti mokslo ir pavienių žinybų – Aplinkos apsaugos, Žemės ūkio ministerijų – pajėgas.

Tai ir būtų kompleksiško pavyzdys, sprendžiant problemas?

Iš dalies – taip. Be to, tai atitinka Braunšveige EURAGRI konferencijoje išsakytą svarbiausią mintį, kad turi būti bendradarbiaujama ministerijų lygiu. Lietuvoje turime išgirsti, ką siūlo ir į ką dėmesį kreipia Europos mokslo bendrija.

Dėkoju už pokalbį ir išsakytas mintis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Karstelėjęs gaivaus gėrimo gurkšnis (2)

Pradžia Nr. 12

Mokslo Lietuvos 300-ojo numerio pasirodymo ir 301-ojo numerio sutiktuvių proga vyko išplėstinis Lietuvos mokslininkų sąjungos Tarybos posėdis, kuriame nagrinėta ir mūsų laikraščio vieta mokslo bendruomenėje. Spausdiname posėdžio dalyvių mintis, kurios tikriausiai pravers ateityje rašant mokslininkų laikraščio istoriją.

Koks turėtų būti Mokslo Lietuvos laikraštis

Viktoras Alekna, buvęs tremtinys, lietuviškosios spaudos veteranas, Lietuvos rašytojų sąjungos ir Lietuvos žurnalistų draugijos narys, Stasio Lozoraičio premijos laureatas.

Tie, kurie skaito *Mokslo Lietuvą*, pastebėjo, kad į jos puslapius visai neseniai pateko ir mano pavardė. Turiu pasakyti, kad nors, palyginti, esu senas žmogus, bet tiesiogiai su mokslu bendradarbiauau nedaug. Nesu mokslininkas, todėl šiandien man klausantis kai kurių šio posėdžio dalyvių minčių, ne iš karto susivokiau, kodėl čia kalbama apie Lietuvos mokslininkų sąjungos, o ne *Mokslo Lietuvos* redakcijos darbą. Taigi ėjau į laikraščio jubiliejinio numerio sukaktį, o patekau į posėdį.

Kaip aš įsivaizduoju *Mokslo Lietuvos* laikraštį? Jeigu pažvelgsime į mū-

„Mokslo Lietuvos“ internetinio puslapio redaktorius Valentas Daniūnas, lietuviškos spaudos veteranas Viktoras Alekna, mokslo istorikas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir fizikas prof. Konstantinas Repšas, pasitinkant 301-ąjį „Mokslo Lietuvos“ numerį

sų spaudą nuo seniausių laikų, nuo Jono Basanavičiaus *Aušros*, vėliau XX a. pradžioje vėl pasirodžiusios *Aušros*, tie laikraščiai juk teikė informaciją ne tik apie paprasčiausią kasdienybę, bet ir apie mokslo pasiekimus. J. Basanavičius jau pirmuose *Aušros* numeriuose rašė apie Lietuvos pilis – tai Lietuvos istorijos mokslo sritis. 1911 m. išėjo kitas laikraštis, pavadintas *Aušra*, kurį visai neseniai man teko vartyti. Nustebau, kad kaimui skiriamas laikraštis, paprastiesiems Lietuvos žmonėms, o spausdinami straipsniai apie naujus to meto išradimus. Skaitytojai supažindi-

nami su telefonu, telegrafu ir panašiais dalykais.

Taigi manau, kad laikraščio paskirtis – ne spręsti mokslo problemas, o apie mokslo pasiekimus pasakoti skaitytojui, kuris su tuo mažiau susipažinęs. Pastaruoju metu vartydamas *Mokslo Lietuvą* (aš ją neseniai pradėjau vartyti – gal prieš porą trejetą metų), iš tikrųjų ir randu nemažai tokių straipsnių, kuriuose svarstomi mokslininkų pasiekimai. Tai labai gerai. Tik man skaitant kai kuriuos straipsnius, kyla klausimas, ar kiekvienas žmogus „įkąs“, kas juose dėstoma. Tie straipsniai galėtų būti pa-

prasčiau parašyti, lietuviškiau.

Kodėl lietuviškiau? Šiandien lietuviškoji spauda labai krypta į vadinamąjį globalizmą. Paėmę kalbotyros, literatūros problemų ar filosofijos žurnalus, pagaliau istorijos dalykams skirtus spaudinius, taip pat ir tų sričių knygas, visur rasime nepaprastai daug svetimų žodžių. O juk turime nepaprastai turtingą lietuvių kalbą. Kad ir 20 tomų *Lietuvių kalbos žodynas* – jokia kita tauta pasaulyje tokio žodyno neturi. Žodingoji rusų tauta sugebėjo išleisti tik 8 tomų *Rusų kalbos žodyną*. Lietuvių kalba turi tiek žodžių, kad jais puikiausiai ga-

lime išsiversti, rašydami bet koki populiarų straipsnį. Galimas dalykas, kad mokslo žmonėms reikia laikraštįje ir mokslinės straipsnių, bet jei laikraštis skirtas didesniai skaitytojų sluoksniui – toks laikraštis turėtų būti ir *Mokslo Lietuva* – tai jame turi būti gana populiariai dėstomos mintys.

Man atrodo, kad *Mokslo Lietuvos* dažniausiai kalbama apie techniškiausius dalykus, rašo technikos sričių mokslininkai. Tačiau istorikas Juozas Jurginis dar prieš keliasdešimt metų technikos net nelaiškė mokslu.

Nukelta į 20 p.

Paribio žmonės Prūsijoje, Lietuvoje ir Mozūrijoje (1)

Tokiu pavadinimu gegužės Nidoje vyko mokslinė konferencija, skirta Rytų Prūsijos istorijai XIX–XX a. Konferencijoje dalyvavo daugiau nei 60 vokiečių, lietuvių (mažlietuvių ir didlietuvių), tarp jų būrelis iš Klaipėdos ir Šilutės, lenkų bei mozūrų. Ją organizavo *Academia Baltica*, Thom'o Mann'o kultūros centras Nidoje, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas ir draugija *Borussia* (lotyniškas Prūsijos pavadinimas) Olsztynė. Konferencija vyko Nidos kultūros centre *Agila*.

Seminaro dalyvius sušildė ir įkvėpė rimtam moksliniam darbui bei diskusijoms dr. Ruth Leiserowitz iš Berlyno, draugijos *Borussia* pirmininko pavaduotojo dr. Wiktor'o Knercer'o iš Olsztyno ir minėto dr. Ch. Pletzing'o įvadinės kalbos. Thomo Mann'o kultūros centro (įkurto 1995 m.) Nidoje darbuotoja Jurgita Aniūnaitė papasakojo apie jo veiklą. R. Leiserowitz, Ch. Pletzing, W. Knercer pabrėžė, kad per paribio zoną – Kuršių neriją – vykdavęs aktyvus žmonių bendravimas, kad jų tautybę kartais sunku nustatyti, nes kai kurie ją keitė. Paribio gyventojų patronas buvęs Liudvikas Martynas Gediminas Rėza iš Karvaičių kaimo, vėliau Karaliaučiaus universiteto profesorius, rektorius, Kristijono Donelaičio poemos *Metai* vertėjas į vokiečių kalbą (1818 m. Karaliaučiuje), kaip karo kapelionas – žygių po Vakarų Europą prieš Prancūzijos imperatoriaus Napoleono I armijos dalyvis.

Labai konstruktyvus, dalykiškas, tinkantis besivienijančiai demokratinei Europai buvo dr. Dietmar'o Albrecht'o pranešimas *Paribio žmonės Prūsijoje*. Lietuvoje, Vokietijoje, Lenkijoje, net Kaliningrado srityje (Karaliaučiaus srityje) šis vokiečių politologas ir sinologas vadinamas draugystės tiltų tarp tautų statytoju, naujų bendradarbiavimo santykių konstruktoriumi, moraliniu autoritetu. Tai D. Albrecht'as 1977–1991 m. Sankelmarko akademijoje netoli Flensburgo, 1991–2000 m. *Ostsee-Akademie* (Baltijos akademija) Traveimundeje ir nuo 2000 m. *Academia Baltica* Liubeke surengė seminarų, konferencijų apie Baltijos šalių problemas. Nemažai jų skirta prūsų, Prūsijos bei Mažosios Lietuvos praeičiai, Karaliaučiaus krašto ateičiai. Jose teko laimėti dalyvauti ir lietuvių mokslininkams, taip pat šio rašinio autoriui. Lietuvių bičiulis D. Albrechtas buvo Mažosios Lietuvos patriarcho Martyno Jankaus palaikytis iš Flensburgo prie Baltijos vakarinio kranto į Bitėnus perkėlimo 1993 m. iniciatorius, T. Mann'o kultūros centro Nidoje vienas steigėjų. Apie vokiečius, lietuvius, lenkus bei mozūrus Prūsijoje parašė vertingą vienintelę tokią knygą *Keliai į Sarmatiją. Dešimt dienų Prūsijoje*. Tai klasikinės pavyzdys, kaip reikia suartinti tautas, žmones, religijas, surasti jungiamąsias grandis. Vykstant globalizacijos procesams, besivienijančios Europos šalims aktualus tautų tapatumas, savo tautybės išsaugojimas.

Pranešėjas dr. D. Albrecht'as atkreipė klausytojų dėmesį, kad sunku suvokti, jog tik keli kilometrai į pietus nuo Nidos – jau Rusijos valdomas Karaliaučiaus kraštas, pagrindinė Mažosios Lietuvos dalis. O juk nuo 1422 m. Melno taikos iki 1914 m. prasidėjusio Pirmojo pasaulinio karo siena tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, vėliau etninės Didžiosios Lietuvos ir Prūsijos (konkrečiai – Mažosios Lietuvos) buvo pastoviausia Europoje. Reikia įveikti sienų barjerus, atsiverti pasauliui ir kalingradiečiams. Tik per Septynerių metų karą, XVIII a. viduryje, Rusija kelerius metus buvo okupavusi Prūsiją. Tautų draugystės, geros kaimynystės pavyzdžiu dr. D. Albrecht'as pateikė Johan'o Gotfried'o Herder'io (1744–

Nidos žvejų uostas (iki 1939 m.)

1803) gyvenimą bei kūrybą.

Pasaulinio masto filosofo, profesoriaus Immanuel'io Kant'o mokinys J. G. Herder'is Albertinoje – Karaliaučiaus universitete – laikėsi imperatyvo *teisingumas, tolerancija, išmintis*. Kitas genijus – Tolminkiemio kunigas, poetas Kristijonas Donelaitis. Poeto *Metų* vertėjas į vokiečių kalbą (1894 m.) prūsų kilmės rašytojas Liudvikas Passarge, tvirtinęs, kad jei K. Donelaitis būtų rašęs didžiosios tautos kalba, tai jau tada garsėtų pasaulyje. Nustebino vieno iš seminaro dalyvaujančių vokiečių nuomonė, esą K. Donelaitis lietuviškai išmokęs Karaliaučiuje. Po Antrojo pasaulinio karo atėjūnai sugriovė jo gimtuosius Lazdynėlius netoli Gumbinės. Dykra virtusioje žemėje lietuviai poetui pastatė paminklą, pasodino ažuolų giraitę. Tolminkiemis, pavadinimas Čistyje Prudy, virto „griaznyje“ – apleistas, purvinas apgriautas kaimas. Tik Tolminkiemio atstatyta evangelikų liuteronų bažnyčia, pirmoji atstatyta Kaliningrado srityje, ir Donelaičio memorialinis muziejus yra to suniokoto krašto šviesulys. Įvairių tautybių žmonių gyvenama Čistyje Prudy. Mokslininkas pateikė pavyzdį kaip užsiliko viena vokiečių. Kad jos nepersekiotų, ištekojo už nugalėtojo rusų.

A. Albrecht'o *credo*, išreikšta jo knygoje: *Mes gyvename Sarmatijos laikais. Lenkai ir rusai, lietuviai ir vokiečiai susitinka Prūsijos žemėje. Skirtinga jų istorinė ir visuomeninė patirtis, todėl apibūdinti šitą kraštą sunku. Bet jeigu šiandien ten gyvenantys neatras jo, jeigu jie nesitikės savimonės, netaps sąmoningi naujoje tėvynėje, ten tarp šovinizmas. O jeigu jie suaugęs su mūsų protėvių žeme, drauge atsakingai rūpinsis supančių pasauliu, tada sugyvens taikiai ir atsispirs ekstremizmui*. Tokia ateitį mato žymus politologas, tautų santarvės propaguotojas. D. Albrecht'as pabrėžė, kad vokiečiai kunigai mokėjo lietuviškai, o lietuvininkų-mažlietuvių Mažojoje Lietuvoje išliko iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos, t. y. iki 1945 metų.

Dar vienas genialus kūrėjas – L. M. G. Rėza, pirmasis į vokiečių kalbą išvertęs ir išleidęs K. Donelaičio *Metus*. Pasak D. Albrecht'o, tai ryšininikas tarp tautų. Parašė odę Vundenavos

(Honedos, Balgos) gynėjams prūsams, kai juos užpuolė kryžiuočiai. Toliau į pietus Šventapilė (vokiškai *Heiligenbeil*), apylinkėse vyko aršūs Vokietijos ir Sovietų Sąjungos kariuomenių mūšiai, iš to pragaro vokiečiai per Aistmares bėgo į Vakarus. Tarp jų buvo karys, būsimasis VFR kancleris, baronas Richard'as Weizsaecker'is. Donelaitis, Rėza lietuvių savimonę praturtino valstybingumo samprata. Jų pasekėjas – Vydūnas, savo filosofijos kūriniams jungęs Vakarų iš Rytų. Dar vienas lietuvininkų šviesulys – Mažosios Lietuvos patriarchas spaustuvininkas Martynas Jankus. Atstatytoje jo spaustuviėje Bitėnuose įrengtas memorialinis muziejus. Ant Rambyno vydiniečių gražiai sutvarkytose kapinaitėse kuriasi lietuvininkų veikėjų panteonas. Iš Vokietijos pervežti Vydūno, M. Jankaus, Valterio Kristupo Banaičio palaikai. Tilžis-kis Johann'as Bobrowsk'is apdainavo Rytų Prūsijoje kartu gyvenusių vokiečius, lietuvininkus, lenkus bei mozūrus, žydus. Lietuvių ir vokiečių santykius Klaipėdos krašte vaizdžiai aprašė rašytoja, savotiška krašto metraštininkė Leva Simonaitė. D. Albrecht'as pabrėžė, kad buvęs Kaliningrado srities kultūros paveldo pirmininkas peterburgietis rašytojas Jurijus Ivanovas pralaužė nepasitikėjimo tarp vokiečių ir rusų sieną. Buvęs Raudonosios armijos pulkininkas J. Odincovas yra Karaliaučiaus katedros atstatymo iniciatorius. Kaliningradiečiai pagerbė prūsų kilmės poetę Agnes Miegel (Migelytė), pirmajai iš vokiečių pakabinę atminimo lentą ant namo Karaliaučiuje, kuriame ji gyveno. Tačiau rusams ji žinoma. Tiesa, ji garbino nacionalsocialistus, bet daugiausia kūrinių parašė iki 1933 m., iki A. Hitlerio atėjimo į valdžią. Tačiau pražiopsota proga gražinti Königsbergo (Karaliaučiaus) vardą, nes jau netrukus bus švenčiamas miesto, bet kaip Kaliningrado, 750 metų jubiliejus. Tačiau Kaliningrado srityje atlikta ir gerų darbų. Žinoma, Lenkijos valdomoje likusioje buvusioje Prūsijoje atlikta daug daugiau kultūros paveldo išsaugojimo darbų.

Borussios draugijos pirmininko dr. R. Trabos pranešimas skirtas „šiaurės Atlantidai“ – Varmijai. Atlantida – Atlanto vandenyne žlugusios civilizacijos

mitas. Taip ir Rytų Prūsijoje neliko senųjų gyventojų. Varmė, arba Varmija – tai buvusi prūsų varmių žemė Prūsijos viduryje. Nuo 1945 m. priklauso Lenkijai. Pažymėta, kad po 1989 m. pasikeitė Lenkijos politika, požiūris į rytinius kresus – paribio sritis (tokiems kresams tarpukary priklausė ir Vilniaus kraštas). Atsisakyta XIX a. sukurtos mito, kad Lenkija esanti stipri, valdydama pasienio sritis. Neliko kresų misijos ideologizavimo ir mitologizavimo. Jaunimas domisi tėvų žeme Rytų Prūsija, bet netiki mitais. Kresai traktuojami ne nacionaliniais, o bendratautininiais interesais. Tokia nuostata lenkams po 1945 m. atitekusioje Rytų Prūsijos dalyje diegia ir *Borussia*. Jaunimui karas ir pokaris – tolma praecitis. Ieškoma prūsų, vokiečių, lenkų bei mozūrų kultūrų palikimo kaip bendro gyvenimo reliktų.

Borussios draugijos pirmininko pavaduotojas dr. W. Knercer'is pabrėžė, kad mes kilę iš Varmijos ir Mozūrijos, kur gyveno prūsai, vokiečiai, varmiakai, lenkai-mozūrai, lietuviai, taip pat apsigyveno pokario lenkai. Tai mūsų bendra Tėvynė. „Šiaurės Atlantidos“ įvaizdį reikia paversti realybe. Tai neturi nieko bendro su nacionalizmu. Lenkai myli tą kraštą, kuriame apsigyveno po karo. Įveikė svetimumo jausmą. Atsikėlėliai negali gyventi be mitų gerąja prasme. Jiems „šiaurės Atlantida“ esanti praecitis atmintis, pagarba žemei, kurioje gyvena, savastis, senųjų gyventojų kultūrų identifikavimas ir paveldo išsaugojimas. Vietoj mistinės Rytų Europos, vartojamas terminas Vidurio Rytų Europa.

W. Knercer'is tautybių gražaus gyvenimo pavyzdžiu pateikė XVIII a. Varmijos (1466–1772 m. priklausė ne Prūsijos valdovams, o Lenkijai) vyskupo I. Krasickio rūpesčiu įkurtą draugystės sodą-parką. Tėn suvažiuodavo Prūsijos, Lenkijos ir Lietuvos, net Rusijos didikai. Dvare buvo ažuolų alėja, netoliese – ežeras su salomis. Šiais laikais lenkai ir vokiečiai sutvarkė sąvartyną paverstas kapines. Ir tai pradžia įveikti barjerus žmonių sąmonėje.

Įdomus buvo dr. S. Pocytes' pranešimas *Mažlietuviai pasienyje. Jų padėtis XIX–XX a. pradžioje*. Mažlietuviams būdingas sąžiningumas, darbštumas,

taupumas. Asimiliacijos procesą spartino akulturacija, visuomenės modernizacijos procesai. Svarbiausias jų siekis – vartoti gimtąją kalbą viešajame gyvenime, galimybė ja melstis bažnyčioje. Mažlietuviai buvo lojalūs Prūsijos valstybei, monarchui. Draugijų (1895–1914 m. Mažojoje Lietuvoje jų veikė apie 30), partijų veikla iš esmės buvo apolitiška. Kai Rusijos valdžia Didžiojoje Lietuvoje 1864–1904 m. buvo uždraudusi lietuvišką spaudą, Mažojoje Lietuvoje išspausdinta apie 1480 knygų, kitų leidinių, skirtų broliams didlietuviams. Mažlietuviai netaupo modernia tauta, o tik etnine grupe. Vis dėlto, anot dr. S. Pocytes, buvo gana daug išsilavinusių ūkininkų.

Juodkrantiškė dr. Nijolė Strakauskaitė kalbėjo apie L. M. G. Rėzą kaip paribio kultūros asmenybę. Pats rašė, kad tėvai vokiečiai (lietuvių literaturologų, pavyzdžiui, prof. Albino Jovaišo, prof. Leono Gineičio nuomonė kita). Jam tėvynė – Prūsijos karalystė, o ne Mažoji Lietuva. L. M. G. Rėza reišė jausmus prūsams, lietuvininkams, tačiau jautėsi prūsų kaip Prūsijos gyventojas. Tai valstybinis patriotizmas. Tiesa, autobiografijoje jis rašė kilęs iš lietuvių, prie Liudviko Martyno įrašė Gedimino vardą, žavėjosi Gedimino, Vytauto kovomis su kryžiuočiais. Pasak dr. N. Strakauskaitės, tai taktinis manevras, – kad Karaliaučiaus universitete išliktų Lietuvių kalbos seminaras (savotiška katedra), kurio vadovu daugelį metų buvo prof. L. M. G. Rėza. 2003 m. pirmą kartą lietuvių kalba paskelbtas (vokiečiai dar nepaskelbė) jo *Dienoraštis*. Kaip ir I. Kant'as, L. M. G. Rėza liko vingingis. Šiais metais Kaliningrade ketinama įrengti Rėzos skverą ir pastatyti skulptūrą. Dr. N. Strakauskaitė ir dr. R. Leiserowitz'ius seminaro dalyviams surengė ekskursiją po Mirusias kopas nuo Nidos iki Juodkrantės.

Noel'is Rademacher'is iš Berlyno, kurio senelė kilusi iš Rytų Prūsijos, kalbėjo apie sunkią to krašto padėtį po Vokietijos pralaimėto Pirmojo pasaulinio karo ir 1919 m. Versalio taikos sutarties. Po jos Rytų Prūsija tapo sala, apsupta kaimynų. *Dauguma rytprūsiečių save laikė pralaimėjusiais ne karą, o taiką*, – pabrėžė pranešėjas. Po Versalio sutarties, anot jo, karas nesibaigė. Vokiečiai ginklavosi, nes bijojo bolševikinės Rusijos ir Lenkijos išiveržimo į Rytų Prūsiją. Stiprėjo nacionalizmas, buvo eskaluojamas lenkų užpuolimo pavojus, kurstoma neapykanta jiems. Milijonus markių Vokietija skyrė 1920 m. plebiscitui (referendumui) Mozūrijoje. Lenkų veikėjas Worbicki's, bendraudamas su Reicho komisaru Wilhelmu von Gailiumi (prūsaiškai „gailis“ – baltas; galbūt jis prūsų kilmės), agitavo Mozūrijos ir Varmijos lenkus balsuoti už likimą Vokietijos sudėtyje ir prieš prisijungimą prie Lenkijos. Esą vokiečiai į tuos kraštus atnešė aukštą kultūrą, civilizacijos privalumus, o lenkai esą skurdžiai. Neva, jei plebiscitą laimėtų lenkai, Mozūriją užplūstų Lenkijos žydai. Vokiečiai propagandininkai kalė gyventojams mintį, kad jei mozūrai balsuos už pasilikimą Vokietijos sudėtyje, jie būsią pripažinti lygiateisiais vokiečių tautos piliečiais. Buvo sukurta masinė anti-lenkiška psichožė ir aukštinta Vokietijos kariuomenės, vadovaujamos feldmaršalo P. Hindenburg'o, 1914 m. pergalė prieš Rusijos kariuomenę Tannenbergo mūšyje, esą tai revanšas už Vokiečių ordino sutriuškinimą 1410 m. Žalgirio mūšyje. Smogikų būriai puldinėjo lenkų patriotų organizacijas, vyko lenkų žudynių. Tokiomis sąlygomis plebiscitą laimėjo konservatyvios jėgos.

Bus daugiau

Dr. Algirdas Matulevičius

KTU robotų kūrėjai – gabiausi Lietuvoje

Kauno technologijos universiteto (KTU) jaunieji robotų kūrėjai savo išradingumu pralenkia kitų aukštųjų mokyklų studentus. Tuo galėjome įsitikinti Vilniuje, LITEXPO rėmuose parodos *Mokslas – 2004* metu vykusiose pirmosiose respublikinėse robotų varžybose. Per ekspozicijos atidarymą, LR Ministrą Pirminką dr. Algirdą Brazauską ir kitus garbius svečius žavėjo mechatroniką pamėgusių jaunuolių entuziazmas. Robotų varžybose visas tris premijas laimėjo KTU atstovai.

Laurus atnešė robotas „Elinta-2K“

Nugalėtojai KTU Elektrotechnikos ir automatikos fakulteto ketvirtakursiai Gintaras Kučinas ir Vilmantas Kussatas pasakojo, kad pradėti domėtis robotais juos paskatino fakulteto studentų atstovybė ENDI bei KTU studentų mokslinė draugija. Po sėkmingo pasirodymo parodose Latvijoje ir Lenkijoje subrendo idėja dalyvauti pirmąkart šalyje organizuojamose robotų kūrėjų varžybose, kurias inicijavo fakulteto studentų atstovybė ir bendrovė FESTO. *Norėjome pamėginti įgytas žinias pritaikyti konstruodami mechatronikos įrenginį, eksperimentuodami, iškodami geriausio sprendimo*, – kalbėjo G. Kučinas ir V. Kussatas. Ketvirtakursiai sakė, kad jų roboto kūrimas siejosi su bakalauro darbo tema. Jie už patarimus ir pagalbą labai dėkingi darbo vadovui Arūnui Lipnickui. Ačiū sakytą ir rėmėjams iš UAB *Elinta* (kūrinys pavadintas *Elinta-2K*). Bendrovės vadovas Vytautas Jokūzis ne tik skatino jaunuolius, bet ir patarinėjo studentams brandinti originalias idėjas. Į šią komandą noriai įsitraukė ir *Ažuolo* vidurinės mokyklos moksleivis Laurynas Jokūzis. Prie pelniusių laurus robotų varžybų kūrinio visa trijulė triušė beveik keturis mėnesius.

Pagal varžybų nuostatus, konkursiniai robotai turėjo būti valdomi nuotoliniu būdu, vaizdą matant monitoriaus ekrane. Robotas, arba manipulatorius, turėjo nuvažiuoti 4 metrų ilgio ir metro pločio taku, paimti iš dėklo virtą kiaušinių, apsisukti, nuvažiuoti kelią atgal ir įdėti kiaušinių į tokį pat dėklą. *Labiausiai jaudinomės, kad skubėdamas mūsų protin-gasis įrenginys nepamestų kiaušinio*, – kalbėjo laureatai. Komisija, vertinusi, kaip visi robotai atliko užduotį, pripažino, kad *Elinta-2K* pasižymi pozicionavimo tikslumu, o užduoties atlikimo laikas geriausias – 21 sekundės.

Manipulatorius „Siemens“ – antrasis

Robotų kūrėjų varžybose antrąją vietą laimėjo kiti du KTU Elektrotechnikos ir automatikos fakulteto ketvirta-

kursiai Deividas Kasperas ir Justinas Taruška. Vadovaujami prof. Viliaus Geleževičiaus, jie sukūrė robotą *Siemens. Mūsų kūrinys – judantis triratis. Kad lengviau pasisuktų, tarp abiejų užpakalinių ratų įmontuotas diferencialas. Manipulatoriaus „ranka“ – keturių laisvės laipsnių. Kiaušiniui paimti skirtam griebtui panaudojome oro kompresoriaus valdomą čiulptuvą. Taip darėme dėl ekonomiško ir patikimumo*, – su savo išradimu supažindino D. Kasperas. J. Taruška papildė, kad įgyvendinant sumanytą daug padėjo firma *Siemens* (todėl kūrinys ir pavadintas šiuo vardu). Roboto kūrimo ir gamybos kaštai – apie penki tūkstančiai litų. *Už paramą nuoširdžiai dėkojame bendrovės technikos direktoriui Rokui Latkauskui ir marketingo vadovei Linai Vasiliauskienei*, – teigė vaikinai.

Dar viena KTU trijulė – Gediminas Lukšys, Saulius Pempė bei Romas Šleževičius, pristatę robotą *Skorpi*, buvo įvertinti trečiaja premija. Apdovanodamas jaunuosius techninės kūrybos entuziastus, KTU mokslo prorektorius prof. Vytautas Ostasavičius pasidžiaugė, kad visi pirmųjų šalies aukštųjų mokyklų robotų kūrimo varžybų apdovanojimai teko šio Universiteto auklėtiniais. Be minėtų nugalėtojų bei prizinkų čia gerai įvertintas ir robotų kūrėjų kolektyvas iš KTU Panevėžio instituto.

Beje, tuo pat metu LITEXPO vyko ir atviros kolegijų mechatronikos varžytuvės. Jose dalyvavo techninės kūrybos entuziastai iš Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Suomijos, Vokietijos ir Nyderlandų. Nugalėtojai pripažinti olandai. Vilniečių komanda užėmė trečiąją vietą, o Kauno kolegijos mechatronikos mėgėjai buvo ketvirtieji.

Robotų tematiką plėtos magistrantūroje

Neseniai bakalauro diplomus gavę minėti KTU Elektrotechnikos ir automatikos fakulteto absolventai žada tęsti studijas magistrantūroje. Tiesa, D. Kasperui ir J. Taruškai studijos prasidės vėliau, nes jie pusmečiui išvyksta stažuotis į Vokietiją.

Magistrantūros tyrimų temos šiam ketvertui jau gana aiškios – jie pasiryžę sukurti intelektualines ir dar manevringes robotus. Vaikinai jau pajuto kūrybinį pasitenkinimą ir mano, kad protinių mašinų konstravimas dar ilgai bus jų pomėgis. *Galbūt kada nors pasiseks sukurti robotą, kuris tvarkys namus, pjaus žolę, atliks kitokių namų ūkio darbus. Dabar, pavyzdžiui, Japonijoje tokie robotai jau nebe naujiena. Labai norėtume patys pajusti malonumą juos konstruojant*, – dalijosi mintimis robotų kūrimo entuziastai.

Specialistai taip pat gerai įvertino KTU auklėtinių sukurtų robotų savybes: originalumą, gana geras technines savybes, patikimumą, tai, kad jie gali judėti bet kokiomis sąlygomis.

Vilius Misevičius

DĖMESIO!

Primername, kad nuo liepos mėnesio antros pusės *Mokslas Lietuvos* redakcija atostogaus. Su skaitytojais susitikime rugsėjo mėnesį.

Redakcija

Prisimenant didį lietuvių tautos sūnų arkivyskupą Mečislovą Reinį

Lietuvoje yra nemažai tautai, jos istorijai, kalbai, įvairioms mokslo, visuomeninio gyvenimo sritims nusipelnusių žmonių. Ne visada juos sugebama deramai pagerbti. Turime prisipažinti – tai mums nedaro garbės.

Vienas tokių, ypač šiandienos jaunimui menkai žinomų žmonių, yra iškilusis katalikų Bažnyčios hierarchas, žymus pedagogas, mokslo, spaudos, visuomenės veikėjas, sovietų kankinys, popiežiaus paskelbtas Dievo Tarnu – kandidatu į šventuosius. Tai buvęs amžinos atminties mano profesorius Vytauto Didžiojo universitete Kaune 1939–1940 m. arkivyskupas Mečislovas Reinys. 1940–1947 m. jis jau buvo Vilniaus arkivyskupas, 1947–1953 m. Vilniaus ir Vladimiro kalėjimų kalinys, nukankintas ir 1953 m. lapkričio 8 d. pakastas ten bendrame kape, iš kur, kaip žemės sauja simboliškai sugrįžęs 1989 m., atgulė Utenos rajono Daugailių bažnyčios šventoriuje.

Jis man prieš akis visada išskyla kaip žvalus, paprastas, studentų mylimas psichologijos profesorius, sugebėjęs ne vien perteikti žinių, bet ir sužadinti pomėgį savo dėstomam dalykui. Arkivyskupas M. Reinys mano atmintyje neišdildomai įsiminė dėl pas jį 1940 m. birželio 15 d. išlaikyto psichologijos egzamino, po kurio, nešina studento pažymių knygele su įrašytu penketu (tada – *labai gerai*), išbėgau į Laisvės alėją. Čia pamaciau riedančius pirmuosius okupacinės sovietų armijos tankus...

Šiomet suėjo 120 metų nuo M. Reinio gimimo (1884 m. vasario 25 d.) ir 51 metai nuo jo žūties viename žiauriausių sovietų kalėjimų. Šios sukaktys buvo paminėtos Vilniaus Arkikatedroje, Daugailiuose ir daug kur kitur. Organizuota konferencijų, skaityta paskaitų visuomenei, mokslieviams, siekiant supažindinti su arkivyskupo kankinio biografija, mokslinė, pedagoginė, sielovados, kultūrinė veikla. O ji buvusi nepaprastai aktyvi, ryžtinga, užtat ir užkliuvo tiek naciams, tiek sovietams.

Visa tai gana išsamiai aptarta nedidelėje Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimo centro vyr. mokslo darbuotojos dr. Aldonos Vasiliauskienės knygoje *Arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos* (išleido leidykla *Indra*, Utena, 2003 m.). Kaip pažymėta labai meniškame šios knygos antrajame viršelyje, *tai pirmasis tokio žanro leidinys, išleistas Lietuvoje [...] apie unikalią, visai lietuvių tautai reikšmingą Asmenybę, rodančią pavyzdį ieškančiam Gėrio*.

Veikalą sudaro įžanginis autorės žodis, du apibendrinamieji skyriai – *Arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos*, *Arkivyskupo Mečislovo Reiniui pagerbti*, – priedai, mokslinių studijų ir literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba ir asmenvardžių rodyklė. Pradedama *Malda prašant Dievą pripažinti arkivyskupą M. Reinį šventuoju* ir spalvota faksimile Vilniaus Katedros Lietuvių komiteto bei choristų pasirašytu sveikinimu JE arkiv. M. Reiniui 1943 m. sausio 1 d. jo vardinių proga. Veikalą puošia 29 spalvotos ir 9 spalvotos nuotraukos, keletas Arkivyskupo laiškų bei įvairių dokumentų faksimilės.

Pasirodo, M. Reinys buvo jauniausias, vienuoliktas vaikas. Jo tėvai ūkininkai, Jeronimas ir Julijona Reiniai, gyveno Utenos apskrityje Daugailių valsčiuje Madagaskaro kaime. Tėvui anksti mirus, vyresnieji broliai M. Reinį išleido į mokslus. Jis studijavo teologiją Petrapilio dvasinėje akademijoje, paskui filosofiją, teologiją, gamtos mokslus ir psichologiją Liuveno universitete (Belgijoje), Strasbūro universitete (Vokietijoje). Studijų metais aplankė daugelį Vakarų Europos šalių, išmoko net 9 kalbas, 1912 m. prancūzų kalba parašė ir apgynė filosofijos daktaro disertaciją *Vladimiro Solovjovo dorovės pagrindai*. Grįžęs į Lietuvą, 1914–1922 m. darbavosi Vilniuje, kur buvo Lietuvos mokslo draugijos viceprezidentas, Lietuvių švietimo draugijos *Rytas* pirmininkas, skaitė paskaitas Vilniaus kunigų seminarijoje, kūrė lietuviškąją psichologijos terminiją, parengė ir išleido pirmąjį lietuvišką psichologijos vadovėlį. 1922–1940 m. M. Reinys profesoriaus Vytauto Didžiojo universitete, prisidėjo prie Lietuvių katalikų mokslo akademijos įkūrimo, buvo pirmasis jos mokslinis sekretorius, vienerius metus dirbo Lietuvos užsienio reikalų ministru. 1926 m. buvo konsekruotas vyskupu, rūpinosi Lietuvos Bažnytinės provincijos įsteigimu, Lietuvos ir Vatikano konkordato sudarymu, santykiais su Sovietų Sąjunga, taip pat aktyviai prisidėjo prie katalikiškųjų jaunimo organizacijų veiklos, studijoje *Rasizmo problema* išnagrinėjo fašizmo ir komunizmo esmę.

Bet sunkiausias Ganytojo gyvenimo laisvėje laikotarpis, – kaip teigia knygos autorė, – buvo 1940–1947 m., kada Vatikano pakeltas arkivyskupu turėjo perimti Vilniaus arkivyskupijos valdymą. Tuo laikotarpiu bemaž visi jo šeimos nariai ir artimieji sovietų ištremti į Sibirą, jis pats buvo nuolat sekamas ir perse-

kiojamas dėl tuometinės ir ankstesnės savo veiklos, kol pagaliau buvo suimtas ir nukankintas kalėjime.

Antrajame knygos skyriuje apžvelgiama pavienių asmenų, Vilniaus arkivyskupijos vadovybės, žiniasklaidos pastangos išaukštinti arkivyskupą Mečislovą Reinį kaip Lietuvai ir Bažnyčiai nusipelnusia iškilą asmenybę po Lietuvos Atgimimo. Buvo surengta konferencijų, skaitytos paskaitos visuomenei, moksleivijai ir kita. Arkivyskupo Kankinio įamžinimu ypač rūpinasi jo gimtosios Daugailių parapijos klebonas kanauninkas Petras Baltruška. Jis surinko labai daug dokumentinės medžiagos, įamžino jo atminimą simboliniu kapu ir kryžiumi. Chronologine tvarka knygoje suregistruoti ir apibūdinami visi visuomeniniai renginiai, vykę M. Reinio priminimui.

Veikalo *Prieduose* skelbiama pluoštas įvairių asmenų prisiminimų apie M. Reinį, taip pat žiupsnelis jo paties minčių apie lietuvių charakterį, šeimos, visuomenės, mokyklos vaidmenį tautos kultūros ugdymui ir kita. Ypač šiandien vertinga šio didžiojo mokslo žmogaus, pedagogo, Tėvynės patrioto mintis, kad *Mūsų tautos egzistencija bus patikrinta tik kultūros aukštumu. Tai verčia katalikus* (sakyčiau – visus Lietuvos piliečius – A. Vyšniauskaitės past.) *susirūpinti ne tik grynojo mokslo, bet ir žmonių bei tautos egzistencijos klausimais, kadangi „miršta tik tos idėjos, už kurias niekas nemiršta“...*

Dr. Aldonos Vasiliauskienės knyga *Arkivyskupo Mečislovo Reinio gyvenimo ir veiklos datos* ne vien paminklas Dievo Tarnui arkivyskupui Mečislovui Reiniui, kandidatui į mūsų šventųjų būrį, bet ir vertingas įnašas, padedantis giliau suvokti lietuvių tautos kančių istoriją.

Prof. habil. dr.
Angelė Vyšniauskaitė

LIETUVOS MOKSLO PREMIJŲ KOMITETAS

Lietuvos mokslo premijų komitetas praneša, kad darbai 2004 m. Lietuvos mokslo premijų konkursui priimami iki 2004 m. spalio 1 d.

Darbus premijai gauti teikia Lietuvos mokslų akademijos prezidiumas, aukštųjų mokyklų senatai ir mokslinių tyrimų įstaigų tarybos.

Darbai turi būti atrinkti ir pateikti pagal Lietuvos mokslo premijų nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos Vyriausybės (*Valstybės žinios*, 2003 m. vasario 12 d. Nr. 15, Lietuvos MA interneto svetainė <http://neris.mii.lt/LMA>).

Komitetui pateikiama:

1. Mokslo darbas (-ai), pasiūlytas (-i) premijai (3 egz.). Darbas (-ai) turi būti publikuotas (-i) ne vėliau kaip prieš metus iki jo (jų) pateikimo premijai. Pristatant darbų ciklus, kartu pateikiama apibendrinta anotacija. Jei tarp jų yra straipsnių, juos būtina atitinkamai sugrupuoti ir įrašyti.
 2. Premijuotinų darbų pateikėjai nustato kandidato kūrybinį indėlį ir nurodo darbų reikšmę mokslui. Pateikiant premijai gauti originalų aukštosios mokyklos vadovėlių, turi būti įrodyta mokslinė jo vertė. Pageidautina, kad premijai teikiamo darbo autorių skaičius nebūtų didesnis kaip 4 asmenys. Asmenys, atliekantys tik administracinį darbą, į siūlomus premijuoti autorių kolektyvus neįtraukiami.
 3. Kandidato spausdintų mokslo darbų sąrašas.
 4. Žinios apie autorių (autorius) [kiekvieno *Curriculum vitae*].
- Visa pateikiama medžiaga turi būti tvarkingai sudėta į aplankus, segtuvus, dėžutes ar panašiai.
- Mokslo darbai priimami Lietuvos mokslo premijų komitete Lietuvos mokslų akademijoje (1 kab.), Gedimino pr. 3, LT-01103 Vilnius.

Lietuvos mokslo premijų komitetas

Pralaimėjusiųjų nebuvo

Varžybų eigą derina šventės organizatoriai docentai R. Malinauskas, K. Vislavičius, L. Rimkus

Aleksa Jauniaus nuotraukos

„Amazonių“ akies taiklumą stebi, o gal ir pataria prof. Gintaris Kaklauskas

Humanitarinio instituto, kitų turiningo laisvalaikio entuziastų iniciatyva ir rektoriui prof. Romualdai Ginevičiui energingai pritariant, Aukštadvario praktikų bazėje surengta Vilniaus Gedimino technikos universiteto (VGTU) bendruomenės šventė. Gausiai susirinkę prie Skrebio ežero mokslininkai, universiteto darbuotojai, jų šeimų nariai neuobodžiavo. Visi sakė, kad linksmai praleido laiką, atsipūtė nuo įtemptų mokslo metų darbų ir gerai pailsėjo.

Šventė prasidėjo organizacinės komisijos pirmininko, Humanitarinio instituto direktoriaus prof. Povilo Tamošausko sveikinimu ir olimpinės vėliavos pakėlimu. Tai dalyviams tyliai priminė, kad renginyje vyraus sportiniai žaidimai ar jų elementai.

Bendruomenės šventė – tai gražus ir didžiai prasmingas mokslo metų pabaigos akcentas. Per metus rezultatyviai padirbėję turime teisę turiningai pailsėti, – sakė rektorius prof. Romualdas Ginevičius. Jis dėkojo visiems rezultatyviai dirbusiems ir atvykusiems į šventę, linkėjo giedros nuotaikos bei linksmai, gražiai bendraujant, praleisti poilsio dieną gamtos prieglobstyje.

Susirinkusiuosius sveikino aerobikos šokėjos, parasparnių trijulė, A. Gustaičio aviacijos instituto lėktuvų eskadrilė. Pastaroji ne tik pasveikino, bet ir iš aukštybių pažėrė dovanų – kaspinėliais papuoštų saldainių.

Pramogos prasidėjo vežimo traukimu. Rektoriui, prof. R. Ginevičiui ir prof. Leonas Saulis važnyčiojo, patogiai įsitaish ant pasostės, o kiti prisiminė fizikos dėsnius: mažino oro pasipriešinimą, skaidė slė-

Teisėjas doc. M. Šukšta atidžiai stebi, kaip rektorius prof. R. Ginevičius į taikinį meta lėkštes

gio jėgas. A. Gustaičio aviacijos instituto direktoriui prof. Jonui Stankūnui atsisėdo priekyje ant dugninės, o Transporto, Aplinkos inžinerijos, Architektūros fakultetų dekanai profesoriai Leonas Lingaitis, Donatas Čygas, Rimantas Buivydas net atsigulė. Jų komandos tik priartėjo, bet nepagerino pirmųjų starta-

vusiųjų fundamentininkų rezultato.

Niekam nepasisekė virve į savo pusę pertempti Administracijos vyrų. Norinčių iškovoti šios rungties laurus buvo daug. To siekti padėjo ypač uždegančios, energingos judesius suderinančios skanduotės, dekanų Donato Čygo, Leono Lingaičio ir Romos Rinkevičienės patari-

mai. Neatsiliko ir komandų palaikymo grupės.

Dailiosios lyties atstovės taip pat panor pasigalynėti traukdamos virvę. Pirmosios prie jos, kaip bitės prie medaus, puolė Bibliotekos moterys. Šis entuziazmas persidavė ekonomistėms, buhalterėms, administracijos moterims, Aplinkos inžinerijos fakulteto palaikymo komandai. Taip gimė šventės programoje nenumatyta rungtis.

Šventei nepaprastai daug žavumo, netikėtumo suteikė geltonais marškinėliais pasipuošusios „Bibliobobos“ (tarp jų buvo ir du Bibliotekos vyrai). Įsitaisiusios ant kalnelio jos atkartojė aerobikos šokėjų judesius, stovyklavietę padabino nuotaikingais humoristiniais plakatais, piešiniais. Visus traukė atšlaitėje šios komandos įkurtas *Draugystės bufetas*, kur buvo galima paskanauti įmantriausių pavadinimų patiekalų, atsigaiivinti įvairaus stiprumo gėrimais.

Smagaus šurmulio šventei suteikė ir Aplinkos inžinerijos fakulteto atstovai, pasipuošę žaliais marškinėliais ir tokios pat spalvos kepuraitėmis. Taip pasipuošusiųjų būrys buvo gausiausias. Elektronikai, mechanikai, statybininkai taip pat vilkėjo vienodus marškinėlius ir nenusileido entuziazmu, noru laimėti Rektoriaus taurę.

Smiginio, „amazonių“, dekanų turnyrai, baudų metimas sulaukė netikėto populiarumo. Net keturiasdešimt aštuonios „amazonės“ iš palaidinės taikė į įvairaus didumo kartono lapelius ir rinko taškus. Taikliausia pasirodė Kornelija Ratkevičiūtė. Nuostabiai taiklios rektoriaus prof. Romualdo Ginevičiaus sviestų lėkščių trajektorijos į atšlaitėje

Statybos fakulteto vyrai traukia virvę

Šventės dalyvius sveikina aerobikos šokėjos

ištiestą paklodę-taikinį ir... dvylika taškų. Prie jo priartėjo tik profesoriai Jonas Stankūnas ir Donatas Čygas.

Ilgai krepšinio aikštelėje netilo juokas, jaunatviškas šurmulyš. Organizatoriai nesitikėjo, kad atsirastų tiek daug norinčiųjų išmėginti rąkos taiklumą. Po atkaklios kovos paaiškėjo, kad taikliausiai baudas mėtė Gražina Jurgilienė ir Jonas Pečiūra. Nors į šį titulą pretendavo ir Diana Volungevičienė, ir Vanda Ginevičienė, ir Jolita Povilionytė, ir Aurimas Anskaitis, ir Alfonsas Daniūnas, ir... Visų net neįmanoma išvardyti. Nemažai universitete yra turinčiųjų smagią ranką. Bet geriausiai strėles į taikinį laidė Faustina Tuminiene ir Vytautas Urbanavičius.

Po pietų šventės nuotaika pasikeitė: prasidėjo krepšinio, tinklinio, futbolo varžybos. Net „Bibliobobos“ pritilo. Užtat atgijo, sujudo Aplinkos inžinerijos fakulteto „žaliėji“. Jų visur buvo pilna. Užkrečiamą pavyzdį rodė dekanas prof. Donatas Čygas. Jis ne kartą bėgo į tinklinio, futbolo aikštelę ir tuo pačiu sugebėjo organizuoti, sutelkti saviškius sąžiningai kovai. Entuziazmu, saviškių raginimu nenusileido ir Transporto inžinerijos fakulteto dekanas prof. Leonas Lingaitis. Elektronikos fakulteto darbuotojai draugiškai, be didelio triukšmo ir vieningai visur dalyvavo bei nuskyne ne vieną pergale.

Nestigo palaikymo komandų entuziazmo, sportinio azarto. Kiekvienas, išbėgęs į sporto aikštelę, negailėjo savęs. Maloniai nuteikė jaunųjų pilotų Virgilijaus Kaminsko, Donato Latvėno, Mindaugo Meidaus ryžtas, kurie, apžvelgę šventę iš viršaus ir pamojavę jos dalyviams sparnais, atskubėjo į sporto aikšteles. Čia niekas iš anksto nesiryžo prognozuoti, kas nugalės. Štai atrodė, kad laimės Humanitarinio instituto tinklininkai. Juos į kovą vedė direktorius prof. Povilas Tamošauskas. Deja, finale jiems atkakliai pasipriešino Fundamentinių mokslų fakulteto trejetukas ir plėšte išplėšė pergale. Jiems geriausiai pasisekė ir futbolo aikštelėje. Pirmiesiems ypač padėjo nepakartojamas vartų saugas doc. Juozas Jankauskas bei taiklių smūgių meistras doc. Rymantas Kvietkauskas, visur suspėjantis, kiekviename rungtyje visą širdį ir jėgas atiduodantis doc. Kęstutis Vislavičius. Nepralenkiami buvo A. Gustaičio aviacijos instituto krepšinininkai. Jų neįveikė nei „kieta“ Administracijos komanda, nei jau kaip su šventės nugalėtojais žaidę Veteranų klubo krepšinininkai – rektorius Romualdas Ginevičius, prorektorius Alfonsas Daniūnas, doc. Liudas Rimkus ir kiti.

Nebuvo pamiršti ir vaikai. Jie mėtė lėkštes į taikinį, gimnastikos lanką ant kuolo. O kai buvo laisvos aikštelės, noriai žaidė krepšinių, tinklinį, futbolą. Žodžiu, neuobodžiavo.

Šventė baigėsi nuotaikinga vakarone. Joje visų laukė turtingas stalas, linksmino *Radastos*, *Raskilos* ansambliai. Vėl sublizgėjo „Bibliobobos“, į „sceną“ palydėjusios garsios „dainininkės“ – Inga Valinskienė, Rytė Cicina, Edmundą Kučinską.

Paskelbti ir šventės geriausieji. Rektoriaus taurė atiteko Aplinkos inžinerijos fakulteto komandai. Prizininkais tapo A. Gustaičio aviacijos institutas, Fundamentinių mokslų fakultetas.

Julius Norkevičius

IŠ VILNIAUS BAROKO Į VOKIETIJOS BARAKUS

Pabaltijo universiteto memorialines lentas į Lietuvą atvežęs Pranas Jurkus, Vilniaus universiteto bibliotekos direktorė Birutė Butkevičienė, Vilniaus universiteto rektorius prof. Benediktas Juodka ir Pabaltijo universiteto auklėtinis inž. Leonas Maskaliūnas

Gegužės 25–27 d. Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje, taip pat Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetų bibliotekose pritvirtintos atminimo lentos apie 1945–1949 m. Vokietijoje, Hamburge ir Pinneberge veikusių Pabaltijo universitetą. Tuo pasirūpino šio universiteto auklėtiniai, Čikagoje susibūrę į aliumnų grupelę, vadinamą Dešimtuku. Lentose pavaizduota Pabaltijo universiteto emblema – žinias, mokslo šviestą simbolizuojantis deglas, apjuostas trijų Baltijos šalių vėliavomis, bei visų aštuonių fakultetų ženklai. Yra ir tekstas, pasakojantis šio išskirtinio kultūros reiškinio istoriją. Lentas iš JAV atvežė Pranas Jurkus. Atidengimo iškilmėse be jo dar dalyvavo du Pabaltijo universiteto auklėtiniai: prof. Vytautas Černius ir inž. Leonas Maskaliūnas. Iškilmėms vadovavo universitetų rektoriai prof. Benediktas Juodka ir prof. Vytautas Kaminskas.

Išėjimo universitetas – mūsų mažai žinomas mokslo ir kultūros istorijos faktas. Šiandien sunku įsivaizduoti jo kūrimosi sąlygas – pirmieji pokario metai subombarduotoje, nusiaubtoje, badaujančioje Vokietijoje. Ir negirdėtas įvykis Europos švietimo istorijoje: 1946 m. kovo 14 d. Hamburge pradėjo veikti universitetas, kurį įkūrė karo pabėgėliai iš trijų Baltijos šalių – Estijos, Latvijos ir Lietuvos. Kokios dvasios stiprybės reikėjo, kad po tokių sukrėtimų pavyktų susikaupti aukštojo mokslo siekiams! Juk universitetas buvo steigiamas toli nuo tėvynės, praėjus taip nedaug laiko nuo siaubingų karo įvykių. Negana to, juk tikėta, kad pabėgėlio dalia laikina, kad labai greitai pasaulio tautų bendrijos pastangomis Baltijos šalys atgausiančios laisvę. Tarsi metant iššūkį visoms nepalankioms aplinkybėms, siekta įrodyti, kad nedidelės Baltijos tautos kultūriškai gyvybingos ir Europoje lygiateisės. Pabaltijo universiteto, kaip savąją Alma mater vadina buvusieji jo profesoriai ir auklėtiniai, veiklos istorijoje pasireiškė tauriausi tautiniai bruožai. Pabėgėlių stovyklose buvo daug išsilavinusių, patriotiškai nusiteikusių žmonių, – Baltijos tautų inteligentai

nepamiršo, kad sovietų represijos 1941 m. pirmiausia buvo nukreiptos prieš šviesuomenę. Bendra nelaimė suartino lietuvius, latvius ir estus. O gal kartu ir apgailėstas, kad to bendrumo pritrūko artėjančios Rusijos agresijos akivaizdoje...

1945 m. lapkričio 18 d. buvo kreiptasi į anglų okupacinės zonos administraciją pranešant, kad pabėgėlių stovyklose yra 1329 abiturientai ir studentai bei 168 profesoriai ir dėstytojai, norintys organizuoti aukštojo mokslo studijas. Dar tais pat metais buvo gautas teigiamas Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerijos

numatyta, kad universiteto vadovybė sudaroma pariteto pagrindais, iš visų trijų tautybių renkant po rektorių, o komiteto pirmininkas, vadinamas prezidentu arba *Rector magnificus*, keičiamas kas metai. Taip pat ir su fakultetų valdžia: jei dekanu išrenkamas, pavyzdžiui, lietuvis, tai prodekanais būtinai – latvis ir estas. Konferencijoje dalyvavę profesoriai lietuviai buvo iš Kauno Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų, Dotnuvos žemės ūkio akademijos. Laikinosios administracijos komiteto pirmininku išrinktas latvių profesorius Fricis Gulbis, rektoriais profesoriai Ernestas Julius Opikas, Edgaras Dunsdorfas ir Vladas Stanka. Rektoratas įsikūrė Hamburgo Deutscher Ring rūmuose, o paskaitos vyko apgriautose istorijos muziejaus patalpose. Studentai ir dėstytojai gyveno karo metų darbininkų stovyklos Zoo mediniuose barakuose. 1947 m. pradžioje universitetas buvo perkeltas į netoli buvusį Pinnebergą ir įkurdintas buvusiose Eggerstedto kareivinėse. Čia sąlygos plėtoti akademinę veiklą buvo geresnės. Tai buvo tarsi uždaras universitetas mieste.

Pabaltijo universiteto atminimo lenta Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje

atsakymas. Iš karto imtasi parengiamųjų darbų: reikėjo surasti ir parengti patalpas paskaitoms, laboratorijoms, studentams bei profesūrai apgyvendinti. O dar rūpesčiai dėl vadovėlių, mokomosios medžiagos, laboratorijų įrangos... 1946 m. sausio 8–9 d. Hamburge buvo sukiesta steigiamoji konferencija, kurios metu priimtas universiteto statutai. Pagal jį

Žemės ūkio, Matematikos ir gamtos mokslų, Chemijos, Mechanikos, Architektūros ir inžinerijos, Medicinos. Neįtikėtina, bet Universitetas sugebėjo išsirengti fizikos, geologijos, botanikos ir zoologijos kabinetus, chemijos ir mašinų tyrimo laboratorijas, mechanines dirbtuves. Dalis įrangos buvo atgauta iš vokiečių išvežto Vytauto Didžiojo universiteto turto. Medikai

praktinius darbus atlikdavo Hamburgo universitete, tačiau greitai išsirengė ir savo anatomikumą, stomatologijos polikliniką bei protezavimo technikos laboratoriją. Net sugebėta leisti mokslo darbų periodinį leidinį *Contributions of the Baltic University*. Visas tai buvo daroma nešildomose patalpose, gaunant labai kuklią valdžios paramą, gyvenant pusbadžiu...

Bendrieji dalykai Pabaltijo universitete buvo dėstomi vokiečių kalba, tačiau lietuvių literatūros istorija, lietuvių kalbotyra, bibliotekininkystė, Lietuvos proistorė, istorija ir tautotyra – lietuviškai. Kalbotyrą dėstė puikus specialistas, 1947 m. pradėjęs rengti lietuvių etimologinį žodyną, Hamburgo universiteto prof. E. Frankelis, beje, vienintelis svetimtautis Pabaltijo universitete. Iš lietuvių profesūros rektoriais yra buvę išrinkti V. Stanka, V. Manelis, J. Puzinas, F. Bintakys; dekanais – J. Puzinas ir V. Maciūnas (Filosofijos ir filologijos fakulteto), V. Manelis, B. Povilaitis ir J. Vengris (Žemės ūkio f.), S. Kairys (Chemijos f.), J. Čiurlys (Architektūros ir inžinerijos f.). Prof. Vladas Stanka 1948–1949 mokslo metais buvo ir universiteto prezidentas. Ryškų pėdsaką Pabaltijo universiteto veikloje paliko profesoriai broliai Mykolas, Vaclovas ir Viktoras Biržiškos, nors jie ir neužėmė administracinių pareigų. Prof. M. Biržiška, buvęs Kauno ir Vilniaus universitetų rektorius, 1946 m. kovo 7 d. perskaitė inauguracinę Pabaltijo universiteto paskaitą. Joje ir nuskambėjo tapusi lakiąja frazė: *Iš Vilniaus baroko į Vokietijos barakus...*

Pabaltijo universitete iš viso mokėsi 2006 studentai; pusė jų buvo latviai, 35 proc. sudarė lietuviai, likusieji buvo estai. Aukštąsias studijas čia baigė 75 žmonės, iš jų 52 – įgijo bakalaurų laipsnį. Labai svarbu, kad išeitę Pinneberge mokslą pripažino kiti Vakarų universitetai. Vienas iš lietuvių – medikas F. Bintakys – šiame universitete įgijo ir mokslų daktaro laipsnį.

Gyvas buvo ir studentiškas gyvenimas: vykdavo svarbių Baltijos valstybių datų minėjimai, koncertai, sporto varžybos. Studentai turėjo savo atstovybę, leido laikraštėlių *Scientiae et Artibus*. Latviai atgaivino studentišką korporacijų tradiciją, lietuviai mieliai būrėsi į ateitininkus, šviesininkų ir skautų sambūrius.

Deja, Pabaltijo universiteto kelias buvo neilgas – iš viso devyni semestrai, iki 1949 m. rugsėjo 24 dienos. Entuziastingai pradėtas darbas netrukus pakliuvo į politikos skersvėjus. Keičiantis sąjungininkų nuostatomis Baltijos šalių okupacijos fakto atžvilgiu, imta slopinti ir universiteto veiklą. UNRRA (Jungtinių tautų pagalbos ir repatriacijos agentūra) valdininkai pirmiausia pakeitė universiteto pavadinimą. Jis buvo pervadintas Baltijos studijų centru, vėliau – į Perkeltųjų asmenų studijų centru. 1949 m. rugsėjį tolesnė veikla tapo neįmanoma. Turėta vilčių aukštąją mokyklą atgaivinti JAV, į kur jau buvo prasidėjusi masinė lietuvių pabėgėlių emigracija. Mokslinį darbą Vokietijoje toliau plėtojo 1949 m. kovą įkurtas Baltų institutas, kurio pirmuoju pirmininku buvo išrinktas prof. V. Stanka.

Buvusieji Pabaltijo universiteto auklėtiniai, kasmet Čikagoje kovą susirinkdami į savosios Alma mater paminėjimą, tų sunkių ir alkanų metų studijas prisimena kaip šviesiausias jaunystės dienas. Šis universitetas pratęsė emigracijoje Baltijos šalių aukštųjų mokyklų laisvos dvasios tradicijas, buvo puikus trijų bendro istorinio likimo tautų bendradarbiavimo pavyzdys ir gairės ateičiai.

Prof. Libertas Klimka

Karstelėjęs gaivaus gėrimo gurkšnis (2)

Atkelta iš 15 p.

Jis pripažino tik keturias mokslo šakas: istoriją, matematiką, kalbotyrą ir biologiją. O visa kita jau yra praktika. Gydytojai, mano manymu, nėra mokslo žmonės tikrąją šio žodžio prasme. Tai praktikai, gana aukštos kvalifikacijos darbuotojai, bet jie įgiję kasdieniam darbui reikalingų žinių ir jas naudoja. *Mokslo Lietuvoje* reiktų kalbėti ir apie tokius žmones.

Sprendžiant pagal spaudą, šią dieną tarsi gyvename XIX a. Lietuvoje. Kodėl taip sakau? Visai neseniai per radiją išgirdau tokią žinutę: Norvegijoje iš tūkstančio žmonių laikraščius skaito 700. O Lietuvoje iš tūkstančio žmonių – tik 70. Kai buvo tirama, kaip Europos tautos moka užsienio kalbas ir kai kurie kiti švietimo reikalai, buvo paskelbta, kad lietuviai yra viena iš labiausiai išsilavinusių tautų – net 90 proc. Lietuvos gyventojų gali kalbėti dviem kalbomis. Nė viena kita tauta to nepasiekia, tačiau sugebėjimas dviem kalbomis bendrauti gatvėje ar troleibuse, visai nerodo, kad mūsų žmonės domėtusi mokslu, kad jie gyventų mokslo pasiekimais. Aukštojo mokslo diplomai dar nerodo, kad žmogus labai mokyta.

Lietuvoje turime daug mokslininkų, nors nežinau, ar visų Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojus būtų galima pavadinti mokslininkais. Berods, jų yra apie 7 tūkst. – tai būtų didelis skaičius. Arba štai *Visuotinė lietuvių enciklopedija* – ją rašo šimtai mokslo žmonių ir tai yra nuostabus dalykas. Bet kartu daugumai žmonių ji labai menkai rūpi. Prisimenu prieškaryje rengtą *Lietuviškąją enciklopediją*, kurią skaitė labai daug žmonių. Ją prenumeravo ir skaitė pradžios mokyklų mokytojai, girininkai ir daugelis kitų profesijų žmonių. Šiandien Lietuvoje turime daugiau kaip 300 tūkst. žmonių su aukštu išsilavinimu, o kiek *Enciklopedijos* prenumeratorių? Gal 3 ar 4 tūkstančiai. Kas šimtasis aukštojo mokslo diplomą turintis žmogus domisi tokiu žinių šaltiniu kaip *Enciklopedija*. Vadinasi, aukštąjį mokslą pasiekę žmonės šiandien yra paprasti eiliniai darbininkai, kvalifikuoti, bet tik darbininkai.

Kad būtų įdomu skirtingiausiems žmonėms

Prof. Leonas Kadžiulis, Lietuvos žemdirbystės instituto mokslinis bendradarbis, Lietuvos MA narys korespondentas, Lietuvos mokslininkų sąjungos tarybos narys.

Leiskite prisijungti prie mūsų veteranų prakalbų. Nuostabu klausyti ir skaityti gerbiamo Viktoro Alekno mintis, kurios turėtų būti priimamos kaip geriausias pamokos. Noriu kartu pasidžiaugti, kad *Mokslo Lietuva* „medžioja“ tokius „deimaniukus“ ir sugeba sėkmingai prakalbinti savo puslapiuose. Tai labai gerai, nes daug puikių žmonių jau išėjo, ir dabar belieka apie juos rašyti per kitų žmonių regėjimo prizmę.

Lietuvos žemdirbystės instituto darbuotojas Leonas Kadžiulis, Vilniaus Gedimino technikos universiteto laikraščio „Inžinerija“ redaktorius Julius Norkevičius

Profesorius Vytautas Vitkauskas

Turiu pastebėti, kad *Mokslo Lietuva*, kalbindama žmogų, nepasitenkina pateikdama tik dalykinę jo veiklos apžvalgą, bet stengiasi „užsikabinti“ už detalės, kuri įdomi daugeliui skaitytojų, taip pat ir visai kitų profesijų, sričių atstovams. Laikraščiu pavyksta išryškinti itin būdingų aptariamų asmenybių bruožų. Už tai noriu padėkoti redakcijai.

Žinoma, pasitaiko visko, taip pat ir humoristinių dalykų. Štai nepadėtas kablelis perrašant nuotraukos užrašą iš knygos, ir vienas selekcininkas, visą gyvenimą dirbęs Dotnuvoje, stauga virsta „svečiu iš Lenkijos“. Arba mane, kažkada buvusį Lietuvos mokslo tarybos pirmininką, laikraštis vienu mostu „padarė“ Žemdirbystės instituto tarybos pirmininku. Bet visa tai galima priimti ir kaip humorą, dar įdomiau, kai aptinki tokių netikslumų. O visa kita yra puiku, tad linkiu kuo greičiau išleisti dar šimtą *Mokslo Lietuvos* numerių, kad galėtume pasitikti ir pasidžiaugti ir 400-uoju laikraščio numeriu.

Kelia skaitytoją, teikia sparnus

Prof. Vytautas Vitkauskas, paskutinis Lietuvos kalbos žodyno vyriausiasis redaktorius, 2002 m. užbaigęs dar Kazimiero Būgos 1902 m. pradėtąjį leisti Žodyną, kurio turime net 20 tomų.

Neseniai lankiausi provincijoje savo krikšto dukters vestuvėse. Nuvežiau ten nemažai *Mokslo Lietuvos* egzempliorių ir padalijau žmonėms. Labai susidomėjo, taip pat ir seniūnijos darbuotojai. Iki tol šio laikraščio nebuvo matę. Provincijoje bibliotekos visiškai „plikos“, net laikraščių negauna, nebent tik minimalų skaičių kai kurių pagrindinių šalies dienraščių. Kadangi *Mokslo Lietuva* mano gimtosiose apylinkėse susidomėta, tai žadu laikraštį užsakyti bent bibliotekai, kad žmonės skaitytų šį kultūros savaitraštį. Norėčiau, kad ir kiti inteligentai taip padarytų, kad ir kaip pinigų neturime ir esame stumiami į gyvenimo pakraščius. Gera spauda turi sklįsti kuo plačiau, ir žmonės mūsų spaudiniuose turi rasti bent truputį tiesos.

Mokslo Lietuva man yra ir papildinusi paširdžius, nes išspausdino vieną straipsnį, kuriuo teigiama, kad žodyno sudarymas tesąs techninis darbas. Ne kiekvieno žodyno sudarymas gali būti laikomas techniniu darbu. Vertimų žodynas – taip, bet kadangi mes leidome *Lietuvių kalbos žodyną*, kuris yra mokslinis istorinis lietuvių tautos žodynas, tai jam negali būti taikomas minėtas pasakymas. Juk išaiškinta žodžių kilmė, paplitimas ir atlikta daugybė kitų darbų.

Galvoju parašyti apie tą mūsų rengtą *Žodyną* išsamesnį straipsnį, kad visuomenei būtų aiškiau, jog į *Žodyną* pateko ne vien iš lapelių nurašyta medžiaga. Rašyti žodyną gali toli gražu ne kiekvienas, nes tai labai alinantis darbas. Jaunimas porą metų padirba ir pabėga, nes neištvėria tokio darbo. Tačiau jei istoriškai darbas būtinas, jis turi būti pa-

darytas. Savo ausimis girdėjau, kaip kalba jauni kompiuterininkai: kam, girdi, darome šitą darbą, kuriame terminus ir visa kita, jei šios tautelės ir kalbės po 50 metų nebebus...

Net jei mūsų nebebus, lietuvių kalbos kaip seniausios išlikusios indoeuropiečių kalbos vis tiek reikės. Ir pasauliui reikės tos medžiagos, kurią paskelbėme dvidešimtyje tomų. Dabar darome kompiuterinį *Lietuvių kalbos žodyno* variantą, ištaisome klaidas, išmetame nesąmones, kurios sovietmečiu prasibrovė į *Žodyną*. Kai kuriuose tomuose nebeliks lietuvių tautos ir mūsų mokslininkų niekinimo. O juk niekinti buvo privalu, kai buvo išmestas *Žodyno* kūrimui vadovavęs Juozas Balčikonis ir triuškinėti iki tol parengti *Žodyno* tomai. Viskas buvo daroma, kad nebūtų vienos krypties, kad tauta būtų suskaldyta.

Dabar pamėginkite išspausdinti bet kokį, kad ir kalbiniam reikalams skirtą straipsnį Lietuvos spaudoje – sunkiai pavyks. Tarsi kažin kokios jėgos daro viską, kad lietuviška kultūra būtų smukdoma. Nors tik kultūra dar gali išlaikyti tautą.

Mokslo Lietuvoje dar yra, ką gali žmogus skaityti. Šis laikraštis kelias skaitytoją, teikia sparnus. Tai ne dienraštis, kuriame kasdien 20 skelbimų kviečia į viešnamius. Daugeliui šalies laikraščių buvau rašęs apie „karvės lygį“, iki kurio nužemintas žmogus, tačiau tik *Mokslo Lietuva* drįso išspausdinti. Kiekviename šio laikraščio numeryje randu sau naudingų publikacijų, perku ne po vieną laikraščio numerį. Tris keturis laikraščio egzempliorius mėginsiu užprenumeruoti ir kitiems.

Išsaugoti savąjį veidą

Prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų draugijos prezidentas.

Penkiolika metų kaip leidžiama

Mokslo Lietuva, ir jau 300-asis numeris pasirodė. Tai jau tam tikras įvykis. Vis dėlto manau, kad mūsų mokslinė visuomenė neįvertina, ką ji turi. Šis laikraštis yra tam tikra vertybė, kultūros reiškinys – ir ne tik mūsų mokslo visuomenės mastu. Tai savaitraštis, turintis savo veidą. Užtenka mesti žvilgsnį į daugelį kitų mūsų laikraščių – daugelis „nardo“ nešvariuose piniguose ir patys skleidžia purvą. *Mokslo Lietuvoje* nerasime kasdienos sensacijų, kurių apstu mūsų dienraščiuose, užtat joje yra esminių dalykų.

Ir šiuo metu nuolat prisimename tarpukaryje ėjusią *Naująją Romuvą*, kurios veidas ir turinys siejamas su konkrečia asmenybe – Juozu Keliuočiu. Bet kuris kultūros reiškinys vyksta tik asmenybių dėka. Žinoma, norint laikraštį ar žurnalą išleisti, reikia kolektyvo, techninių darbuotojų ir panašiai, bet jo veidą, identitetą lemia žmogus, kuris imasi atsakomybės už spaudinį. Kad mokslo visuomenė *Mokslo Lietuvos* neįvertina man aišku ir iš šios dienos renginio, nes jau liko tik pusė tų žmonių, kurie buvo atėję. Visiems kyla daugybė neatidėliotinių reikalų ir iki pabaigos nesugebame net išbūti renginyje.

Mums labai svarbu, kad *Mokslo Lietuva* turėtų reikiamą skaičių skaitytojų ir tiražą. Tai nėra paprastai išsprendžiama problema. Tačiau jei kiekvienas mokslininkas suvoks, kad jis turi prenumeruoti savo laikraštį ir kitą paskatinti, jau bus pažanga. Lietuvos mokslininkų sąjunga turi siekti, kad kiekvienas jos narys prenumeruotų ir skaitytų šį laikraštį. Neseniai Telšiuose dalyvavau susitikime su miesto inteligentija, kultūros darbuotojais, kur buvo pristatyta *Naujoji Romuva* ir *Mokslo Lietuva*. Telšiškiečiai labai nustebo, kad toks laikraštis yra. Išvaizduojate: mokytojai suprato, kad tai jiems reikalingas ir įdomus laikraštis.

Šiandien *Mokslo Lietuva* jau sulaužė tuos rėmus, kuriuose funkcionuoti ji buvo įkurta. Šis savaitraštis neturėtų tenkintis tik skaitytojais iš mokslo bendruomenės narių. Jei mes visi būtume tokie entuziastai, kokia yra laikraščio redakcija, tai ir finansiniai *Mokslo Lietuvos* reikalai būtų lengviau sprendžiami.

Norėčiau sulaukti dar vieno laikraščio jubiliejaus arba 400-ojo numerio. Taip pat linkėčiau neprarasti to savo veido, koks jis dabar yra. Toks laikraštis, koks yra šiuo metu, turi išliekamąją vertę. Kaip dabar grįžtame prie pirmųjų *Naujosios Romuvos* numerių, atspindėjusių mūsų tautos ir kultūros gyvenimą, taip po dviejų dešimtmečių – aš neabejoju – bus ieškoma *Mokslo Lietuvos* laikraščio numerių. Jau šiandien šio dvisavaitinio laikraščio funkcija yra daug platesnė ir reikšmingesnė nei mums kartais atrodo.

Parengė Gražvydas Kantvydas

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Tekstų rinkėja Vitalija Pilipauskaitė

Dizaineris Valdas Balciukevičius

„Mokslo Lietuvą“ remia Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas

Patarėjai: V. Būda, R. Goštautienė, J. Puodžius, A. Ramonas, D. Stančienė, A. Targamadžė, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslo Lietuva@takas.lt, tel. (8-5) 212 12 35, faks. 261 47 29

Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius